

TR

TR

TR

AVRUPA KOMİSYONU

Brüksel, 09 Kasım 2010
SEC(2010) 1327

**KOMİSYON TARAFINDAN AVRUPA PARLAMENTOSU'NA VE
KONSEY'E SUNULAN BİLDİRİM**

Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2010-2011

{COM(2010) 660}

ekindeki

KOMİSYON ÇALIŞMA DOKÜMANI

TÜRKİYE 2010 YILI İLERLEME RAPORU

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	4
1.1. Önsöz.....	4
1.2. Çerçeve.....	4
1.3. AB ile Türkiye arasındaki ilişkiler	5
2. SİYASİ KRİTERLER	6
2.1. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü.....	6
2.2. İnsan hakları ve azınlıkların korunması	16
2.3. Bölgesel konular ve uluslararası yükümlülükler	36
3. EKONOMİK KRİTERLER	38
3.1. İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı.....	38
3.2. Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesi	42
4. ÜYELİK YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ ÜSTLENEBİLME YETENEĞİ.....	44
4.1. Fası1 1: Malların Serbest Dolaşımı	45
4.2. Fası1 2: İşçilerin Serbest Dolaşımı.....	48
4.3. Fası1 3: İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi	48
4.4. Fası1 4: Sermayenin Serbest Dolaşımı.....	49
4.5. Fası1 5: Kamu Alımları.....	50
4.6. Fası1 6: Şirketler Hukuku	51
4.7. Fası1 7: Fikri Mülkiyet Hukuku.....	52
4.8. Fası1 8: Rekabet Politikası.....	54
4.9. Fası1 9: Mali Hizmetler.....	55
4.10. Fası1 10: Bilgi Toplumu ve Medya.....	56
4.11. Fası1 11: Tarım	57
4.12. Fası1 12: Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası	59
4.13. Fası1 13: Balıkçılık	61
4.14. Fası1 14: Taşımacılık Politikası	62
4.15. Fası1 15: Enerji	64
4.16. Fası1 16: Vergilendirme.....	65
4.17. Fası1 17: Ekonomik ve Parasal Politika.....	67

4.18. Fası 18: İstatistik	68
4.19. Fası 19: Sosyal Politika ve İstihdam	68
4.20. Fası 20: İşletme ve Sanayi Politikası.....	72
4.21. Fası 21: Trans-Avrupa Ağları.....	73
4.22. Fası 22: Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu	73
4.23. Fası 23: Yargı ve Temel Haklar	75
4.24. Fası 24 Adalet, Özgürlük ve Güvenlik.....	80
4.25. Fası 25: Bilim ve Araştırma	87
4.26. Fası 26: Eğitim ve Kültür	88
4.27. Fası 27: Çevre.....	89
4.28. Fası 28: Tüketicinin ve Sağlığın Korunması.....	91
4.29. Fası 29: Gümrük Birliği	93
4.30. Fası 30: Dış İlişkiler	94
4.31. Fası 31: Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası	95
4.32. Fası 32. Mali Kontrol	97
4.33. Fası 33: Mali ve Bütçesel Hükümler	98
İSTATİSTİKİ EK.....	99

KOMİSYON ÇALIŞMA DOKÜMANI

TÜRKİYE 2010 YILI İLERLEME RAPORU

1. GİRİŞ

1.1. Önsöz

Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirgesini takiben, Komisyon, Konsey'e ve Parlamento'ya düzenli olarak rapor sunmaktadır.

Türkiye'nin AB üyeliğine hazırlık sürecinde kaydettiği ilerleme hakkındaki bu Rapor, büyük ölçüde önceki raporlardaki yapıyı takip etmektedir. Rapor:

- Birlik ve Türkiye arasındaki ilişkilere kısaca değinmekte;
- üyelik için karşılanması gerekli siyasi kriterler açısından Türkiye'deki durumu incelemekte;
- üyelik için karşılanması gerekli ekonomik kriterler açısından Türkiye'deki durumu incelemekte;
- Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini, diğer bir ifadeyle, Antlaşmalar, ikincil mevzuat ve Birlik politikalarından oluşan AB müktesebatını üstlenme kapasitesini gözden geçirmektedir.

Bu Rapor, 2009 yılının Ekim ayının başından 2010 yılının Ekim ayına kadar olan dönemi kapsamaktadır. İlerleme, alınan kararlar, kabul edilen mevzuat ve uygulanan tedbirler temelinde değerlendirilmektedir. Kural olarak, hazırlık aşamasında olan veya Parlamento'da kabul edilmeyi bekleyen mevzuat ve tedbirler dikkate alınmamıştır. Bu yaklaşım, tüm raporların eşit ve objektif bir şekilde değerlendirilmesine imkan sağlamaktadır.

Rapor, Komisyon tarafından toplanan ve incelenen bilgilere dayanmaktadır. Buna ilaveten, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin ve üye devletlerin katkıları, Avrupa Parlamentosu raporları¹ ve çeşitli uluslararası kuruluşlardan ve sivil toplum kuruluşlarından gelen bilgiler dâhil olmak üzere, pek çok kaynaktan faydalanılmıştır.

Komisyon, bu Rapor'daki teknik incelemeye dayanarak, genişlemeye ilişkin ayrı bir Bildirim'de² Türkiye hakkında ayrıntılı sonuçlara varmıştır.

1.2. Çerçeve

Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmiştir. Türkiye ile katılım müzakereleri Ekim 2005'te başlamıştır.

Türkiye ile o tarihteki AET arasında Ortaklık Anlaşması 1963 yılında imzalanmış ve Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye ve AB, 1995 yılında bir gümrük birliği oluşturmuşlardır.

¹ Türkiye raportörü Sayın Oomen-Ruijten'dir.

² Genişleme Stratejisi 2010 ve Başlıca Zorluklar 2010 (COM (2010)660,09. 11. 2010).

1.3. AB ile Türkiye arasındaki ilişkiler

Türkiye ile *katılım müzakereleri* devam etmiştir. Hazırlık niteliğindeki analitik evrede, münferit fasıllarda müzakerelere başlamak için gerekli hazır olma düzeyi tarama raporlarına dayanarak değerlendirilmiştir. Toplam 33 tarama raporundan biri Komisyon tarafından Konsey'e sunulmayı beklerken, dokuzu Konsey'de görüşülmektedir.

Bugüne kadar on üç fasıl (*Bilim ve Araştırma, İşletme ve Sanayi Politikası, İstatistik, Mali Kontrol, Trans-Avrupa Ağları, Tüketicinin ve Sağlıkın Korunması, Fikri Mülkiyet Hukuku, Şirketler Hukuku, Bilgi Toplumu ve Medya, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Vergilendirme, Çevre ve Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası*) müzakereye açılmış olup, bunlardan biri (*Bilim ve Araştırma*) geçici olarak kapatılmıştır. Aralık 2006 tarihli Konsey Kararı³ hâlâ yürürlüktedir.

AB ile Türkiye arasındaki *güçlendirilmiş siyasi diyalog* devam etmiştir. 26 Kasım 2009 ve 13 Temmuz 2010 tarihlerinde bakanlar seviyesinde siyasi diyalog toplantıları yapılmıştır. 10 Şubat 2010 tarihinde ise siyasi direktörler seviyesinde bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantılarda, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri çerçevesinde karşılaştığı başlıca zorluklara odaklanılmış, Katılım Ortaklığı Belgesi önceliklerini yerine getirme yönünde kaydedilen ilerleme değerlendirilmiştir. Irak, İran, Orta Doğu ve Kafkaslar gibi AB ve Türkiye'nin ortak ilgi alanına giren bölgelere ilişkin dış politika konuları da düzenli olarak görüşülmüştür. Ekonomik diyalog, Komisyon ve Türkiye'den üst düzey yetkililerin katılımıyla Şubat 2010'da yapılan ikili bir toplantı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Buna ilaveten, çok taraflı ekonomik diyalog, Mayıs ayında Brüksel'de bakanlar seviyesinde yapılan bir toplantı da dâhil olmak üzere, Komisyon ile AB'ye üye ülkeler ve aday ülkeler arasında katılım öncesi mali gözetim çerçevesinde devam etmiştir. Ayrıca, Rapor döneminde, Türkiye'den Avrupa kurumlarına bir dizi üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir.

AB-Türkiye *Gümrük Birliği*, 2009 yılında 80 milyar avro olarak gerçekleşen AB-Türkiye ikili ticaretinin daha fazla geliştirilmesine katkıda bulunmaya devam etmiştir. Türkiye AB'nin yedinci en büyük ticari ortağı, AB ise Türkiye'nin en büyük ticari ortağıdır. Türkiye'nin toplam ticaretinin yarıya yakını AB ile gerçekleşmekte iken, doğrudan yabancı yatırımların üçte ikiden fazlası da AB'den gelmektedir. Ancak, Türkiye gümrük birliğinden kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal eden mevzuat ve kısıtlamaları muhafaza etmekte ve yenilerini getirmektedir. Türkiye'nin, uygunluk değerlendirmesi kontrolleri, ithalat ve ihracat lisansı uygulamaları, AB'de serbest dolaşımda olan üçüncü ülke menşeli malların ithalatı üzerindeki kısıtlamalar, devlet destekleri, fikri mülkiyet haklarının etkili biçimde uygulanması ve yeni ilaçların tescili için gereken koşullar gibi ticarete yönelik teknik engellerin kaldırılması yönünde verdiği bir dizi taahhüt hâlâ yerine getirilmemiştir. Türkiye'nin, uzun süreden beri devam eden canlı büyükbaş hayvan, sığır eti ve diğer hayvan ürünleri üzerindeki ithalat yasağı konusunda gelişme kaydedilmemiştir. Türkiye'nin gümrük birliğini tam olarak uygulaması ve serbest dolaşımda olan AB ürünlerine ilişkin çok sayıdaki engeli kaldırması gerekmektedir. AB, Türkiye'den, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne yönelik taşımacılık alanındaki kısıtlamalar da dâhil, malların serbest dolaşımına ilişkin olarak geriye kalan tüm kısıtlamaları kaldırmasını ve gümrük birliğini tam olarak uygulamasını talep etmiştir.

³ Söz konusu Karar, Türkiye'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne yönelik kısıtlamalarıyla bağlantılı sekiz fasılda müzakerelerin açılmamasını ve Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ün Türkiye tarafından tamamen uygulandığı Komisyon tarafından teyit edilinceye kadar hiçbir fasılın geçici olarak kapatılmamasını öngörmektedir.

AB, Şubat 2008'de kabul edilen *Katılım Ortaklığı Belgesi* vasıtasıyla reform önceliklerine ilişkin olarak yetkili otoritelere rehberlik yapmaktadır. Söz konusu reform önceliklerindeki ilerleme, Ortaklık Anlaşması uyarınca oluşturulan yapılar aracılığıyla desteklenmekte ve izlenmektedir. Ortaklık Komitesi 27 Mart 2010, Ortaklık Konseyi ise 19 Mayıs 2010 tarihlerinde toplanmıştır. Kasım 2009'dan bu yana sekiz sektörel alt komite toplantısı yapılmıştır.

Mali yardım konusunda, Türkiye'ye, 2010 yılında Katılım Öncesi Mali Yardım Aracından (IPA) yaklaşık 654 milyon avro tahsis edilmiştir. Ulusal düzeydeki bütün programlar (beş IPA bileşeninin tümünü kapsayan) için stratejik çok yıllık çerçeveyi belirleyen 2011-2013 Çok Yıllı Endikatif Planlama Belgesi taslağı, Türk kurumlarından sağlanacak girdilere dayanarak hazırlanacak ve 2011 yılı başında IPA Yönetim Komitesi'ne sunulacaktır. Mali yardım; temel haklar ve hukukun üstünlüğü, kamu yönetimi reformu, rekabet edebilirlik, çevre, ulaştırma, enerji, sosyal kalkınma ve tarım ve kırsal kalkınma konularına odaklanacaktır. Ayrıca Türkiye, IPA kapsamında sınır ötesi işbirliği desteğinden ve bir dizi bölgesel ve yatay programdan istifade etmektedir.

Özellikle sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin artırılması için, Sivil Toplum İmkanları kapsamında *sivil toplumun* geliştirilmesine yönelik AB mali desteği sağlanmıştır. Ayrıca, Türk kamu yönetimine aktif vatandaşlığı destekleme konusunda iyi uygulamaları teşvik için teknik yardım sağlanmıştır. 2010 yılında siyasi kriterler ve medya alanlarında Türkiye ve AB arasında *sivil toplum diyalogunu* desteklemek için de finansman ayrılmıştır. Buna ilaveten, Türkiye'nin AB programlarına katılımı ortaklaşa finanse edilmiş ve medya, gençlik, akademik kurumlar, yerel yönetimler, kültür kuruluşları/merkezleri ve sivil toplum kuruluşları gibi alanlardaki projeler desteklenmiştir.

IPA kapsamındaki yardım, merkezi olmayan yönetim vasıtasıyla uygulanmış, bir başka ifadeyle Komisyon tarafından yürütülen ve 2009 yılında IPA I-IV bileşenleri için tamamlanan akreditasyon süreci neticesinde Türk otoritelerince yönetilmiştir. 2010 yılında, ağırlıklı olarak bu bileşenler altındaki uygulamanın başlatılmasına odaklanılmıştır. Türkiye'nin, fonların kullanılması, netice alınması ve I-IV bileşenlerin zamanında uygulanması için kapasitesini artırması gerekmektedir. Ayrıca, kırsal kalkınmaya ilişkin bileşen (V) altındaki yönetim yetkisinin devri için yapılan hazırlıkların tamamlanması gerekmektedir. Ulusal Yetkilendirme Görevlisi tarafından yapılan kontrol; izleme ve denetim de dahil, sistemin zayıf yönlerini ele almalı ve proje ve program döngülerinin kalitesini ve etkinliğini artırmalıdır.

2. SİYASİ KRİTERLER

Bu bölümde, Türkiye'nin, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygıyı ve azınlıkların korunmasını güvence altına alan kurumlarda istikrarın sağlanmasını gerektiren Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin karşılanması bakımından kaydettiği ilerleme incelenmektedir. Ayrıca, uluslararası yükümlülüklere riayet, bölgesel işbirliği ve genişleme kapsamındaki ülkelerle ve üye devletlerle iyi komşuluk ilişkileri gözden geçirilmektedir.

2.1. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü

İç siyasi gündemi en fazla meşgul eden konular, Anayasa reform paketi, Hükümetin özellikle Kürt meselesini ele alan demokratik açılımı ve darbe planı iddiaları hakkında genişletilen soruşturmalar olmuştur. Başlıca siyasi kurumlar arasındaki gergin ilişkilerin ve başlıca siyasi partiler ile

Hükümet arasında diyalog ve uzlaşma ruhu eksikliğini damgasını vurduğu kutuplaşmış bir siyasi ortam hâkim olmuştur.

Ordu mensuplarınca hazırlandığı iddia edilen darbe planları hakkında yeni adli soruşturmalar açılmıştır. Askeri hiyerarşi dışında bir yapı kurmak, Hükümeti devirmeye ve anayasal düzeni yıkmaya çalışmakla suçlanan 19 emekli ve 28 muvazzaf general ve amirali de kapsayan 196 sanık hakkındaki iddianame, Temmuz ayında İstanbul'daki bir ceza mahkemesi tarafından kabul edilmiştir. İddialara göre, "Balyoz" olarak adlandırılan darbe planı, 2003 yılında Birinci Ordu himayesinde hazırlanmıştır. 16 Aralık 2010 tarihindeki duruşmaya kadar bütün sanıklar serbest kalmıştır.

Suç örgütü olduğu iddia edilen Ergenekon'a karşı soruşturmalar genişletilmiş olup, dava devam etmektedir. Yedi ayrı iddianameyle, aralarında 116 ordu görevlisi ve altı gazeteci bulunan toplam 270 kişi Hükümeti devirmeye çalışmak ve silahlı isyanları teşvik etmekle suçlanmıştır. Kıdemli bir hâkimin ölümüyle sonuçlanan 2006 Danıştay saldırısıyla ilgili dava, Ergenekon davasıyla birleştirilmiştir. Ergenekon şüphelilerinde "Kafes" olarak adlandırılan 2009 tarihli bir darbe planı tahkikatı yürütenler tarafından ele geçirilmiştir. Gayrimüslim azınlık mensuplarının öldürülmesi yoluyla ülkeyi istikrarsızlaştırmayı amaçladığı iddia edilen "Kafes Planı" davasında Hava, Deniz ve Kara Kuvvetleri eski komutanları ifade vermiş ve ilk kez aktif görevde bulunan bir general olan Üçüncü Ordu Komutanı, Erzincan'daki Ergenekon oluşumunun bir üyesi olarak ifade vermeye celbedilmiştir. 2009 yılında başlayan, "İrtica ile Mücadele Eylem Planı" olarak adlandırılan darbe planı soruşturması devam etmiştir.

Bu soruşturmalarda tutuklamalarla iddianamelerin mahkemeye sunulması arasında geçen zaman, tüm şüphelilerin etkili yargısal güvencelerden yararlanabilmesi konusunda endişelere yol açmıştır. Yargılama öncesi tutukluluk süresinin uzunluğu endişeye sebebiyet vermektedir.

Anayasa Mahkemesi, Aralık ayında oybirliğiyle Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) kapatılmasına karar vermiş ve aralarında TBMM'deki koltuklarını bu kararla kaybeden iki milletvekilinin bulunduğu otuz yedi parti üyesine beş yıllık siyaset yasağı getirmiştir. Bu karar, Hükümetin demokratik açılım çabaları açısından önemli bir gerileme teşkil etmiştir. Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ve Siyasi Partiler Kanunu'nun ilgili hükümleri gereğince, partinin "Devletin bölünmez bütünlüğüne aykırı eylemlerin odak noktası" haline geldiğine hükmedilmiştir. Eski DTP milletvekilleri yeni kurulan Barış ve Demokrasi Partisi'ne (BDP) katılmış ve BDP olarak yeni bir meclis grubu oluşturmuşlardır.

Sonuç olarak, suç örgütü olduğu iddia edilen Ergenekon adlı oluşuma ilişkin soruşturma ve birçok başka darbe planının araştırılması, demokratik kurumların düzgün işleyişine ve hukukun üstünlüğüne duyulan güvenin güçlendirilmesi bakımından Türkiye için bir fırsat olmayı sürdürmektedir. Ancak, tüm şüphelilerin yargısal güvenceleri konusunda endişeler mevcuttur. Türkiye'nin hâlâ siyasi partilerin kapatılması konusundaki usul ve gerekçelere ilişkin mevzuatını Avrupa standartlarına uygun hale getirmesi gerekmektedir.

Anayasa

Hükümetin teklif ettiği bir dizi Anayasa değişikliği, Mayıs ayında TBMM'de kabul edilmiş ve Eylül ayında yapılan referandumda, yüksek katılımı (% 73) ve % 58 oy çoğunluğuyla onaylanmıştır. Paketin kilit hükümleri, Anayasa Mahkemesi ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun oluşumunu değiştirmekte, askeri mahkemelerin yetkisini sınırlamakta, Yüksek Askeri Şûra'nın ihraç kararlarına karşı sivil mahkemelerde temyiz başvurma hakkı tanımakta, Kamu Denetçiliği hizmeti için anayasal zemin oluşturmakta, kamu görevlilerine

toplu sözleşme hakkı getirmekte ve kadın, çocuk ve yaşlılar için pozitif ayrımcılık tedbirlerine imkân sağlamaktadır.

Hükümet, Anayasa değişikliklerinin uygulanması için gerekli mevzuata ilişkin bir eylem planı oluşturmuş ve ilgili paydaşlarla istişarede bulunma niyetini beyan etmiştir. Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu ile yargıya ilişkin Anayasa değişiklikleri konusunda istişareler sürdürülmektedir.

Ancak, başlangıçta pakette yer alan ve siyasi partilerin kapatılmasını daha da zorlaştıran kilit hükümlerden biri TBMM’de yeterli oyu alamayınca paketten çıkarılmıştır.

Anayasa reform taslağının hazırlanması ve kabul edilmesi sürecinde, siyasi partiler ve sivil toplumla istişarede bulunulmamıştır.

Ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Anayasa Mahkemesi’ne tüm paketin iptali için başvuruda bulunmuştur. Mahkeme iptal başvurusunu kabul etmemiş, ancak Anayasa Mahkemesi ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun üyelerinin atanmasına ilişkin iki hükmü değiştirmiştir.

Sonuç olarak, Anayasa değişiklikleri doğru yönde atılmış bir adımdır. Söz konusu değişiklikler, yargı, temel haklar ve kamu yönetimi alanında Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yer alan bir dizi önceliği karşılamaktadır. Ancak, anayasa reformuna verilen desteğin güçlendirilmesi için, tüm siyasi partiler ve sivil toplumu da içerecek şekilde kamuoyuyla tam katılımlı geniş istişarelerde bulunulması gerekmektedir. Anayasa değişikliklerinin hukuki düzenlemeler yoluyla Avrupa standartlarına uygun şekilde uygulanması anahtar unsurdur.

Parlamento

Başlıca siyasi partiler arasındaki siyasi uzlaşmazlık ortamı siyasi reform çalışmalarını yavaşlatmaya devam etmiştir. Ana muhalefet partisi CHP, Mayıs ayında yeni bir parti başkanı seçmiştir. TBMM, Anayasa’nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun dışında, Kopenhag Siyasi Kriterleri’ne ilişkin alanlarda sınırlı sayıda kanun kabul etmiştir.

Ekim ayında, milletvekili seçimlerine ilişkin kanunda bir değişiklik yapılmıştır. Buna göre milletvekili seçimleri, Anayasa’da yıl içinde daha önce yapılan bir değişikliğe uygun olarak her beş yılda bir yerine her dört yılda bir yapılacaktır.

Mart ayında, seçimlere ve seçmen kütüklerine ilişkin kanun değiştirilerek, seçim kampanyalarında yazılı ve sözlü olarak Türkçe dışındaki dillerin kullanımına izin verilmiştir. Kanundaki ilave değişiklikler, seçim kampanyaları sırasında adayların ve siyasi partilerin harcamaları ve gelirlerine ilişkin şeffaflığı sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Seçim sistemine ilişkin bir değişiklik yapılmamıştır. TBMM’de temsil için gereken ve Avrupa Konseyi’ne üye devletler arasında en yüksek oran olan % 10’luk ülke barajı mevcudiyetini korumaktadır.

Milletvekili dokunulmazlıklarının kapsamı kaygı yaratmaya devam etmektedir. Dokunulmazlıkların kapsamı yolsuzluk olaylarında çok geniş olup, şiddet içermeyen düşüncelerin ifade edilmesini yeterince korumamaktadır. DTP/BDP milletvekillerinin çoğu, “ülkenin bütünlüğü”ne karşı suçlar söz konusu olduğunda dokunulmazlıkları sınırlayan

Anayasa'nın 14. maddesinin yorumuna dayanarak mahkeme önüne çıkarılmışlardır (*Bkz. Yolsuzlukla mücadele politikası*).

TBMM İç Tüzüğü'nün iyileştirilmesi yönünde ilerleme sağlanamamıştır. Bu konuda İç Tüzük Uzlaşma Komisyonu tarafından Şubat 2009'da nihai hale getirilen taslak, siyasi partiler arasında uzlaşma olmaması nedeniyle hâlâ beklemektedir.

TBMM'nin idari kapasitesine yönelik kaygılar, yürütme-yasama ilişkileri ve meclis denetimi gibi çeşitli alanlarda devam etmektedir. TBMM, Türkiye'nin AB'ye katılım stratejisinin belirlenmesi ve uygulanmasında sınırlı bir rol oynamaktadır.

Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı başlıca siyasi partiler arasındaki diyalogun teşvik edilmesi ve devlet organlarının güçlü bir şekilde işlemesi yönünde aktif bir uzlaştırıcı rol oynamaya devam etmiştir. Ancak, Cumhurbaşkanı'nın özellikle yargı ve üniversiteler gibi bazı kilit kamu kurumlarına yaptığı atamalara ilişkin kaygılar dile getirilmiştir. Cumhurbaşkanı, Kürt meselesiyle ilgilenmekte kararlı olduğunu beyan etmiş ve dış politikadaki aktif rolünü sürdürmüştür.

Hükümet

Ocak ayında, Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerini hızlandırmak ve katılım konusunda kamuoyunun farkındalığını ve desteğini artırmak amacıyla, Türkiye'nin Katılım Süreci İçin Avrupa Birliği Stratejisi hazırlanmıştır. Bu bağlamda, Bakanlar Kurulu her bir müzakere faslında çıkarılacak mevzuatın ve yapılacak çalışmaların yer aldığı 2010-2011 Eylem Planı'nı 15 Mart'ta kabul etmiştir.

Dışişleri Bakanı, Devlet Bakanı ve Başmüzakereci, Adalet Bakanı ve İçişleri Bakanından oluşan ve 2003 yılında kurulan Reform İzleme Grubu (RİG), ilk defa Şubat ayında Başbakan'ın başkanlığında toplanmış ve Hükümetin AB katılım sürecine olan bağlılığını ifade edilmiştir. RİG düzenli olarak ülkenin farklı bölgelerinde toplanmaya devam etmiş, Hükümetin, halkı katılım sürecine daha fazla dâhil etme kararlılığının altını çizmiştir.

RİG'in önerilerinden bazıları hayata geçirilmiştir. Siyasi alandaki reform çalışmalarını hızlandırmak amacıyla üst düzey bürokratlardan oluşan siyasi işlerle ilgili bir alt komite oluşturulmuştur. Her ilde bir vali yardımcısı AB temas noktası olarak görevlendirilmiştir. Katılım sürecine ilişkin kilit reformlar Anayasa değişiklikleri paketine eklenmiştir.

Devlet Bakanı ve Başmüzakereci, katılım müzakereleri için bakanlıklar arası koordinasyonu daha da güçlendirmiştir. Bakan, sivil toplum paydaşlarıyla sık sık bir araya gelerek katılım sürecine iştirak etmelerini teşvik etmiştir.

Ancak, özellikle temel hakların korunması bakımından mevzuatta daha fazla değişiklik yapılması gerekmektedir. Türkiye'nin AB'ye katılım sürecine ilişkin olarak, TBMM'nin çalışmalarını hızlandırmak amacıyla AB reformlarıyla ilgili özel bir yasama usulü kabul edilmemiştir.

Yerel yönetimlere ilişkin olarak, Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Kongresinden bir heyet, 2007 yılında çıkarılan tavsiyeleri takip etmek amacıyla Mayıs ayında Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

Şeffaflığın, hesap verebilirliğin ve katılımcı mekanizmaların, özellikle daha fazla kaynak ve sorumluluk aktarılan yerel yönetimlerde güçlendirilmesi gerekmektedir. Stratejik planlar, performans göstergeleri, mali kontrol sistemleri, proje yönetimi, kriz yönetimi, çevre yönetimi ve bilgi teknolojileri yönetimi yerel düzeyde henüz oluşturulmamıştır.

Sonuç olarak, son birkaç yıldır reform gündemindeki belirgin yavaşlamadan sonra, Hükümet kapsamı sınırlı da olsa birtakım kilit anayasal reformlar ve spesifik tedbirler ortaya koymuştur. Kilit devlet organları arasındaki gergin ilişkiler siyasi kurumların düzgün şekilde işlemesi bakımından olumsuz bir etki yaratmaya devam etmektedir.

Kamu yönetimi

Kamu hizmetleri konusunda Hükümet tarafından bir envanter çalışması gerçekleştirilmiştir. Prosedürler, kalite, uygunluk kriterleri ve şikâyetler hakkında belirli kamu hizmet standartları geliştirilmiştir. Temel kamu hizmetlerinin kalitesini, şeffaflığını ve hesap verebilirliğini arttırmak amacıyla, söz konusu hizmetlerin internet üzerinden sağlanması (e-devlet) konusunda çalışmalar, devam etmektedir.

Anayasa reformu, Kamu Denetçiliği Kurumu kurulması için zemin teşkil etmektedir.

Anayasa değişiklikleri ile, kişisel verilerin korunması ve bilgiye erişim anayasal hak olarak düzenlenmiştir.

Ancak, kamu hizmetleri sisteminin reformu kapsamında, başta bürokrasinin azaltılması, düzenleyici etki analizlerinin (DEA) hayata geçirilmesi, şeffaflığın sağlanması konusunda ve özellikle üst düzey görevlerde liyakate dayalı ilerleme ve atamalar bakımından ilerleme sağlanmamıştır. Aynı zamanda, politika ve mevzuat hazırlanmasında kamu ile ilgili paydaşlar arasında istişare eksikliği mevcuttur. Tüm kamu görevlileri arasında ortak standartlar ve yeknesak kuralların uygulanmasının sağlanması gerekmektedir.

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun uygulanmasına yönelik olarak, tüm kamu kurumları bünyesinde özerk birimler şeklinde oluşturulan etkili iç denetim sistemi henüz operasyonel hale gelmemiştir.

Belediyeler tarafından kamu hizmeti sunmak üzere bir şirketin ya da tüzel kişiliğin kurulması için net kurallar hâlâ belirlenmemiştir. Bu kurallar, parti yanlılarına istihdam sağlanması ve etkili bir kontrol olmaksızın kamu harcamaları yapılması imkânlarını azaltacaktır.

Sonuç olarak, özellikle Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulması, kişisel verilerin korunması ve bilgiye erişim konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Özellikle Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun uygulanması ve kamu hizmetleri reformu konularında daha fazla çaba sarfedilmesi gerekmektedir. Kamu yönetimi reformu için daha fazla siyasi destek sağlanması gerekmektedir.

Güvenlik güçlerinin sivil denetimi

Hükümet, Şubat ayında, sivil makamların rızası olmaksızın askeri operasyonlar yürütülmesine imkân tanıyan emniyet, asayiş ve destek birimlerine ilişkin (EMASYA olarak adlandırılan) gizli Protokolü yürürlükten kaldırmıştır. Yürürlükten kaldırma kararının uygulanma süreci henüz tamamlanmamıştır.

Terörle mücadeleye ilişkin politikalar geliştirmek ve Terörizmle Mücadele Koordinasyon Kurulu'na sekreteryaya görevi yapmak üzere İçişleri Bakanlığı'na bağlı Kamu Düzeni ve Güvenliği

Müsteşarlığı'nın kurulması amacıyla Şubat ayında TBMM tarafından bir kanun kabul edilmiştir. Söz konusu Kanun uyarınca, ilgili güvenlik kurumları arasında istihbarat paylaşımını güçlendirmek için İstihbarat Değerlendirme Merkezi kurulmuştur.

Anayasa reformu, askeri mahkemelerin yetki alanını, “askerlik hizmet ve görevleriyle” sınırlandırmaktadır. Yeni sistemle birlikte, devlet güvenliği, anayasal düzen ve anayasal düzenin işlenmesine karşı suçlara ilişkin davalar sivil mahkemelerce görülecektir.

Anayasa'da yapılan değişiklikler, Yüksek Askeri Şura'nın (YAŞ) askeri personelin orduyla ilişkisini kesen kararlarını yargı denetimine açmıştır. 1980 darbesini gerçekleştirenlere dokunulmazlık sağlayan hüküm Anayasa'dan çıkartılmıştır. Ayrıca, Genelkurmay Başkanı, Kara, Hava, Deniz ve Jandarma Kuvvetleri Komutanları resmi görevleri sırasında işledikleri suçlardan ötürü Yüce Divan'da yargılanabileceklerdir.

Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli İstihbarat Teşkilatı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Taşınır Mal Yönetmeliği'nin Temmuz ayında kabulünü takiben, güvenlik kurumlarında Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun getirdiği iç denetimler konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Sayıştay, bütçe dışı nitelikli Savunma Sanayii Destekleme Fonu'nun (SSDF) denetlenmesine ilişkin planlama aşamasını başlatmıştır.

Şemdinli'deki⁴ bir kitapçının bombalanmasına ilişkin olarak iki astsubay ve bir PKK terör örgütü muhbiri aleyhine açılan dava hâlâ devam etmektedir. Dava, Van askeri mahkemesinin davalıların adam öldürmeyle suçlanmaları gerektiği ve Türk Ceza Kanunu'nun 302. maddesinde düzenlenen “devletin birliğini bozma” suçunu işlediklerine dair herhangi bir delil bulunmadığı kararını takiben Hakkari'deki bir ceza mahkemesinde görülmektedir. Askeri mahkeme davalıların tutuksuz yargılanmasına karar vermiştir.

Polis ve jandarmanın kentsel ve kırsal alanlarda sahip olduğu yetkilerin düzenlenmesine ilişkin yönetmeliğin uygulanmasına devam edilmiştir. 31 ildeki, toplam bir milyon civarında sivilin yaşadığı meskûn alan jandarmanın kontrolünden sivil denetim altındaki polis kontrolüne geçmiştir. Ancak, jandarmanın kolluk faaliyetleri üzerinde sivil denetim oluşturulması konusunda herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir.

1990'larda Güneydoğu'da yargısız infazlara karıştığı iddia edilen ve halihazırda görev yapmakta olan bir jandarma albayının yargılanmasına devam edilmiştir. Söz konusu yargılamanın düzgün yapılması, suçun cezasız kalmasıyla mücadele açısından hayati önem taşımaktadır.

Silahlı Kuvvetlerin sorumluluk alanları dışındaki siyasi konulara resmi veya gayriresmi şekilde etkide buldukları durumlarda azalma görülmüştür. Bununla birlikte, Genelkurmay Başkanı devam eden davalar ve soruşturmalar hakkında zaman zaman yorumlarda bulunmuştur. Bu tür demeçler hakkında vatandaşlar ve sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından suç duyurusunda bulunulmuştur. Bununla birlikte adli takibat yapılmamıştır. Ordunun, bazı medya kuruluşlarına yönelik seçici akreditasyon uygulaması sürmüştür.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görevlerini tanımlayan ve askerlere siyasete müdahil olacak şekilde geniş bir hareket alanı sağlayan bir madde içeren Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet

⁴ Davalılar Kasım 2005'te Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesi'ndeki Şemdinli kasabasında bir kişinin ölümü ve diğerlerinin yaralanmasıyla sonuçlanan bombalama eylemiyle suçlanmaktadır.

Kanunu'nda değişiklik yapılmamıştır. Milli Güvenlik Kurulu Kanunu ise, yoruma bağlı olarak neredeyse tüm politika alanlarını kapsayacak şekilde geniş bir "güvenlik" kavramı içermektedir.

Savunma bütçesinin TBMM tarafından denetimi ve Sayıştay'ın Silahlı Kuvvetlerin sahip olduğu mallar üzerindeki denetimi konularında ilerleme kaydedilmemiştir. Sayıştay Kanun Tasarısı, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından Mayıs ayında kabul edilmiş olup, Genel Kurul tarafından onaylanmayı beklemektedir.

Sonuç olarak, güvenlik güçlerinin sivil denetimi konusunda ilerleme sağlanmıştır. Askeri mahkemelerin yargı yetkisi sınırlandırılmış, YAŞ kararlarına karşı temyiz yolu açılmış ve yüksek rütbeli subayların sivil mahkemelerde yargılanabilmeleri konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, Silahlı Kuvvetlerin kıdemli mensupları, özellikle yargı ile ilgili konularda olmak üzere, sorumluluk alanlarının dışında bir dizi açıklama yapmışlardır. TBMM'nin bütçe dışı askeri fonlar üzerindeki denetimi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Yargı sistemi

Yargı reformu konusunda ilerleme kaydedilmiştir. 2009 yılı Yargı Reformu Stratejisi'nin uygulanmasına devam edilmektedir. Söz konusu Strateji'nin bazı temel unsurları, Anayasa'da yapılan değişikliklerle tesis edilmiştir.

Yargı *bağımsızlığı* konusunda, Anayasa değişiklikleri Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun (HSYK) asil üyelerinin sayısını 7'den 22'ye çıkarmıştır. Yeni üyeler, Yargıtay ve Danıştay üyelerinin yanı sıra, birinci sınıf hâkimleri, Adalet Akademisi ve hukuk fakülteleri temsilcilerini ve avukatları da içermektedir. Bu yeni üyelik sistemi, HSYK'nın yargının tümünü temsil etmesinin temelini oluşturmaktadır.

Yeni Anayasa değişiklikleri, HSYK'nın yargı mensuplarına yönelik meslekten ihraç kararlarını yargı denetimine açmaktadır. Bu, HSYK'nın kararlarına karşı etkili bir yolun tesisi yönünde atılmış bir adımdır. HSYK'nın bünyesinde kurulan Genel Sekreterlik, Kurul'a mesleki destek ve sekreteryaya desteği sağlayacaktır. HSYK'ya mesleki destek ve sekreteryaya desteği daha önce Adalet Bakanlığı tarafından sağlanmaktaydı. Söz konusu Genel Sekreterliğe hâkim ve savcı atamaları ise HSYK tarafından yapılacaktır. Bu, yürütmenin HSYK'nın idaresine müdahale imkanını azaltacaktır.

Hâkim ve savcılarının performansını değerlendiren adalet müfettişleri bundan sonra Adalet Bakanlığı'na değil, HSYK'ya rapor verecektir; böylece HSYK görevlerini siyasi müdahale riski olmaksızın yerine getirebilecektir. Ancak, Adalet Bakanı hâlâ HSYK'nın başkanıdır ve HSYK'nın soruşturma yetkisi Bakan onayına tabidir⁵.

Şemdinli Davası hâlâ devam etmektedir (*Bkz. Güvenlik güçlerinin sivil denetimi*). Davayı yürüten sivil savcının görevden alınması ve davanın bugüne kadarki ele alınış şekli,

⁵ Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanun taslağı, Bakanın bu kararlarının yargısal denetime tabi olmasını öngörmektedir.

HSYK'nın bağımsızlığı konusunda bazı tereddütler oluşturmaktadır.⁶

Tarafsızlık açısından, askeri mahkemelerin sivilleri yargılamasına imkan veren hükümler Anayasa'dan çıkartılmış olup, yeni hükümler bu tür yargılamayı açıkça yasaklamaktadır. Devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı işlenen suçlara ait davalar artık sivil mahkemelerde görülecektir. Bu, Anayasa Mahkemesi'nin Ocak 2010'da Ceza Muhakemesi Kanunu'nun örgütlü suç ve devlete karşı suç hallerinde Silahlı Kuvvetler mensuplarının sivil mahkemelerde yargılanmasına izin veren hükümlerini o dönemdeki anayasal hükümlerle çeliştiği gerekçesiyle iptalinin ardından gerçekleşmiştir. Bu tür davaların sivil mahkemelerde görülmesine ilişkin yeni hükümler olumludur.

Anayasa'da yapılan değişikliklerin kabulüyle birlikte, Anayasa Mahkemesi 17 üyeden oluşacaktır. Cumhurbaşkanı, on üyeyi Yargıtay, Danıştay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Askeri Yargıtay ve YÖK tarafından gösterilen adaylar arasından, dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hakim ve savcılar ile Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçecektir. TBMM, Anayasa Mahkemesi'nin üç üyesini Sayıştay ve Barolar tarafından gösterilen adaylar arasından seçecektir. TBMM'de üç tur oylama yapılacaktır. Üçüncü turda adaylar basit çoğunlukla seçilmektedir. Yedek üyelik öngörülmemektedir. Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin seçimine TBMM'nin dahil olması, Türkiye'deki uygulamayı AB üyesi devletlerdeki uygulamalara yaklaştırmıştır. Bununla birlikte, hâkimlerden ikisi hâlâ askeri hâkimdir. Demokratik bir sistemde anayasa içtihadı sivil bir mesele olduğundan, askeri hâkimlerin mevcudiyeti tartışmalıdır. Ayrıca, yeni değiştirilmiş Anayasaya göre, Anayasa mahkemesi üyeleri bir kereliğine on iki yıl için seçilmekte ve en az 45 yaşında olmaları gerekmektedir. Bu, askeri hâkimlerin görev sürelerinin bitiminde tekrar askeri yargı sistemine dönebilecekleri anlamına gelmekte olup, Anayasa Mahkemesi hâkimleri olarak tarafsızlıkları hakkında tereddüt oluşturabilecektir.

Üst düzey yargı ve ordu mensupları, önemli davalarda yargı bağımsızlığını tehlikeye düşürebilecek açıklamalar yapmışlardır.

Yargının *etkinliğiyle* ilgili olarak, yargı sisteminde bilgi teknolojisinden faydalanılması adli işlemleri hızlandırmış ve üçüncü tarafların adli işlemlere erişimini kolaylaştırmıştır. Yargı mensuplarının sayısı artmaya devam etmektedir. 20 Eylül 2010 tarihi itibarıyla toplam 11.394 hâkim ve savcı bulunmaktadır (1 Mayıs 2009 itibarıyla 11.121 hâkim ve savcı). Çocukların yargılanması konusunda gelişme kaydedilmiştir (*Bkz. Çocuk hakları*).

Bununla birlikte, 20 Eylül 2010 tarihi itibarıyla 3.299 olan toplam hâkim ve savcı açığı hâlâ kayda değer bir seviyededir. (1 Mayıs 2009'da bu sayı 3.875 idi).

Bölge adliye mahkemeleri hâlâ kurulmamıştır. İlgili kanun uyarınca, bu mahkemelerin Haziran 2007'de faaliyete geçmeleri gerekmektedir.

⁶ Bu davaya bakan sivil savcı 2006 yılında iddianamesini yayımlamıştır. İddianamede yüksek rütbeli komutanlara yönelik suçlamalar yer almıştır. Genelkurmay iddianameyi eleştirmiş ve anayasal sorumluluk taşıyan yetkilileri harekete geçmeye çağırmıştır. HSYK, Nisan 2006'da görevden alma kararı vermiştir.

Erzincan Cumhuriyet Başsavcısının örgütlü suça karıştığı iddiasıyla tutuklanması, tutuklama kararını veren özel yetkili Cumhuriyet savcısının yetkilerinin HSYK tarafından alınmasıyla neticelenmiştir. Yüksek yargı mensupları, HSYK'nın bu kararı destekleyen açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu durum, yargı içinde ve HSYK ile Adalet Bakanlığı arasında gerginlik yaratmış ve yargının adil yargılama yapabilme ehliyeti konusunda tereddütler yaratmıştır.

Kamuoyu tarafından bilinen bazı davalardaki soruşturmalar endişe yaratmaya devam etmektedir. Bu durum, polis ve jandarmanın çalışmalarının geliştirmesi ihtiyacının yanı sıra, polis ve jandarma ile yargı arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ihtiyacına da işaret etmektedir. AİHM, *Dink / Türkiye* davasına⁷ ilişkin 14 Eylül 2010 tarihli daire kararında, Türk makamlarının Dink'e suikastı önlemek amacıyla makul ölçüler çerçevesinde kendilerinden beklenebilecek her şeyi yapmadıklarını ve Dink'in hayatının korunması konusundaki başarısızlığa ilişkin etkili bir soruşturma sürdürülmediğini değerlendirmiştir. Dolayısıyla, AİHM'nin 2. maddesinin (yaşama hakkı) ihlali söz konusudur. Buna ilaveten, AİHM, 10. madde (ifade özgürlüğü) ve 2. maddeyle bağlantı olarak, 13. maddenin (etkili başvuru hakkı) ihlal edildiğini tespit etmiştir. Türkiye, söz konusu daire kararını temyiz etmeyeceğini bildirmiştir.

Arabuluculuk yönteminin hukuk yargılamasına dahil edilmesinde ilerleme kaydedilmemiştir. Ceza yargılamasına 2005'de eklenen uzlaşma yöntemi etkili bir şekilde kullanılmamaktadır. Adli yardım temini, kapsamı ve sunulan hizmetlerin kalitesi bakımından yetersizdir. Yargılama öncesi tutukluluk uygulaması, kamu yararı bakımından kesin gereklilik içeren durumlarla sınırlı değildir. Bu, tutukluların yarısından fazlasının duruşmaları beklediği cezaevlerinde aşırı kalabalıklaşmayı artırmaktadır. Hâkimler, şartlı tahliye sistemini etkin şekilde kullanmamaktadır.

Adli Tıp Kurumu'nun işleyişine dair endişeler bulunmaktadır. Kurum, birkaç kez aynı dava için değişik tarihlerde birbiriyle çelişen raporlar yayımlamıştır. Ayrıca Kurum'un birikmiş iş yükü, adli soruşturmalarda gecikmelere sebep olmaktadır.

2009 tarihli bir Danıştay kararı, hizmet içi eğitim sağlanması konusunda Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi ile Adalet Akademisi'nin çakışan yetkilerine dikkat çekmiştir. Hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim Adalet Akademisi'nin sorumluluğundadır.

Sonuç olarak, yargı alanında ilerleme kaydedilmiştir. HSYK'nın oluşumu ve askeri mahkemelerin yetkilerinin kısıtlanmasına ilişkin Anayasa değişikliklerinin kabulü olumlu bir adımdır. Bununla birlikte, Adalet Bakanı hâlâ HSYK'ya başkanlık etmekte ve soruşturmalar konusunda son sözü söylemektedir. Tüm paydaşlar arasında etkin bir diyalogun tesisine ve bu reformların Avrupa standartlarına uygun ve açık, şeffaf ve kapsayıcı şekilde uygulanmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Yolsuzlukla mücadele politikası

Hükümet, Şubat 2010'da Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi'ni (2010-2014) kabul etmiştir. Aralık 2009'da ilave yolsuzlukla mücadele stratejileri oluşturmak, bunların uygulanmasını yönetmek ve izlemek amacıyla bakanlar seviyesinde bir Komisyon⁸ ve kamu kurumları, sendikalar ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)

⁷ 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09 sayılı başvurular.

⁸ Bakan seviyesindeki Komisyon, Başbakan Yardımcısı ve dört Bakan'dan (Adalet Bakanı, İçişleri Bakanı, Maliye Bakanı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı) oluşmaktadır.

temsilcilerinin katılımıyla bir yürütme kurulu oluşturulmuştur.

Strateji, kamu idaresinde daha fazla şeffaflık, hesap verebilirlik ve güvenilirlik sağlayarak kamu yönetişiminin ve yolsuzlukla mücadeleyle karşı önleyici ve caydırıcı tedbirlerin geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Nisan 2010'da her bir tedbirin kabulü ve uygulanmasına ilişkin takvimin yer aldığı bir eylem planı bakanlar seviyesindeki komisyon tarafından onaylanmıştır. Etkili bir uygulama, kamu idaresinin değişen yönlerine katkı sağlayabilir, böylece dürüstlük teşvik edilmiş ve korunmuş ve yolsuz uygulamalara fırsat veren durumlar azaltılmış olacaktır. Ancak, sivil toplumun katılımının ve yürütme kurulunda ve stratejinin uygulanmasında oynadığı rolün güçlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye, Haziran 2010 itibarıyla, Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'nun (GRECO) 2005 değerlendirme raporundaki 21 tavsiyeden 15'ini uygulamaya koymuştur. GRECO raporunda, özellikle yolsuzlukla mücadele denetim organında temsilin genişletilmesi, yargı bağımsızlığının geliştirilmesi, dokunulmazlık sisteminin reformu ve son olarak Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulması konuları başta olmak üzere daha fazla çaba gösterilmesi önerilmektedir. Anayasa değişiklikleri, yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi ve Kamu Denetçiliği Kurumu bakımından ilerlemeye zemin oluşturmaktadır.

Aralık 2009'da, Başbakanlık Teftiş Kurulu, Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Bürosu'nun (OLAF) muadil kurumu olarak tayin edilmiş ve AB-Türkiye mali işbirliği kapsamındaki düzensizliklerin teftişinden sorumlu Yolsuzlukla Mücadele Koordinasyon Yapısı (AFCOS) olarak görevlendirilmiştir (*Bkz. Fası 32- Mali Kontrol*).

Şubat 2010'da, Anayasa Mahkemesi, Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kanunu'nun etik davranış ilkeleri ihlal eden kamu görevlilerinin isimlerinin yayımlanmasına dair hükmünü, yargı kararı olmaksızın isimlerin yayımlanmasının masumiyet karinesini tehlikeye soktuğu gerekçesiyle iptal etmiştir. Etik eğitimi halen devam etmekte olup, merkezi ve yerel yönetimlerde çalışan 7.000 kamu görevlisi Ekim 2009-Eylül 2010 tarihleri arasında eğitim almıştır. Hükümet, Eylül ayında Denetim Görevlilerinin Uyacakları Mesleki Etik Davranış İlkeleri Hakkında Yönetmeliği kabul etmiştir. Buna rağmen, etik davranış ilkelerinin akademisyenlere, askeri personele ve yargı mensuplarına genişletilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Milletvekillerinin yolsuzlukla ilişkili suçlarda dokunulmazlıklarının sınırlandırılmasında ilerleme kaydedilmemiştir.

Siyasi partilerin ve seçim kampanyalarının finansmanının şeffaflığının artırılması amacıyla mevcut mevzuatın tamamlanması ve etkin bir şekilde uygulanması için ilave tedbirler gerekmektedir. Yasa dışı uygulamaların daha iyi tespit edilmesi ve özellikle mevcut denetim mekanizmasının partilerin ve adayların seçim kampanyalarının finansmanını içerecek şekilde genişletilmesi için daha fazla kaynağa ihtiyaç bulunmaktadır.

İlk kez bir Büyükşehir Belediye Başkanı (Adana) ciddi yolsuzluk iddiaları nedeniyle Mart 2010'da İçişleri Bakanlığı tarafından görevinden uzaklaştırılmıştır. İdari ve adli soruşturmalar devam etmektedir.

Almanya’da açılan dolandırıcılık davasıyla ilgili olarak, Deniz Feneri adlı yardım derneği hakkında 2009 yılında başlatılan soruşturma devam etmektedir. Polis, dernek binalarında ve şüphelilerin evlerinde incelemelerde bulunmuştur. Ancak, henüz mahkemeye bir iddianame sunulmamıştır.

Sayıştay’ın güçlendirilmesini ve yetkilerinin genişletilmesini öngören Sayıştay Kanunu Tasarısı, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından Mayıs ayında kabul edilmiş olup, genel kurul gündemindedir (*Bkz. Fası 23- Yargı ve Temel Haklar*).

Sonuç olarak, kapsamlı bir yolsuzlukla mücadele stratejisi ve eylem planının geliştirilmesi, bunun uygulanmasını denetleyecek ve izleyecek bir kurulun oluşturulması ve böylelikle Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yer alan önceliklerin yerine getirilmesinde ilerleme kaydedilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu stratejinin pek çok alanda yaygın olmaya devam eden olsuzluğun azaltılması için etkili bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Türkiye’nin soruşturma, iddianame ve mahkûmiyet kararlarına ilişkin bir izleme mekanizması oluşturması gerekmektedir.

2.2. İnsan hakları ve azınlıkların korunması

Uluslararası insan hakları hukukuna riayet

İnsan haklarına ilişkin belgelerin onaylanması ile ilgili olarak, BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi’nin İhtiyari Protokolü (OPCAT) hâlâ TBMM’de beklemektedir. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) üç ek protokolünü onaylamamıştır⁹.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (AİHM) Türkiye’nin AİHS’yi ihlal ettiğine dair kararlarının sayısı artmaya devam etmiştir. Rapor dönemi boyunca Mahkeme, Türkiye’nin AİHS’yi ihlal ettiği yönünde 553 karar vermiştir. AİHM’ye yapılan yeni başvuruların sayısı birbirini izleyen dördüncü yılda da artmıştır. Ekim 2009’dan bu yana, AİHM’ye toplam 5.728 yeni başvuru yapılmıştır. Bunların büyük bir kısmı, adil yargılama hakkı ve mülkiyet haklarının korunmasına ilişkindir. Eylül 2010 itibarıyla, Türkiye’ye ilişkin 16.093 dava AİHM’de beklemektedir. Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru hakkı getiren Anayasa değişikliği, AİHM’ye yapılacak başvuru sayısını azaltacak önemli bir adımdır.

Türkiye, 2009 yılında toplam 6,1 milyon avro tutarında tazminat ödemesi dâhil olmak üzere, AİHM kararlarının çoğuna uymuştur. Mahkeme kararlarının uygulanmasıyla ilgili Kanun’da yapılan değişiklikler, Türkiye aleyhine hükmedilen çeşitli AİHM kararlarında tespit edilen yargı sürecindeki eksiklikleri ele almaktadır. Bununla birlikte, Türkiye bazı kararları birkaç yıldır uygulamamaktadır¹⁰. Hükümet, bu konuların ele alınacağına dair açıklamaları sonrasında tedbir almamıştır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi / Türkiye davasında, kayıp kişiler konusu ve Kıbrıs’ın kuzeyinde devamlı olarak yaşayan Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarına ilişkin kısıtlamalar konusu hâlâ çözülmemiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Eylül 2010’daki bir toplantısında, bu

⁹ 4, 7 ve 12. Protokoller.

¹⁰ Hulki Güneş, Göçmen ve Söylemez kararlarının uygulanmaması, davalıların adil yargılanma hakkı gözetilmeksizin yıllarca özgürlüklerinden mahrum kalmalarına neden olmuştur. Bu duruma çözüm bulunması için mevzuat değişikliği gerekmektedir. Buna ilave olarak, Türkiye vicdani retçilerin mükerrer kovuşturulmasını ve mahkûmiyetini önleyici hukuki tedbirleri kabul etmemiştir. Güvenlik güçlerinin faaliyetlerinin denetimi, kötü muameleye karşı etkin önlemler alınması, ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar ve duruşma öncesi uzun tutukluluk süresi Türkiye’nin hukuki düzenleme yapması gereken diğer konulardır.

konuların incelenmesinin 2010 yılı Aralık ayına kadar ertelenmesine karar vermiştir. AİHM, *Demopoulos / Türkiye* davası hakkındaki 5 Mart 2010 tarihli Büyük Daire Kararında, AİHS'nin amaçları doğrultusunda, mevcut çözüm yollarının, AİHM'ye yapılan başvuruların kabul edilebilmesi için başvurudan önce tüketilmiş olması gereken etkili ve erişilebilir iç hukuk yolları olarak değerlendirilebileceğine hükmetmiştir. Bununla birlikte, Mahkeme bu kararın, başvuru sahiplerinin Taşınmaz Mal Komisyonu usulünü kullanmak zorunda olduğu şeklinde yorumlanmaması gerektiğini vurgulamıştır. Başvuru sahipleri bu şekilde hareket etmemeyi ve siyasi bir çözümü beklemeyi seçebilirler. Mart ayından bu yana, Taşınmaz Mal Komisyonu'na yapılan başvuruların sayısında kayda değer artış olmuştur.

İnsan haklarını geliştirme ve uygulama konusunda, Hükümet çeşitli insan hakları kurumları kurmayı planlamaktadır. Bağımsız bir Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Kurulmasına İlişkin Kanun Tasarısı, Şubat 2010'da TBMM'ye sunulmuştur. STK'ların görüşleri TBMM'nin ilgili alt komisyonunda ele alınmıştır. Söz konusu Kanun Tasarısının, BM çerçevesi ile uyumlu hale getirilmesi için, özellikle bu yeni kurumun bağımsızlığı ve işlevsel özerkliği açısından değiştirilmesi gerekmektedir. Bu sürecin STK'lar ile yakın işbirliği halinde yürütülmesi önem taşımaktadır.

Anayasa reformu Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulması için zemin oluşturmuştur.

Kamu görevlileri, hâkimler, savcılar ve polis memurlarına insan hakları konusunda eğitim verilmesine devam edilmiştir. Jandarmaya yönelik hizmet içi eğitim ve işbaşı eğitimi, insan hakları ihlali iddialarının incelenmesi teknikleri konusunda uzman eğitimi dâhil, insan hakları eğitimini kapsamaktadır.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 13 rapor yayımlamıştır. Ancak, Komisyon politika oluşturma ve yasama sürecine odaklanmaktadır.

İnsan hakları savunucuları cezai takibatlarla karşılaşmaya devam etmektedir. Terörle mücadelenin bir parçası olarak yürütülen soruşturmalar, sendika ve insan hakları eylemcilerinin tutuklanmalarını takiben endişe yaratmıştır. Terörizmin, Terörle Mücadele Kanunu'ndaki geniş kapsamlı tanımı endişe yaratmaya devam etmektedir (*Bkz. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki durum*).

İnsan hakları kurumları kaynak, bağımsızlık ve etkiden yoksundur.

Sonuç olarak, uluslararası insan hakları hukukuna riayet konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bununla birlikte, bir dizi reform birkaç yıldır beklemededir. İnsan hakları kurumlarına ilişkin mevzuatın BM ilkeleriyle tamamen uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Medeni ve siyasi haklar

Hükümet, *işkence ve kötü muameleyi* önlemeye yönelik hukuki tedbirlere uyulmasını sağlamak üzere çabalarını sürdürmüştür. Bu politika, olumlu sonuçlar vermeye devam etmiştir. İşkence ve kötü muamele davalarında etkin soruşturma ve belgeleme konularında İstanbul Protokolü'nün¹¹ Türkiye'de uygulanması amacıyla, sağlık personelinin, hâkim ve savcılarının eğitimine devam edilmiştir.

¹¹ İstanbul Protokolü: BM İnsan Hakları Komiserine sunulan, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkin Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi Hakkında El Kitabı, 9 Ağustos 1999.

Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmasına ilişkin kanun tasarısı Ekim ayında TBMM'ye sunulmuştur. Tasarı, kolluk kuvveti mensuplarına uygulanacak disiplin usulleri ve tedbirlerinin kaydedilmesi ve denetlenmesini teminen bir Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmasını öngörmektedir.

Bununla birlikte, kolluk kuvvetleri tarafından orantısız güç kullanımı devam etmiştir. Güvenlik güçleri tarafından ateşli silahların ölümlü sonuçlanan orantısız kullanımına ilişkin olarak STK'lara yapılan bildirimler artmıştır.

OPCAT'ın onaylanması 2005'ten beri beklenmektedir (*Bkz. Uluslararası insan hakları hukukuna riayet*).

Kolluk kuvvetleri, işkence ve kötü muamele iddiasında bulunan şahıslara karşı sıklıkla dava açmaktadır. Bu tür davalar şikâyetler bakımından caydırıcı olabilir. Birçok durumda Türk mahkemeleri tarafından bu davalara öncelik verilmektedir.

Adalet Bakanlığı'na bağlı bulunan Adli Tıp Kurumu haricindeki hiçbir adli tıp hekimi mahkemeler tarafından tanınmamaktadır. Kolluk kuvvetleri bazen mahkûmların tıbbi muayeneleri sırasında mevcut bulunmaktadır.

İnsan hakları ihlallerinin cezasız kalmasıyla mücadele ile ilgili olarak, Engin Çeber'in¹² gözaltında ölümüne ilişkin dava 2010 yılının Haziran ayında karara bağlanmıştır. Mahkeme, üç gardiyani ve cezaevi müdür yardımcısını, cinayetten ötürü müebbet hapse mahkûm etmiştir. İki polis memuru 7,5 yıl ve bir polis memuru ise 2,5 yıl hapis cezası almıştır. Bu, bir mahkemenin üst düzey bir cezaevi yetkilisini mahkûm ettiği ilk karardır. Ancak, insan hakları ihlallerinin cezasız kalmasıyla mücadele çabaları, adli yargıda birikmiş iş yükü konusunu yeterince dikkate almamıştır. AİHM, Diyarbakır Cezaevi'nde gerçekleştirilen ve sekiz mahkûmun ölümüne ve altısının yaralanmasına neden olan 24 Eylül 1996 tarihli operasyonda yer alan güvenlik güçleri hakkındaki ceza davasının henüz sonuçlanmadığını tespit etmiştir. AİHM, bu davaya yönelik etkili bir soruşturmanın eksikliği nedeniyle, Türkiye'yi birkaç kere mahkum etmiştir (AİHS'nin 3. maddesi). 2009 yılında, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, polis memurları hakkında kötü muamele ve işkenceden açılan davaların çok azının mahkûmiyetle sonuçlandığını tespit etmiştir.¹³ İşkence veya kötü muamele suçlamalarına ilişkin idarî soruşturmalar hâlâ suçlanan polislerin çalışma arkadaşları tarafından yapılmaktadır.

Sonuç olarak, işkence ve kötü muamelelerin önlenmesine yönelik olumlu eğilim devam etmiştir. İnsan hakları ihlallerine dair kamuoyu tarafından bilinen bazı davalar, mahkûmiyetle sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, kolluk kuvvetleri yetkililerince orantısız güç kullanımının sürmesi endişe yaratmaktadır. İnsan hakları ihlallerinin cezasız kalmasıyla mücadele çabaları, adli yargıda birikmiş iş yükü konusunu yeterince dikkate almamıştır.

Kırsal bölgelerde *adalete erişim* konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bununla birlikte, özellikle Güneydoğu'da ücretsiz adli yardıma erişim sınırlı kalmıştır. İstanbul Barosu, Haziran

¹² Engin Çeber, 28 Eylül 2008 tarihinde yasalara uygun olarak yayımlanan bir gazeteyi dağıtmaktan ötürü tutuklanmıştır. İstanbul'daki bir karakolda ve Metris cezaevinde gördüğü işkenceden kaynaklanan yaralanmalardan ötürü ölmüştür.

¹³ İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, kötü muamele veya işkenceden ötürü İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde çalışan 431 görevli aleyhine açılan 35 davanın hiçbirinin mahkûmiyetle sonuçlanmadığını tespit etmiştir. Komisyon, bu durumun kolluk kuvvetlerine karşı başlatılan kovuşturmaların etkililiğine ilişkin şüphe uyandırdığı sonucuna varmıştır. Aynı rapora göre, kötü muamele veya işkence ile suçlanan polis memurlarının sadece % 2'sine idari soruşturma sonucunda disiplin cezası uygulanmaktadır. Komisyon, bu tür soruşturmaların suçlanan polis memurlarının çalışma arkadaşları tarafından yürütülmemesi gerektiği sonucuna varmıştır.

2009'dan Mart 2010'a kadar adli yardım planını boykot etmiş ve bu dönemde İstanbul mahkemelerinde avukat görevlendirilmemiştir. Çok sayıda tutuklunun, herhangi bir yasal yardım almadığına ve talep ettiği takdirde bir avukatın hizmetlerinden yararlanabileceğini bilmediğine dair veriler mevcuttur. İlgili mevzuatın uygulanması konusunda, gerek kapsam, gerek adli yardımla görevlendirilen avukatların sunduğu hizmetlerin kalitesi bakımından denetim bulunmamaktadır. Dolayısıyla, kullanılabilir kaynakların ve uygulanan ücretlerin yeterli olup olmadığı konusunda bir değerlendirme bulunmamaktadır. İlave olarak, bu konuyu izlemekle sorumlu, bağımsız veya Hükümete bağlı bir yapı mevcut değildir.

Sonuç olarak, çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Adli yardım imkânları, kapsam ve sağlanan hizmetin kalitesi bakımından yetersizdir. Sorunların ele alınmasını sağlayacak etkili bir izleme mekanizması bulunmamaktadır.

Cezaevi reform programı devam etmiştir. 2009'da dört eğitim merkezinde 8.249 cezaevi görevlisine yönelik eğitim kursları düzenlenmiş ve ilave 4.929 personel atanmıştır.

Cezaevlerinde Türkçe dışındaki dillerin kullanımı genişletilmiştir. Tutuklu veya ziyaretçisinin Türkçe bilmediği hallerde, başka bir dilin kullanımına izin verilmektedir. İnfaz Hâkimliği Kanunu mahkûmlara karşı disiplin cezalarının uygulanması durumunda davalının haklarını güçlendirmektedir.

Adalet Bakanlığı, öncelikle reşit olmayanlara, ardından bütün cezaevlerinde uygulanmak üzere bir dava yönetimi modeli geliştirmektedir. Bu, rehabilitasyon hizmetlerini iyileştirmektedir.

Bazı yüksek güvenlikli cezaevlerine getirilen mimari değişikliklerle, daha çok sayıda toplu faaliyet düzenlenebilmesi sağlanmıştır. Adalet Bakanlığı, çocuk cezaevleri inşa etmeye başlamıştır.

Bununla birlikte, duruşma öncesi tutuklu olanların oranının yüksek olması hâlâ önemli bir sorundur. Türkiye'de tutuklu bulunanların yarısına yakını duruşmanın yapılmasını veya davalarına ilişkin nihaî kararı beklemektedir.¹⁴ Durum, cezaevinde bulunan çocuklar açısından daha da endişe vericidir. Bunların yalnızca % 12'si mahkûm olup, kalanı duruşmanın yapılmasını beklemektedir.

Çocuk eğitim evlerinin sayısı yetersizdir. Çocukların yetişkinlerden tamamen ayrı tutulmaları bütün cezaevlerinde sağlanamamaktadır. Bu, özellikle, cezaevinde genelde kadınlarla birlikte bulunan kız çocukları için geçerlidir.

Cezaevlerinin yetersiz kaynakları endişe yaratmaya devam etmektedir. Birkaç yıl içinde ikiye katlanan tutukluların sayısındaki hızlı artış, büyüyen bir aşırı kalabalıklaşma sorununa yol açmıştır. Cezaevi görevlilerinin sayısı ve nitelikleri yetersizdir. Halen 7.981 boş kadro bulunmaktadır.

Ulusal cezaevlerinin denetlenmesine ilişkin standartlar, BM standartlarına yükseltilememiştir.

Tutuklular için sağlanan yetersiz sağlık hizmetleri endişe verici olmaya devam etmektedir. Adalet Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasında Nisan 2009'da imzalanan ve cezaevlerindeki sağlık hizmetlerine ilişkin sorumluluğu Sağlık Bakanlığı'na devreden protokolün etkisi sınırlı olmuştur. Daimi doktorların sayısı yetersizdir.

¹⁴ Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre, Türkiye'deki cezaevlerinde halihazırda 119.145 kişi bulunmakta olup, bunların 56.557'si henüz bir cezaya çarptırılmamıştır.

Sonuç olarak, cezaevi reform programının uygulanmasına devam edilmektedir. Buna rağmen, duruşma öncesi tutuklu bulunanların yüksek oranı en önemli sorunlardan biri olmayı sürdürmektedir. Cezaevlerindeki sağlık hizmetleri geliştirilmelidir.

İfade özgürlüğü konusunda, Kürt meselesi, azınlık hakları, Ermeni meselesi ve ordunun rolü gibi hassas addedilen konularda giderek daha açık ve serbest hale gelen tartışmalar medya ve toplumda geniş ölçekte sürmüştür.

Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) Mayıs 2008'de değiştirilmesi sonrasında, Kanun'un 301. maddesine dayanılarak açılan az sayıda dava bulunmaktadır.¹⁵

Öte yandan, ifade özgürlüğünün ihlaline ilişkin olarak Türkiye'den AIHM'ye hâlâ çok sayıda başvuru yapılmaktadır.

Hakaret, Türk hukukuna göre ceza gerektiren bir suçtur. TCK'nın 125. maddesi, hakaretin hapis veya para cezasıyla cezalandırılabilmesine hükmetmektedir. Bu hüküm uyarınca devam eden birçok dava ve mahkûmiyet kararı mevcuttur. Türk milletine hakaret, TCK'nın 301. maddesine göre hâlâ suçtur. İfade özgürlüğünün kısıtlanmasında, TCK'nın diğer hükümleri¹⁶, Terörle Mücadele Kanunu ve Basın Kanunu da kullanılmaktadır.

Ergenekon davası hakkında yayın yapan gazetecilere karşı açılan çok sayıda dava endişe sebebidir.¹⁷ Söz konusu gazeteciler, devam eden yargı sürecinin gizliliğini ihlal suçlamasıyla takibat ve davalarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu, oto sansürle sonuçlanabilir.

Kürt meselesini tartışan veya Kürtçe yayın yapan gazeteler üzerindeki baskı artmıştır. Yıl boyunca, Diyarbakır'daki Azadiya Welat gazetesinin yayımı birkaç kez yasaklanmış ve bu gazetede çalışan gazeteciler terörizm propagandası yapmak suçlamasıyla hapis cezasına çarptırılmıştır. AIHM, *Ürper ve diğerleri/Türkiye* davasında, Türkiye'nin Terörle Mücadele Kanunu'nun 6(5). maddesini revize etmesi gerektiğine hükmetmiştir.

Adalet Bakanlığı tarafından ifade özgürlüğünün hukuki çerçevesine ilişkin olarak sürdürülen gözden geçirme çalışması henüz tamamlanmamıştır.

Nefret söylemleri ile ilgili olarak, Avrupa Konseyi Türkiye'ye, medyayı dini azınlıklara saygı konusunda bir etik davranış kodu geliştirmeye teşvik etmesini ve medya aracılığıyla nefretin kışkırtılmasının kovuşturulmasını tavsiye etmiştir.¹⁸

¹⁵ Adalet Bakanlığı'na göre, Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesine getirilen değişikliğin ardından açılan davaların sayısında bir düşüş gözlemlenmiştir. Aşağıdaki sayılar, 1 Ocak 2010-31 Temmuz 2010 tarihleri arasında tamamlanan incelemeleri kapsamaktadır: İncelenen dosyaların sayısı 369'dur. Dava açılmasına izin verilmeyen dosyaların sayısı 270, izin verilen dosyaların sayısı 10 olup, toplam dosyalar içinde % 3,57'ye tekabül etmektedir.

¹⁶ Örnekler, kamu düzenine (TCK'nın 214, 216, 217, 218 ve 220. maddeleri), devletin güvenliğine (305.madde) veya anayasal düzene (312 ve 314. maddeler) karşı suçları ve müstehcenliği (226. madde) içermektedir. Buna ilaveten, TCK'nın 318. maddesi (halkı askerlikten hizmetinden soğutmaya ilişkin) uyarınca yapılan takibatlar ve mahkûmiyet kararları sürmektedir.

¹⁷ Ergenekon davası ile ilgili yaptıkları yayımları müteakip, soruşturmaların gizliliğini ihlal veya adil yargılamaya etkide bulunmaya teşebbüs suçlamalarıyla (Türk Ceza Kanunu'nun 285 ve 288. maddeleri) gazeteciler hakkında 4.091 soruşturma başlatılmıştır.

¹⁸ Avrupa Konseyi'nin 1704 (2010) sayılı Kararı.

Yargıtay, Ekim ayında, Kürt ve Ermeni meseleleri hakkında 2005 yılında sarf ettiği ve bir İsviçre dergisinde yer alan sözleri nedeniyle Nobel Ödülü sahibi Orhan Pamuk'un dava edilebileceğine hükmetmiştir.

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un bazı maddelerinin yorumlanış tarzı ve yayıncılara uygulanan yaptırımlar endişe uyandırmıştır (*Bkz. Fasıllar 10- Bilgi Toplumu ve Medya*).

İnternet siteleri sık sık yasaklanmakta olup, bu yasaklar kapsam ve süre bakımından orantısızdır. Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun'u ihlal ettiği iddia edilen videoların yayımlanmasını takiben, Mayıs 2008-Kasım 2010 arasında Türkiye'den Youtube'a resmî erişim sağlanamamıştır. Söz konusu video paylaşım sitesine dair diğer davalar hâlâ devam etmekte olup, başka ana internet portalları birkaç yıldır yasaklıdır. 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, ifade özgürlüğünü sınırlamakta ve vatandaşların bilgiye erişim hakkını kısıtlamaktadır.

Basın özgürlüğü ile ilgili olarak, basına yönelik siyasî saldırılarla ilgili endişeler devam etmektedir. Hükümeti eleştiren Doğan Medya Grubu'na 2009 yılında verilen vergi cezasıyla ilgili dava sürmektedir. Basın, bu davanın başlamasının ardından haber yaparken kendi kendini sınırlamaktadır.

Askerî yetkililer de dahil, üst düzey yetkililer ve siyasetçiler tarafından gazeteciler hakkında çalışmalarına ilgili davalar açılmıştır.

Sonuç olarak, açık ve serbest tartışma devam etmiş ve genişlemiştir. Bununla birlikte, gazeteciler hakkında açılan davaların sayısının fazlalığı ve medya üzerindeki gereksiz baskı, basın özgürlüğünü uygulamada zayıflatmaktadır. Türk hukuku, AİHS'ye ve AİHM içtihadına uygun şekilde ifade özgürlüğünü yeterli ölçüde güvence altına almamaktadır. İnternet sitelerinin sık sık yasaklanması endişe sebebidir.

Toplantı düzenleme özgürlüğü konusunda, bazı olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Nevruz (Kürtlerin Yeni Yılı) ve 1 Mayıs gösterileri, rapor döneminde çoğu yerde olaysız bir şekilde geçmiştir. 24 Şubat'ta "Sözde Ermeni Soykırımını Anma Günü" adıyla bir dizi sembolik toplu etkinlik gerçekleştirilmiştir. Toplananlar için gerekli durumlarda polis güvenliği sağlanmıştır.

Bununla birlikte, Kürt meselesiyle ilgili olarak ülkenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan bazı gösteriler şiddetle gölgelenmiştir.

2007 yılında kabul edilen Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin olarak, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde olmak üzere, hâlâ sıkıntılar bildirilmektedir.

Cezasız kalma, aşırı güç kullanan kolluk mensuplarına yönelik adli ve idari soruşturmaların etkili biçimde yürütülmesi bakımından bir sorun olmayı sürdürmektedir (*Bkz. Cezasız kalma*).

Örgütlenme özgürlüğü konusunda, Türkiye'de önemli sayıda sivil toplum kuruluşu ve diğer örgüt mevcuttur.

Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) kapatılması davası, Anayasa hükümleri de dahil, hukuki çerçevenin değiştirilmesine olan ihtiyacı teyit etmiştir. Bu doğrultuda, Hükümet tarafından önerilen Anayasa değişikliği Mayıs ayında TBMM tarafından reddedilmiştir.

Yargıtay, 2009 yılı sonunda lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve travesti (LGBT) Lambda Derneği'nin kapatılması kararını bozmuştur. Benzer bir olayda İzmir Valiliği, Siyah

Pembe Üçgen LGBTT Derneği hakkında ahlaka aykırılık iddiasıyla yeni bir kapatma davası açmıştır. Mahkeme, savcının davanın düşürülmesi istemini kabul etmiştir.

İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi'ne hakkında İstanbul Valiliği'nin şikâyeti üzerine açılan adli soruşturma geçen yıldan bu yana beklemektedir. Düşünce Özgürlüğü ve Eğitim Hakkı Derneği Özgür-Der aleyhinde açılan kapatma davası mahkeme tarafından reddedilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Ankara'da Kurtuluş Protestan Kilisesi Vakfı'nın kurulması konusunda verdiği *Özbek ve diğerleri / Türkiye* kararıyla Türkiye'nin 11. maddeyi ihlal ettiğine hükmetmiştir. Mahkeme, ortak çıkarlar doğrultusunda topluca hareket etmek amacıyla tüzel kişilik kazanma imkanının, örgütlenme özgürlüğünün en önemli veçhelerinden biri olduğuna hükmetmiştir.

Ülke içinde yerinden olma ve göç konusunda faaliyetler yürüten Diyarbakır Göç-Der'in yöneticileri hakkında açılan dava derneğin kapatılmasıyla sonuçlanmış olup, temyiz aşamasındadır.

Sivil toplum kuruluşlarının, AB'ye katılım süreci de dâhil, oynadıkları rol konusunda kamu kurumlarında ve kamuoyunda bilinç artırma faaliyetleri devam etmiştir. Hükümet (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği), AB'ye katılım süreci konusunda sivil toplum temsilcileriyle istişari toplantılar düzenlemiştir.

Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşları orantısız idari denetim ve para cezaları ile karşılaşmaya devam etmektedirler. Ayrıca, bağış toplama için gerekli bürokratik koşullar, kamu yararı statüsü kazanma ve küçük ve orta büyüklükteki dernekler için basitleştirilmiş kuralların eksikliği, dernekler için daha elverişli bir ortamın oluşmasını engellemektedir. Yabancı dernekler için daha kısıtlayıcı kurallar uygulanmaktadır.

Sonuç olarak, örgütlenme özgürlüğüne ilişkin hukuki çerçeve büyük ölçüde AB standartlarıyla uyumludur. Bununla birlikte, dernekler, yasal koşulları yerine getirmede zorluklarla karşılaşmakta ve bazıları orantısız denetimlere maruz kalmaktadır. Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin yasal kuralların değiştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmiştir. LGBTT dernekleri hakkında açılan kapatma davaları örgütlenme özgürlüğünün tam olarak uygulanmasını sınırlamaktadır. Toplantı düzenleme özgürlüğü konusunda uygulamada ilerleme kaydedilmiştir. Bununla birlikte, ülkenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kürt meselesiyle ilgili olarak yapılan bazı gösterilerde polis şiddeti devam etmiştir.

Din özgürlüğü konusunda, ibadet özgürlüğüne genel olarak saygı gösterilmektedir. "Ekümenik" Patrik Bartholomeos, yaklaşık doksan yıl sonra 15 Ağustos tarihinde Karadeniz'in Trabzon ilindeki Sümela Manastırı'nda ayin (Theotokos'un Ölümü Kutsal Litürjisini) gerçekleştirmiştir. 19 Eylül tarihinde Van Gölü'ndeki Akdamar adasındaki Ermeni Surp Haç Kilisesi'nde 1915 yılından bu yana ilk dini ayin düzenlenmiştir.

Türk makamları, 14 Rum Ortodoks din adamına Türk vatandaşlığı vermiştir. Bu, Patrikhane ve Kutsal Sinod'un çalışmalarını kolaylaştırmaktadır.

AB İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği ve ilgili bakanlıklar dahil olmak üzere, Türk makamları gayrimüslim cemaat liderleriyle sık sık toplantılar yapmışlardır.

Başbakanlık, 2010 yılı Mayıs ayında, gayrimüslim Türk vatandaşlarının problemlerine gerekli ilginin gösterilmesi yönünde ilgili makamlara talimat veren ilk genelgeyi yayımlamıştır.

Genelge, kontrolü belediyelere geçmiş gayrimüslim mezarlıklarının korunması ve bakımının yapılması, gayrimüslim cemaat vakıfları lehine verilen mahkeme kararlarının tapu sicil müdürlüklerinde uygulanması ve gayrimüslim cemaatlere karşı kin ve düşmanlığı teşvik edici yayınlar konusunda yasal işlemlerin derhal başlatılması konularını içermektedir.

Alevi toplumuna yönelik açılım devam etmiştir. Başlangıçta planlandığı üzere, farklı sosyal ve meslek grupları ve Alevi temsilcileri ile yedi çalıştay yapılmıştır.

Şubat 2008 tarihli Vakıflar Kanunu'nun uygulanmasına, bazı gecikmeler ve prosedürel sorunlara rağmen devam edilmiştir (*Bkz. Mülkiyet hakkı*).

Bununla birlikte, Anayasa'nın 24. maddesi ve Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 12. maddesi uyarınca, din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri ilk ve ortaöğretimde zorunlu olmaya devam etmektedir. AİHM'nin, bu derslerin sadece dinler hakkında genel bilgi vermeyip, İslam dininin yönlendirici ilkeleri konusunda eğitim verdiğini tespit ettiği ve Türkiye'den eğitim sistemini ve iç mevzuatını AİHS'ye ekli 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesiyle uyumlu hale getirmesini talep ettiği Ekim 2007 tarihli kararı hâlâ uygulanmamıştır.

Protestan öğrencilerin söz konusu din derslerini alması zorunlu kılınmıştır. Yehova şahitleri topluluğu, muafiyet taleplerinin reddedilmesi sonrasında il milli eğitim müdürlüklerine iki yeni idari dava açmıştır. Yehova Şahitleri ailelerinin aynı konuda açmış olduğu davalar Danıştay'da devam etmektedir.

Gayrimüslim cemaatler, örgütlü dini gruplar olarak, tüzel kişiliklerinin olmamasından dolayı hâlâ sorunlar yaşamaktadırlar. Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu, Mart ayında, AİHS'nin 9. maddesiyle korunan din özgürlüğü hakkının, 11. maddeyle bağlantılı olarak değerlendirildiğinde, dini toplulukların tüzel kişilik kazanabilmesini de kapsadığı sonucuna varmıştır¹⁹.

Din adamı eğitimine ilişkin kısıtlamalar sürmektedir. Türk mevzuatında cemaatler için din konusunda özel yüksek öğrenime yer verilmemekte ve kamu eğitim sisteminde de bu imkan bulunmamaktadır. Heybeliada Ruhban Okulu, üst düzey devlet yetkililerinin tekrar açılabilmesine yönelik olumlu beyanlarına rağmen, hâlâ kapalı kalmaya devam etmektedir. Ermeni Patriğinin, Ermeni dili ve din adamları için bir üniversite bölümü açılması önerisi üç yıldır beklemektedir. Süryaniler, eğitimlerini resmi okulların dışında ancak informal olarak sağlayabilmektedir.

“Ekümenik” Patrik, “Ekümenik” unvanını her durumda kullanma konusunda serbest değildir. Venedik Komisyonu Mart ayında, bu hakka herhangi bir şekilde müdahale edilmesinin, AİHS'nin 9. maddesine göre Ortodoks Kilisesi'nin özerkliğini ihlal ettiği sonucuna varmıştır.

¹⁹ Venedik Komisyonu, bunun özellikle mahkemelere erişim ve mülkiyet haklarının korunması bakımından önemli olduğunu değerlendirmiştir. Venedik Komisyonu, bu hakların gayrimüslim cemaatlere tanınmamasını, AİHS'nin 9(2) ve 11(2). maddelerindeki hükümlerin sıkı koşullarına uygun olacak şekilde haklı çıkaracak bir sebep görememiştir.

Yargıtay, Temmuz 2007’de, Patrikhane’de yapılan dini seçimlere katılan ve seçilen kişilerin Türk vatandaşı olması ve seçim sırasında Türkiye’de istihdam ediliyor olması gerektiğine hükmetmiştir. Ancak, AİHS’ye ve AİHM içtihadına uygun olarak, örgütlü dini cemaatlerin faaliyetlerine katılarak din özgürlüğü haklarını kullanma imkanı bakımından Türklere ve yabancılara eşit muamelede bulunulması gerekmektedir.

Nüfus cüzdanı gibi şahsi belgelerde, ayrımcı uygulamalara neden olabilecek dine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Ocak ayında AİHM, *Sinan Işık/Türkiye* davasında, nüfus cüzdanlarında din hanesinin bulunmasının AİHS’nin ihlali anlamına geldiğine karar vermiştir.

İbadet yerleri konusunda, gayrimüslim cemaatler sık sık ayrımcılık ve idari belirsizlik vakaları bildirmektedir. İbadet yerleri tahsisi konusunda yetkili makamlara yapılan başvuruların reddedilmesi devam etmiştir. Alevi ibadethaneleri (Cem Evleri) ile ilgili olarak, iki dava sonuçlanmış ve başvurular reddedilmiştir. Mayıs 2010’da, bir Cem Evi tüm iç hukuk yollarını tükettikten sonra AİHM’ye başvurmuştur. Cem Evlerinin bazı belediye meclisleri tarafından fiilen ibadet yeri olarak tanınmasına rağmen, bunların ibadet yeri olarak tanınmaması yönündeki genel politika değişmemiştir.

Protestan ve diğer kiliseler (Ankara’daki Kurtuluş ve Batıkent Kiliseleri gibi) buldukları il sınırları dahilinde ibadet yeri için izin alamamıştır. Yehova Şahitleri de benzer sorunlarla karşılaşmış olup, mahkemeler Mersin’deki ibadet yerlerini İmar Kanunu’na aykırı bulmuştur. Bu dava AİHM’ye götürülmüştür. Aynı dini topluluğun İzmir’deki bir ibadet yeriyle ilgili benzer bir davası mahkemede görülmektedir.

Yehova şahitleri İstanbul ve Ankara belediyelerinin vergi talepleriyle karşı karşıyadır. Belediyeler, Yargıtay’ın Yehova şahitlerini Hıristiyan dini kapsamında kabul eden kararı doğrultusunda ilke olarak vergiden muaf olmalarına rağmen, bu topluluğun ibadet yerlerine ait emlak vergisinin ödenmesi talebinde bulunmuştur. Vergi konusunda birkaç dava hâlâ sürmektedir.

Misyonerler, toplumun geniş bir kesimi tarafından ülkenin bütünlüğüne ve İslam dinine yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Silivri’de iki misyonere karşı açılan dava devam etmektedir.

Nisan 2007’de Malatya’da üç Protestan’ın öldürülmesiyle ilgili dava sürmektedir. İstanbul Cumhuriyet Başsavcısının talebi doğrultusunda hazırlanan bir polis raporu, protestanların öldürülmesiyle Ergenekon davası arasındaki bağlantıya dikkat çekmiştir.

Din temelli vicdani retçilere yönelik adli soruşturmalar devam etmiştir. Vicdani ret hakkı konusunda kamuoyu önünde yapılan açıklamalar mahkûmiyetlere neden olmuştur. AİHM’nin vicdani retçiler hakkındaki kararları hâlâ uygulanmamıştır. Türkiye, vicdani retçilerin mükerrer yargılanmasını ve mahkûmiyetini önleyecek hukuki tedbirler kabul etmemiştir. Yehova şahitleri topluluğunun bazı üyeleri hakkında vicdani retçi olarak mahkemelerde dava açılmaktadır. Bir askeri mahkeme vicdani ret hakkını reddetmiştir.

Sonuç olarak, ibadet özgürlüğüne genelde saygı gösterilmeye devam edilmektedir. Vakıflar Kanunu’nun uygulanmasına bazı gecikme ve prosedürel sorunlara rağmen devam edilmiştir (*Bkz. Mülkiyet hakkı*). Aleviler ve gayrimüslim cemaatlerle olan diyalog devam etmekle birlikte henüz sonuç vermemiştir. Heybeliada Ruhban Okulu’na ilişkin beyanların gereği

yerine getirilmemiştir. Azınlık dinlerine mensup olanlar, aşırılık yanlısı kişilerin tehdidine maruz kalmaya devam etmektedir. Din adamlarının eğitimi de dahil, tüm gayrimüslim cemaatlerin ve Alevilerin gereksiz kısıtlamalar olmaksızın faaliyet göstermelerine yönelik AİHS ile uyumlu bir hukuki çerçeve henüz oluşturulmamıştır.

Ekonomik ve sosyal haklar

Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Anayasa’da yapılan bir değişiklik, kadınlar lehine pozitif ayrımcılık tedbirleri alınabilmesini öngörmektedir. Özellikle işgücü piyasasında, kadınların istihdamını ve fırsat eşitliğini teşvik etmeyi amaçlayan bir Başbakanlık genelgesi yayımlanmıştır. Genelge, kadınların istihdamının izlenmesi ve koordinasyonun sağlanması için ulusal bir kurulun kurulmasını, sosyal taraflar ve STK’ların kurul çalışmalarına katılmasını ve ilgili mevzuat ve politikaların hazırlanması ve uygulanmasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesini öngörmektedir.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu çalışmalarına devam etmiştir. Komisyon kadına karşı şiddet, erken evlilikler ve okulda küçüklere yönelik cinsel taciz gibi konularda bazı araştırmalar yürütmüş, raporlar hazırlamış ve STK’lar da dahil, ilgili kuruluşlarla istişarelerde bulunmuştur.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Emniyet Genel Müdürlüğü arasında, aile içi şiddet mağduru kadın ve çocuklara yönelik hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla üçlü bir protokol imzalanmıştır. Polis, risk değerlendirmesi ve müteakip sevkler için mağdurlardan standart kabul formları almaya başlamıştır. Polis memurlarının eğitimine devam edilmiştir. Özellikle yerel düzeyde, kamu görevlilerine yönelik farkındalık yaratma faaliyetlerine devam edilmiştir.

İlköğretimde cinsiyetler arasındaki fark azalmaya devam etmiş ve ulusal düzeyde neredeyse kapanmıştır.²⁰ Bu durum, kırsal alanlarda kızların okula kaydının teşvikine devam edilmesi ve okulu bırakmalarının önüne geçilmesiyle sürdürülmelidir.

Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetle mücadele Türkiye için başlıca meseleler olmaya devam etmektedir.

Kadınların siyasette, kamuda üst düzey görevlerde ve sendikalarda temsili çok düşüktür.²¹

Kadınların işgücü piyasasına katılımı ile ilgili olarak, yeterli çocuk bakımı imkânlarının yokluğu, orta ve daha üst öğrenime erişimde zorluklar ve önyargıların varlığı bu duruma katkıda bulunmaktadır. Geçimlik tarımda ücretsiz işçilik ve kayıt dışı sektörde istihdam, sorun olmaya devam etmektedir. Kadınlar için yoksulluk, göç ve diğer sosyo-ekonomik sorunların etkisini dengeleyebilecek sosyal içirme mekanizmaları bulunmamaktadır.

Okulu bırakmalarını önlemek ve eğitim kalitesini yükseltmek için, başta kız çocukları olmak üzere yatılı ilköğretim okullarındaki çocukların durumuna eğilmek gerekmektedir. Bu kurumlarda reşit olmayanların, özellikle kız çocuklarının güvenliği endişe sebebidir ve bu

²⁰ İlkokula kayıt oranları (1-8. sınıf) erkek öğrenciler için % 98,47’ye, kız öğrenciler için % 97,84’e yükselmiştir.

²¹ 2009 yılı sonunda TBMM’de yöneltilen bir soruyu cevaplarken, Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf, devlet kurumlarındaki yönetici sayısının 2.282 olduğunu söylemiştir. Bunların 1.995’i erkek, 287’si kadındır. Buna göre, kadınlar üst düzey devlet yöneticilerinin sadece % 12,5’ini oluşturmaktadır.

konu basında tartışılmıştır. Sistemin şeffaf ve objektif bir şekilde gözden geçirilmesi gerekmektedir. Orta öğretim ve diğer eğitim kademelerinde, cinsiyetler arasındaki fark sürmektedir.

Okul kitapları hâlâ kadınların rol ve statülerine ilişkin önyargılar içermektedir.

Töre cinayetlerinde artış olduğuna dair emareler bulunmaktadır. Kadınlar için sığınma evlerinin sayısı²² ve diğer önleyici ve koruyucu hizmetler sınırlı kalmaktadır. Sığınma evleri ve belediyelerin yürüttüğü çalışmalara ilişkin olarak etkili devlet denetimi mevcut değildir. Kurumlar arasında işbirliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Kolluk kuvvetlerinin ve kamu kurumlarının, özellikle kadına yönelik şiddet alanında eğitimlerinin sürdürülmesi gerekmektedir.

Aile içi şiddete ilişkin olarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) *Opuz/Türkiye* davasında verdiği karar henüz uygulanmamıştır. Aile mahkemeleri, aile içi şiddet ve töre cinayetlerine ilişkin davalarda sert yaptırımlar uygulamaktadır. Ancak, bu uygulamanın tutarlı biçimde tatbik edilmesi gerekmektedir. Yargıtay, töre cinayetine ilişkin bir davada “haksız tahrik” nedeniyle cezayı indirmiştir.

Erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler endişe sebebi olmaya devam etmektedir. Bu tip evlilikler üreme sağlığı risklerine ve aile içi istismara da yol açabilmektedir. Bu tip evlilikler hakkında güvenilir rakamlar mevcut değildir.

Kadın örgütleri, ilgili kamu kuruluşlarıyla olan diyalog ve işbirliklerinde, merkezi ve yerel düzeyde gerileme olduğunu bildirmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nın uygulanmasına yönelik yeterli insan kaynağı ve mali kaynak bulunmamaktadır. Eylem planı, kesin ve ölçülebilir hedefler içermemektedir. Bazı yargı mensupları, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile Adalet Bakanlığı arasında imzalanan protokol uyarınca toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitim almışlardır. Ancak, bu eğitimin sürdürülebilmesi için ilave ulusal kaynaklara ihtiyaç bulunmaktadır. Kadın hakları konusunda, kadın örgütlerinin katılımıyla oluşturulan kapsayıcı bir yaklaşım henüz kabul edilmemiştir.

Sonuç olarak, kadın haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini güvence altına alan hukuki çerçeve esas itibarıyla mevcuttur. Bu çerçeve, kadınlar için pozitif ayrımcılık tedbirlerinin kabul edilmesine imkan veren Anayasa değişikliğiyle güçlendirilmiştir. Bununla birlikte, kadın haklarının ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayata geçirilmesinin sağlanması, Türkiye için kilit meseleler olmaya devam etmektedir. Özellikle, söz konusu yasal çerçeveyi siyasi, sosyal ve ekonomik gerçekliğe dönüştürecek sürekli ilave çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. Töre cinayetleri, erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler ve kadına yönelik aile içi şiddet ciddi sorunlar olmaya devam etmektedir. Mevzuatın ülke genelinde tutarlı olarak uygulanması gerekmektedir. Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında daha fazla eğitime ve farkındalık yaratılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Çocuk hakları konusunda, Anayasa'da yapılan bir değişiklik, çocuk haklarının uygulamada güvence altına alınmasına yönelik tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağını hükme bağlamıştır. Bu değişiklik, çocuklara yönelik pozitif ayrımcılık tedbirlerinin kabul edilmesine olanak sağlayacaktır.

4-5 yaş arasındaki çocuklar için okul öncesi eğitime kayıt oranı 2008-2009'da % 33 iken, 2009-2010'da % 39'a yükselmiştir. İlköğretime kayıt oranları (1- 8. sınıflar) hem kız hem erkek

²² Ekim 2010 itibarıyla, bu sığınma evlerinin sayısı 62 olup, bunlardan 11'i 2010 yılında açılmıştır. Ancak, 2005 tarihli Belediyeler Kanunu, kadınlar için sığınma evlerinin nüfusu 50.000 ve daha fazla olan belediyelerde kurulmasını öngörmektedir.

öğrenciler için artmış ve ulusal düzeyde ilköğretimdeki cinsiyetler arası fark neredeyse kapanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, okulu bırakma riski bulunan çocuklar için bir erken uyarı sistemi geliştirmiştir. Orta öğretimde (9-12. sınıflar) 2008-2009'da % 59 olan net kayıt oranı, 2009-2010'da % 65'e yükselmiştir.

Devlet düşük gelirli ailelerin çocuklarının ve bakılmakla yükümlü olarak sosyal güvenlik sistemi kapsamında olmayan çocukların sağlık masraflarını karşılamaktadır. Aile hekimliği sistemi tedricen genişletilmekte ve daha fazla sayıda ili kapsamaktadır. Bu, gerekli uygulama kapasitesinin geliştirilmesi halinde, çocukların sağlığının daha iyi izlenmesini sağlayacaktır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde Dezavantajlı Gruplar Daire Başkanlığı kurulmuştur. Dairenin görevlerinden biri, çocuk işçiliğiyle ilgilenen kurumların çalışmaları arasında koordinasyon sağlamaktır.

TBMM Çocuk Hakları İzleme Komitesi daha aktif hale gelmiştir. Bu çerçevede, çocukların Komite üyeleriyle görüşlerini paylaşabilecekleri interaktif bir internet sitesi kurulmuştur. Her mesaj değerlendirilmekte ve cevaplanmaktadır. Ancak, Komite hâlâ gayriresmidir ve önerilen tüm mevzuatın çocuk haklarına uygunluğunun incelenmesinden sorumlu değildir.

Kayıp çocuklar ve çocukların mağdur olduğu diğer vakalar için TBMM'de bir araştırma komisyonu kurulmuştur. Komisyonun raporunun TBMM'de 2010 yılı içinde görüşülmesi beklenmektedir.

Çocuklar için daha iyi eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması da dahil, mevsimlik gezici tarım işçileri ile ailelerinin durumlarının iyileştirilmesi amacıyla Başbakanlık genelgesi yayımlanmıştır.

Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanmasına yönelik ikinci ve üçüncü birleştirilmiş devlet raporlarını Birleşmiş Milletler'e sunmuştur.

Çocuk adaleti konusunda, Temmuz 2010 tarihli Terörle Mücadele Kanunu'nda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan Kanun, terör suçu işlediği iddia edilen çocukların çocuk mahkemelerinde yargılanmasını öngörmektedir²³. Bu Kanun, benzer suçların yetişkinlerle birlikte işlenmesi durumunda dahi uygulanmaktadır. Buna ilaveten, terör örgütü propagandası yapmaktan veya toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında güvenlik güçlerine direnmekten mahkûm olan çocuklar, bundan böyle terör örgütü üyesi olmaktan dolayı ayrıca mahkûm olmayacaklardır. Genel olarak, söz konusu Kanun, Terörle Mücadele Kanunu'nda yer alan bazı ağırlaştırıcı durumların çocuklar için uygulanmamasını öngörmektedir. Uygulamada, bunun toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılan çocuklara verilen hapis cezalarını önemli ölçüde azaltması beklenmektedir. Son olarak, Kanun, çocuk mahkemelerine hükmün açıklanmasını geri bırakma, hapis cezasını diğer bir yaptırıma dönüştürme veya terör suçları için verilen hükümlerin ertelenmesi kararını alma imkânı vermektedir.

Yeni olmasına rağmen, şartlı tahliye sistemi her ilde kurulmuş ve psikologlar ile sosyal hizmet çalışanları atanmıştır. 17 Eylül 2010 tarihi itibarıyla 6.233 çocuk şartlı tahliye edilmiştir.

²³ 2005 tarihli Çocuk Koruma Kanunu'nda, 18 yaşına kadar olan tüm Türk vatandaşları çocuk olarak kabul edilmekte ve çocuk haklarından faydalanabilmektedirler. Ancak, 2006 Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, 15-18 yaş arasındaki çocuklar yetişkin olarak yargılanabilmekteydiler. Bunun neticesinde, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gösterilere katılan reşit olmayan kişiler "terör örgütü üyesi olmak" suçuyla ve dolayısıyla orantısız hapis cezalarıyla karşı karşıya kalmışlardır.

Ancak, yaklaşık 200.000 çocuk – özellikle doğu ve güneydoğu illerindeki kız çocukları – hâlâ okula devam etmemektedir. Orta öğretime devam konusunda coğrafi farklılıklar vardır. Ayrıca, erkek çocuklar için % 68, kız çocukları için % 62 olan okula net kayıt oranıyla, cinsiyetler arasında önemli fark mevcuttur. Eğitim kurumlarında şiddetle mücadele stratejisinin uygulanması sınırlı kalmakta ve denetim gerektirmektedir. Çocuk evleri ve yatılı okullardaki bazı şiddet ve/veya istismar vakaları basın organlarında kapsamlı olarak yer almış ve kamuoyunda eleştirilmiştir. Çocuklara yönelik şiddetle etkin biçimde mücadele edebilmek için, ilgili kurumların sorumluluk üstlenmesine ve aralarında koordinasyon sağlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Çocuk işçiliğinin önlenmesinde sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Hâlâ etkili bir izleme sistemi bulunmamaktadır.

15 yaş altındaki çocuklar arasında yoksulluk oranı % 24,4'e düşmüştür. Ancak, bu oran hâlâ genel yoksulluk oranından % 7,3 daha yüksektir. Kırsal alanlarda, bu oran % 44,9'a çıkabilmektedir. Kırsal bölgelerdeki çocukların yoksulluğuyla mücadele için özel tedbirlerin alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından sağlanan hizmetlerin kurum dışına taşınması çabalarına ilişkin olarak, öz ve manevi ebeveynlere yönelik danışmanlık, rehberlik ve mali desteğin artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. SHÇEK'in idari kapasitesi sınırlı kalmaya devam etmektedir.

2008 yılı nüfus ve sağlık araştırması²⁴ 5 yaşın altındaki çocukların % 6'sının (nüfusa) kayıtlı olmadığını göstermektedir. Bu oran, doğu bölgelerinde % 11'e yükselmektedir.

Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası hukuki belgelere ilişkin çekincelerin kaldırılmasına yönelik hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir²⁵.

Çocuklar, çoğunlukla, hâlâ çocuklar (veya çocuklar ve gençler) için ayrılmamış cezaevleri ve gözaltı merkezlerinde tutulmaktadır. Çocukların gözaltına alındığı birçok kurumda, sürekli değişen vasıfsız personel oranı yüksektir.

Çocuk Koruma Kanunu 81 ilde çocuk mahkemelerinin kurulmasını gerektirmektedir. Eylül 2010 itibarıyla, sadece 30 ilde 95 adet çocuk mahkemesi kurulmuş olup, bu mahkemelerin yalnızca 72'si faaliyettedir.

Sonuç olarak, çocuk hakları, çocuk adaleti ve ilköğretimde cinsiyetler arasındaki farka ilişkin hukuki çerçevede gelişme olmuştur. Ancak, eğitim, çocuk işçiliği, sağlık, çocuk adaleti, idari kapasite ve koordinasyon dahil, tüm alanlarda uygulamaya ilişkin çabaların daha fazla güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Sosyal bakımdan korunmaya muhtaç ve/veya engelli kişiler konusunda, bu kişiler için alınan özel tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağını öngören Anayasa değişikliği, engelli

²⁴ 2008 Nüfus ve Sağlık Araştırması Sonuçları: <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/index.html>

²⁵ Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 1995'te onaylamıştır. Ancak, Sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerinin –bu maddelerin hepsi lisan hakları ve/veya kültürel kimliğe atıfta bulunur- yorumlanması ve uygulanması hakkını, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 1923 Lozan Anlaşması'nın lafız ve ruhuna uygun olarak saklı tutmuştur.

kişilere yönelik pozitif ayrımcılığın yolunu açmıştır. 2010, “Herkes için Ulaşılabilirlik Eylem Yılı” olarak ilan edilmiştir. Ancak, ulaşılabilirlik stratejisi ve eylem planı henüz kabul edilmemiştir. Engelli kişiler hakları hakkında Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolünün uygulanmasını izlemeye yönelik ulusal mekanizma henüz oluşturulmamıştır.

Engelli kişilerin kamu kurumlarında istihdamı, bütçedeki personel kısıtlamalarından muaf tutulmuş, böylece bu kişilerin istihdam imkanlarının iyileşmesinin yolu açılmıştır. Farklı istihdam yöntemlerinin teşvik edilmesi de dahil, kamuda ve özel sektörde engelli kişilerin istihdam edilebilirliklerini artırmak için ilave tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Engelli kişiler ve akıl hastaları hakkında bilgi ve araştırma eksikliği, bilgiye dayalı politika oluşturma önünde bir engel olarak kalmayı sürdürmektedir.

Bu alandaki mevzuata rağmen, engelli kişilerin eğitim, sağlık, sosyal ve kamu hizmetlerine erişimi hâlâ kritik meselelerdir. Kamu binalarına erişimde karşılaşılan fiziksel engeller önemli bir sorun teşkil etmektedir²⁶. Sosyal ve ekonomik hayata katılımlarını artırmak amacıyla, engelli kişiler hakkındaki önyargılarla mücadeleye yönelik farkındalık yaratma çabaları yoğunlaştırılmalıdır.

Akıl hastalarının bakım koşulları, endişe sebebi olmaya devam etmektedir.

İşçi hakları ve sendikalar konusunda, Anayasal değişikliklerle, kamu görevlileri ve diğer kamu çalışanlarına toplu sözleşme hakkı tanınmış ve kamu görevlilerine karşı disiplin kararları yargı denetimine tabi tutulmuştur. Siyasi amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler üzerindeki yasaklar kaldırılmıştır. Aynı zamanda ve aynı işkolunda birden fazla sendikaya üyelik mümkün hale getirilmiştir. Ekonomik ve Sosyal Konsey anayasal bir temel kazanmıştır. Başbakanlık tarafından yayımlanan bir genelge, kamu sektöründeki sendikal hakların uygulanmasının kolaylaştırılmasını öngörmüştür. 1 Mayıs kutlama yürüyüşleri barışçıl şekilde gerçekleştirilmiştir. Taksim Meydanı, İşçi Bayramı gösterilerinde 34 kişinin öldüğü ve birçok kişinin yaralandığı 1977’den beri ilk kez kutlamalar için açılmıştır.

Bununla birlikte, sendikal haklar halen AB standartlarıyla ve ILO Sözleşmeleriyle uyumlu değildir. ILO ikili üst düzey misyonu, Hükümet ile işveren ve işçi sendikaları dâhil sosyal tarafları uzlaşma sağlamaya çağırılmış, aynı zamanda, bunun Hükümetin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesini güvence altına almaya yönelik olduğu vurgulanmıştır.

TEKEL işçileri tarafından yapılan eylem, özelleştirme sonrası devlet tarafından geçici süreliğine istihdam edilecek olan işçilerin hakları konusundaki kaygıları artırmıştır.

Sonuç olarak, Anayasa değişiklikleri kamu hizmetindeki sendika haklarını genişletmektedir. Bununla birlikte, AB standartları ve ILO Sözleşmeleriyle aynı çizgide olmayan mevcut yasal çerçevede kısıtlayıcı hükümler bulunmaktadır. Sosyal taraflar ve Hükümet arasındaki uzlaşma

²⁶ 2005 tarihli Özürlüler Hakkında Kanun mevcut tüm kamu binaları ve yolları, kaldırımlar, yaya geçitleri, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve kamuya hizmet eden benzeri sosyal ve kültürel altyapının 2012 yılı itibarıyla engellilerin erişimine müsait hale getirilmesi hükmü getirmektedir. Bununla birlikte, 4 belediyedeki pilot erişim projeleri haricinde bu alanda ilerleme sağlanmamıştır.

eksikliği yeni mevzuatın benimsenmesi önünde bir engel teşkil etmektedir. Anayasa değişikliği paketi, kamu çalışanları için grev hakkını getirmemiştir.

Ayrımcılığın önlenmesi ilkesi Anayasa’da güvence altına alınmıştır ve bu ilke çeşitli kanunlarla da teyit edilmektedir. Hükümet, ayrımcılığın önlenmesi ve eşitlik kurulu tesis edilmesine yönelik taslak Kanun hakkında sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve ilgili makamlarla danışmalarda bulunmuştur.

Bununla birlikte, mevcut yasal çerçeve AB müktesebatıyla yeterince uyumlu değildir (*Bkz. Fası 19- Sosyal Politika ve İstihdam*). Lezbiyen, eşcinsel, biseksüel ve transeksüellerin (LGBT) cinsel tercihleri nedeniyle işten çıkarıldığı ayrımcılık vakaları görülmüştür. “Alenen teşhircilik” ve “genel ahlaka karşı işlenen suçlar” hakkındaki Türk Ceza Kanunu hükümleri zaman zaman LGBT’ye karşı ayrımcılık yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Kabahatler Kanunu sık sık travesti ve transeksüelleri para cezasına çarptırmak için kullanılmaktadır.

Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı’nın eşcinselliğin bir hastalık olduğuna dair ifadeleri, LGBT toplumu ve insan hakları örgütlerinde tepki yaratmıştır. Siyasi şahsiyetler tarafından yapılan olumsuz yöndeki bu klişeleştirmeler, LGBT kişilerine karşı ayrımcılığa daha fazla yol açabilir.

LGBT derneklerinin kapatılması yönündeki mahkeme davaları, rapor dönemi boyunca olumlu yönde sonuçlandırılmıştır (*Bkz. Örgütlenme özgürlüğü*).

Homofobi fiziksel ve cinsel şiddet vakalarıyla sonuçlanmıştır. Son zamanlarda, Ankara’da transeksüel kişilere karşı polis tarafından uygulanan şiddetin yanı sıra, travesti ve transeksüellerin öldürülmesi endişe verici bir durumdur. Mahkemeler, transeksüel ve travestilere karşı işlenen suçların faillerine “haksız tahrik” ilkesini uygulamıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri sağlık yönetmeliği, hala, eşcinselliği “psikoseksüel” bozukluk olarak tanımlamakta ve eşcinselleri askerliğe elverişsiz olarak addetmektedir. Askere çağrılan kişilerin, eşcinsel olduklarını beyan etmeleri halinde fotoğrafa dayalı kanıt sunmaları gerekmektedir. Bazı kişilerin aşağılayıcı tıbbi testlerden geçmeleri gerekmiştir.

Sonuç olarak, sosyal olarak savunmasız ve/veya engelli kişilerin durumunu geliştirme, sendika haklarını güçlendirme ve ayrımcılıkla mücadele etme çabaları devam etmektedir. Ancak, uygulamada bu alanlarda birçok sorunun ele alınması gerekmektedir.

Mülkiyet haklarına ilişkin olarak, rapor döneminde Şubat 2008 tarihli Vakıflar Kanunu’nun uygulaması bazı gecikmelere ve prosedürel sorunlara rağmen devam etmiştir. Gayrimüslim cemaatlere ait vakıflara, temsili, uydurma adlar altında veya Hazine Müsteşarlığı ya da Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün adına kaydedilmiş taşınmaz mülklerin iadesi için ilk olarak 27 Ağustos 2009 olarak belirlenen son başvuru tarihi, gerekli tüm belgeleri sağlayabilmeleri için uzatılmıştır.

Türk yetkililerle gayrimüslim cemaatlere ait vakıfların üyeleri, Geçici 7. maddenin uygulanması hususunda birçok kez bir araya gelmişlerdir. İadeler için 107 vakıf tarafından toplam 1.410 başvuru yapılmıştır. Bugüne kadar, 131 olumlu karar verilmiş, 150 talep ise Vakıflar Meclisi’ne götürülmeden yerine getirilmiştir.

943 başvuru hakkında Vakıflar Meclisi, dosyaların tamamlanması için gereken süreyi 16 Temmuz'a kadar iki ay uzatmıştır. Diğer 347 başvuruda ise olumsuz karara varılmıştır.

*Ekümenik Patrik/Türkiye*²⁷ davası ve adil tazmin meselesi ile ilgili olarak, 15 Haziran 2010 tarihli AİHM kararı, Türkiye'nin, davalı adına kayıtlı söz konusu mülkü başvuran adına tescil etmesi gerektiğine hüküm kılmıştır. Büyükada Asliye Hukuk Mahkemesi, AİHM'in kararını ve Vakıflar Meclisi'nin tutumunu yansıtacak şekilde, "Ekümenik" Patrikhane lehine karar vermiştir.

Ancak, yasal çerçeve, el konulduktan sonra üçüncü kişilere satılan mülklerin veya Şubat 2008'de yeni mevzuatın kabul edilmesinden önce birleştirilen vakıflara ait mülklerin durumunu ele almamaktadır.

Süryaniler mülkiyet ve tapu işlemleri konusunda güçlüklerle karşılaşmaya devam etmektedir. Özel şahıslar ve dini kurumları ilgilendiren birkaç dava devam etmektedir. Özellikle Mor Gabriel Süryani Ortodoks Manastırı arazi mülkiyeti konusunda rapor dönemi boyunca sorunlarla karşılaşmaya devam etmiştir.

Türkiye, Bozcaada'daki (Tenedos) Rum Ortodoks Kilisesinin mülkiyet haklarına ilişkin Mart 2009 tarihli AİHM kararını²⁸ henüz uygulamamıştır.

Yunan vatandaşlarınca mülkiyet mirası ve tescilinde, özellikle değiştirilmiş Tapu Kanunu'nun karşılıklı hükümünün yorumlanması da dahil olmak üzere, Türk makamlarınca uygulanması alanında sorunlar bildirilmeye devam edilmektedir. Bu konuda, AİHM, AİHS'nin 1.Protokolü'nün 1. Maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiş ve mülkün iadesi veya başvuranların mali olarak tazmin edilmesine karar vermiştir.

Sonuç olarak, Vakıflar Kanunu, bazı gecikmeler ve prosedürel sorunlar olsa da, uygulanmıştır. Vakıflar Meclisi bu sorunların varlığını kabul etmekle beraber, gerekli işlemleri hızlandırmaya çalışmıştır. Ancak, el konulan ve üçüncü kişilere satılan veya yeni mevzuatın kabul edilmesinden önce birleştirilen vakıfların mülkleri hususu sözkonusu Kanun tarafından ele alınmamaktadır. Türkiye'nin tüm gayrimüslim cemaatlerin mülkiyet haklarının tam olarak korunmasını güvence altına alması gerekmektedir.

Azınlık hakları, kültürel haklar ve azınlıkların korunması

Ülkede azınlıklara ilişkin konuların tartışma ortamı, hükümetin himayesi altında gelişmiş ve örneğin Mart ayındaki Roman buluşması gibi birkaç sembolik faaliyet gerçekleştirilmiştir. Ders kitaplarından ayrımcı ifadeleri kaldırmak amacıyla yapılan çalışma devam etmektedir.

²⁷ 8 Temmuz 2008 tarihinde, AİHM, 1902 yılında elde ettiği ve 1903 yılında Büyükada Rum Yetimhanesi Vakfi vasıtasıyla özel kullanıma tahsis edilen malvarlığından yoksun bırakılan Ekümenik Patrikhane'nin başvurusuna ilişkin kararını vermiştir. Davacı, özellikle gayrimenkulünün kaydının Vakıflar Genel Müdürlüğü yönetiminde olan Yetimhane adına düzenlenmesi kararını vermek suretiyle yerel mahkemelerin mülkiyet dokunulmazlığı hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Mahkeme, Türk makamlarının mal sahibini uygun tazminat sağlamaksızın mülkünden mahrum etmeye yetkili olmadığı ve AİHS'nin ihlal edildiği hükmünü vermiştir.

²⁸ 2009 yılının Mart ayında, AİHM, Türkiye'nin Bozcaada'daki (Tenedos) bir Rum Ortodoks kilisesinin mülkiyet haklarını ihlal ettiğine hüküm vermiştir. Mahkeme oybirliğiyle, başvuru sahibi vakfın kendisine ait arazi üzerindeki taşınmaz malları adına tapuya kaydettirmesinin Türk yargı organları tarafından reddinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 1. Protokolünün 1. maddesine (mülkiyet dokunulmazlığı) aykırı bulmuştur.

Ancak, Türkiye'nin azınlık haklarına yönelik yaklaşımı kısıtlayıcı kalmaktadır. Türkiye, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine taraftır. Ancak, azınlıkların hakları konusunda ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesine eğitim hakkı konusunda koyduğu çekinceler endişe sebebidir. Türkiye, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni imzalamamıştır.

Türkiye ile AGİT Milli Azınlıklar Yüksek Komiseri arasında, azınlıkların kamu hayatına katılımı ve azınlık dillerinde yayın konularında tesis edilecek yapıcı bir diyalog, uluslararası standartlara ve AB ülkelerindeki en iyi uygulamaya daha iyi uyum sağlanmasını kolaylaştıracaktır.

Rum azınlığının durumu değişmemiştir. Gökçeada (Imvros) ve Bozcaada (Tenedos) adaları dahil olmak üzere, eğitim ve mülkiyet haklarıyla ilgili sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedir. Çift müdürlük²⁹ uygulaması da dahil olmak üzere azınlık okullarının yönetimi, uygulamaya ilişkin bir düzenleme yapılmasını bekleyen bir sorun teşkil etmektedir. Okullar, öğrenci sayısına (aynı azınlıktan olması şart koşularak kanun tarafından sınırlandırılmıştır) bağlı sürdürülebilirliğe ilişkin sorunlara ilave olarak idari meseleler ve eğitime ilişkin sorunlar nedeniyle usule ilişkin zorluklarla ve kayıt, bütçe sorunları ve bürokratik sorunlarla karşı karşıyadır.

Antisemitizm özellikle İslamcı ve aşırı milliyetçi basında yer alan nefret içerikli söylemlerle bağlantılı olarak kaygı verici bir mesele olmayı sürdürmektedir.

Ermeni gazeteci Hrant Dink'in öldürülmesi davası önemli ilerleme olmaksızın devam etmektedir. Silivri'deki iki protestana karşı açılan dava, Adalet Bakanlığı'ndan alınan izinle, Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi uyarınca devam etmektedir. Malatya cinayeti davası devam etmektedir. Gayrimüslim azınlıkları hedef alan "kafes planı" olarak da ifade edilen darbe planına karşı açılan dava, Haziran'da başlamıştır (*Bkz. Güvenlik güçlerinin sivil denetimi*).

Sonuç olarak, Türkiye'nin azınlıklara yaklaşımı kısıtlayıcı kalmaktadır. Avrupa standartlarıyla uyumlu şekilde, dil, kültür ve temel haklara, tam olarak saygı gösterilmesi ve bu hakların korunması henüz tam olarak sağlanmamıştır. Türkiye, azınlıklara ilişkin olarak hoşgörünün geliştirilmesi ve azınlıkların topluma dahil edilmesi hususlarında daha çok çaba göstermelidir.

Kültürel haklarla ilgili olarak, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) Yönetmeliği, Kasım ayında, yerel düzeyde özel ve kamu kanalları tarafından Kürtçe ve diğer dillerde yayın yapma önündeki tüm engelleri kaldıracak şekilde değiştirilmiştir. 14 radyo istasyonu ve TV kanalına Kürtçe ve Arapça yayın yapma izni verilmiştir. Sınırlamalar kaldırılmıştır (*Bkz. Fası 10- Bilgi Toplumu ve Medya*).

İlk kez, Diyarbakır Belediye Tiyatrosu'nda Kürtçe bir oyun sahnelenmiştir. Haziran ayında, AB İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı tüm AB Büyükelçiliklerini Van'ın Bahçesaray köyünde düzenlenen Kürtçe edebiyat etkinliğine davet etmiştir.

Mardin Artuklu Üniversitesi ilk Kürtçe ve Süryanice dili bölümlerini kurmuş ve bu bölümlerce düzenlenen yüksek lisans programlarına öğrenci kabul etmeye başlamıştır.

TRT uydu üzerinden üç milyondan fazla kişi tarafından izlenebilen TRT El Türkiye kanalı ile günde 24 saat Arapça yayın yapmaya başlamıştır.

²⁹ Bu okulların Müdür Yardımcıları, Milli Eğitim Bakanlığı'nı temsil eden bir Müslüman olup, Müdürden daha fazla yetkiye sahiptirler.

Değiştirilen Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun 10 Nisan 2010'da yürürlüğe girmiş, seçim kampanyalarında Kürtçe kullanılmasını *filen* mümkün hale getirmiştir.

Ancak, siyasi hayatta Türkçe'den başka bir dil kullanımı Seçimler ve Siyasi Partiler Kanunu'na göre halen yasadışıdır. Mahkemeler Kürt politikacılara karşı açılan davalarda birbiriyle çelişen kararlar vermektedirler.

Diyarbakır 4. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından Bahar Kültür Merkezi'nin (BKM) 13 üyesine bir yıl süresince sanatsal faaliyette bulunma yasağı getirilmiştir. Mahkeme 13 sanatçının "hiçbir sosyal ve sanatsal etkinliğe katılmayacağı" kararını vermiştir. BKM Müzik ve Tiyatro Grubu üyeleri, Batman Kültür Festivali'nde, Nevruz kutlamalarında ve basın toplantılarında gösteri yaptıkları gerekçesiyle cezalandırılmıştır. Müzisyenler ve sanatçılar, '*Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun ihlaliyle*' suçlanmışlardır. Bir müzisyen gözaltındadır. 13 sanatçı ve müzisyenin her birine 10'ar ay hapis cezası verilmiştir.

Uygulamada, anadilleri Türkçe olmayan çocuklar gerek özel gerek devlet okullarında anadillerini öğrenememektedirler.

Türkçe konuşmayan kişilerin kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak için tedbirler alınmamıştır. Yürürlükteki mevzuat gereği soruşturma safhası ve duruşma süresince sanık, mağdur ve tanıklar için çeviri imkânı bulunmasına rağmen, tutarlı bir şekilde uygulanmamaktadır.

Cezaevlerinde Kürtçenin kullanımında ilerleme kaydedilmiştir. Ancak bu, güvenlik mülahazalarıyla halen kısıtlı durumdadır ve uygulama cezaevi yönetimleri arasında farklılık göstermektedir (*Bkz. Cezaevleri bölümü*).

Romanlara ilişkin olarak, hükümet bir çalıştay ile Mart ayında Başbakanla gerçekleştirilen bir toplantıyı da içeren bir "açılım" başlatmıştır.

Hükümet, Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'da³⁰ "İçişleri Bakanlığına vatansızları, Türk olmayan *çingeneleri* ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancıları sınırdışı etme yetkisini tanıyan" ayrımcı hükümlerle ilgili parlamentoya değişiklik tasarısı sunmuştur.

Haziran ayında, İçişleri Bakanlığı tüm valilerden her ildeki Roman nüfusun barınma ihtiyaçları hakkında bilgi talep etmiştir. Ayrıca yayımladığı bir genelge ile valilerden "Nüfus Müdürlüğü'nde kaydı bulunmayan kişilerin" kayıt işlemlerinin kolaylaştırılması istenmiştir. Romanların nüfus kütüğüne kaydı, kamu hizmetlerine erişimlerini güvence altına alma açısından önemli bir adımdır.

Bununla birlikte, Romanların durumunu ele alacak kapsamlı bir politikanın yokluğunda, Romanlar halen sosyal dışlanma, eğitime erişimde marjinalleşme, sağlık hizmetlerinde ayrımcılık, istihdam olanaklarından dışlanma, kimlik kartlarına sahip olmada zorluklar ve kamu işleri ile kamu hayatından dışlanma gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Romanlar, çeşitli şehirlerdeki kentsel dönüşüm programları kapsamında Roman mahallelerinde gerçekleştirilen yıkım sonrasında yoksulluk, yerlerinden olma, sosyal hizmetlerin eksikliği gibi sosyo-ekonomik sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedirler. Ocak

³⁰ 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun.

ayında, Batı'daki illerden Manisa'da Romanlar ile diğer vatandaşlar arasında Romanların yerlerinden olmasıyla sonuçlanan pek çok olay yaşanmıştır.

Türkiye, Roman toplumunun Hükümete bu yöndeki çağrılarına rağmen, 2005-2015 "Uluslararası Roman Katılımının On Yılı Girişimi"ne katılmamaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye, özellikle Kürtçenin özel televizyon ve radyo yayınları ile cezaevlerinde kullanımını biraz daha serbestleştirmek suretiyle, kültürel haklar alanında ilerleme kaydetmiştir. 2010 yılında, önceki yıl Kürt dilinde yayın yapmaya başlamış TV kanalına ilaveten 24 saat Arapça yayın yapan bir TV kanalı yayın faaliyetlerine başlamıştır. Ancak, Türkçe dışındaki dillerin özellikle siyasi hayat, eğitim ve kamu hizmetleriyle temas alanlarında kullanımında kısıtlamalar devam etmektedir. Türkçe dışındaki dillerin kullanımına ilişkin mevzuat kısıtlayıcı yorumlara açıktır ve uygulama tutarsızdır. Romanlara ilişkin konuların daha açık tartışılır hale gelmesiyle birlikte Romanların durumunda birtakım ilerlemeler kaydedilmiştir ve bazı önlemlerin uygulanması için çalışmalar devam etmektedir. Romanlar sık sık ayrımcı muameleye tabi olmaya devam etmektedirler.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki durum

Hükümetin, bölgenin *sosyo-ekonomik kalkınmasına* katkıda bulunacak önemli bir proje olan Güneydoğu Anadolu Projesi'ni (GAP) 2012'ye kadar tamamlamaya yönelik planının uygulanması devam etmiştir. Resmi istatistiklere göre, GAP'ın toplam kamu yatırımları içindeki oranı (2008 yılında % 12'den) 2009 yılında % 14,4'e yükselmiştir. İş geliştirme, insan kaynakları geliştirme ve kadının güçlendirilmesine yönelik özel programların yanı sıra sulama, karayolu taşımacılığı, sağlık ve eğitim alanlarında yapılan yatırımlar devam etmiştir. Tekrar canlandırılan GAP'ın değerlendirilmesine yönelik ilk toplantı, Şubat 2010'da gerçekleştirilmiş ve 2009 yılı izleme raporu yayınlanmıştır.

Hükümetin özellikle Kürt meselesini ele almaya yönelik demokratik açılımına dair tartışmaları müteakip, yayıncılıkta Kürtçe dilinin ve bölgede otlak arazilerinin kullanımına yönelik bazı kısıtlamalar kaldırılmıştır. Kamuoyunun talepleri doğrultusunda bazı yerlere eski isimleri geri verilmiştir³¹.

Ancak, AB'nin terör örgütleri listesinde yer alan PKK'nın *terör saldırıları* sadece Güneydoğu'da değil, tüm Türkiye'de birçok can almaya devam etmiştir. Yaz boyunca terörist saldırılar büyük şehir merkezleri de dâhil olmak üzere tüm Türkiye'de önemli ölçüde artmıştır. Türkiye, TBMM'nin 2007'de Hükümete vermiş olduğu TSK'yı sınır ötesi harekât için görevlendirme yetkisini uzatmasının ardından, Mayıs ayında Kuzey Irak'taki terörist sığınaklarına hava saldırıları düzenlemiştir. Aynı zamanda, çeşitli illerde sivillerin erişimini kısıtlayan geçici güvenlik bölgeleri oluşturulmuştur.

PKK üyeleri ile mültecilerin Mahmur Kampı'ndan dönüşleri durdurulmuştur. Hükümetin demokratik açılımı kapsamında 2009 yılı Ekim ayında, 34 kişiden oluşan bir grup Irak'tan Türkiye'ye geçmiştir. Temmuz ayında mültecilerin bazıları Irak'a dönüş yapmıştır.

Demokratik açılım çerçevesinde açıklanan somut tedbirler, beklentilerin gerisinde kalmış, gereği yapılmamış ve uygulanmamıştır.

³¹ Hâlihazırda yasa yalnızca Bakanlar Kurulu Kararı ile köy isimlerinin değiştirilmesine izin vermektedir.

Seçilmiş BDP belediye başkanları da dâhil olmak üzere çok sayıda idareci ve politikacı, KCK-PKK'ya karşı yapılan operasyonlar kapsamında tutuklanmıştır. İnsan Hakları Derneği ile Göçder Diyarbakır üyeleri de tutuklanmıştır.

Terörle Mücadele Kanunu'nda terörizmin tanımının geniş kapsamlı yapılmasından kaynaklanan, ifade özgürlüğü başta olmak üzere temel özgürlüklerin kullanımındaki kısıtlamalar endişe kaynağı olmayı sürdürmektedir.

Kara mayınları pek çok yaralanmaya sebebiyet vermesinin ardından, askeri personel ve siviller için güvenlik açısından endişe kaynağı olmayı sürdürmektedir. Hükümet anti-personel mayınlarının PKK tarafından kullanımının devam ettiğini bildirmiştir. Türkiye, anti-personel mayınların kullanımının, depolanmasının, üretiminin ve devredilmesinin yasaklanması ve bunların imhası ile ilgili Ottawa Sözleşmesi uyarınca, mayınlı alanlardaki anti-personel mayınlarını, 1 Mart 2014 tarihinden sonra olmamak kaydıyla, en kısa sürede temizlemeyi taahhüt etmiştir.

Sınır bölgelerindeki kara mayınlarının temizlenmesi bir öncelik olmayı sürdürmektedir. Türkiye ile Suriye Arasındaki Kara Sınırı Boyunca Yapılacak Mayın Temizleme Faaliyetleri ile İhale İşlemleri Hakkında Kanun'un kabulünü müteakiben, Milli Savunma Bakanlığı'nda özellikle Türkiye-Suriye sınırının yeniden belirlenmesi konusu üzerinde çalışan bir "proje yönetim grubu" oluşturulmuştur. Özellikle Irak ve İran'la sınırlar başta olmak üzere, ülkedeki sınır alanlarının mayından arındırılması için ilave eylemler gerekmektedir.

Devletten maaş ve silah alan köy korucuları sorunuyla ilgili olarak hiçbir adım atılmamıştır.

Genel olarak, kamuoyu önünde verilen taahhütlere rağmen, özellikle Kürt meselesini ele almak amacıyla 2009 yılı Ağustos ayında ilan edilen demokratik açılım kısmen uygulanmıştır. Terörist saldırılar artmıştır. Kürt meselesine yönelik yürütülen çabaların sürdürülmesi önemlidir. Terörle Mücadele mevzuatının geniş bir terör tanımından kaçınacak, bölgede insan haklarıyla ilgili durumu iyileştirecek ve iddia edilen terör eylemleriyle bağlantılı olarak gözaltına alınanların orantısız ölçüde yüksek sayısını azaltacak şekilde değiştirilmesi gereklidir. Kara mayınları ve köy koruculuğu sistemi endişe kaynağı olmayı sürdürmektedir.

Mülteciler ve yerlerinden olmuş kişiler

Terör ve terörle mücadele nedeniyle ortaya çıkan kayıpların tazmin edilmesi sürecinde 2004'ten bu yana aralıksız ilerleme kaydedilmiştir. Yasanın 2008 yılı Mart ayında yürürlüğe girmesinden bu yana, 360.660 başvurunun 247.729'u sonuçlandırılmıştır. Bu başvuruların 139.832'sinde olumlu karar verilmiş ve 106.887'si reddedilmiştir. Bugüne kadar başvuruda bulunanlara toplam 2.096.521.347 Türk Lirası ödeme yapılmıştır. Başvuruları reddedilenlerce idare mahkemelerinde çok sayıda dava açılmıştır. Bunların bazıları AIHM'e başvurmuştur.

Zarar Tespit Komisyonları, kaynak yetersizliği ve ağır iş yüküyle karşı karşıya olmayı sürdürmekte, bu durum değerlendirme ve tazminat ödemelerinde yavaş ilerleme kaydedilmesine yol açmaktadır.

Kentsel alanlardaki yerlerinden olmuş kişilerin durumu endişe unsuru olmaya devam etmektedir. Yerlerinden olmuş kişiler, yetersiz güvenlik durumu, mayınlar, temel altyapı ve sermayenin mevcut olmayışı, kısıtlı istihdam imkânları ve köy koruculuğu sisteminin yarattığı tehdit gibi çeşitli nedenlerden ötürü geri dönememektedir.

2010 yılı Mart ayında, iltica işlemleri ve yasadışı göçle mücadele süreçlerine daha iyi erişim ile süreçle ilgili bilgi sağlama amacıyla iki genelge kabul edilmiştir. Bunlar, olumlu önlemlerdir ve bazı gelişmeler gözlenmektedir.

UNICEF, sığınmacıların çocuklarının sağlık ve eğitim haklarının korunmasına yönelik bazı çabaların sarfedildiğini belirtmiştir³².

Bununla birlikte, mülteciler ve sığınmacılarla ilgili kapsamlı bir yasal çerçevenin bulunmaması, bu kişilerin çocukları için hizmet sağlanmasının önünü kesmektedir. Mali, dil kaynaklı, bürokratik engeller ile talep yetersizliğinden dolayı, sığınmacı ve mülteci çocuklarından 7 ile 14 yaş arasında bulunanların yalnızca dördte biri düzenli olarak okula devam etmektedir. Refakatsiz sığınmacı çocuklar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (SHÇEK) bakım hizmetlerinden yararlanmaktadır. Refakatsiz sığınmacı çocuklarının ailelerinin yerlerinin belirlenmesine dair çalışmalar BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Türk Kızılayı tarafından yürütülmektedir.

Genel olarak, yerlerinden olmuş kişilerin zararlarının tazmin edilmesi sürmüştür. Ancak, etkili uygulama sağlanamamıştır. Hükümetin yerlerinden olmuş kişilerin durumunu ele alan genel bir ulusal stratejisi mevcut değildir. Hükümetin yerlerinden olmuş kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak için gösterdiği çabayı arttırması gerekmektedir. Mülteci ve sığınmacılara yönelik yasal çerçeve ile başvuru sürecine ilişkin genelgelerin uygulamasının güçlendirilmesi gerekmektedir. Geri gönderme merkezlerindeki genel koşulların daha da geliştirilmesi de önem arz etmektedir.

2.3. Bölgesel konular ve uluslararası yükümlülükler

Kıbrıs

Türkiye, BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesinde iki toplum lideri arasındaki müzakerelere yönelik açık desteğini beyan etmeyi sürdürmüştür. Müzakere Çerçeve Belgesi'nde ve Konsey bildirimlerinde vurgulandığı gibi, Türkiye'nin, ilgili BMGK kararları ve AB'nin üzerine kurulduğu ilkeler doğrultusunda, Kıbrıs sorununa BM çerçevesinde adil, kapsamlı ve sürdürülebilir bir çözüm getirilmesini hedefleyen müzakereleri aktif olarak desteklemesi beklenmektedir. Türkiye'nin kapsamlı bir çözüme somut anlamda bağlılığı hayati önemi haizdir.

Konsey ve Komisyon'un müteaddit çağrılarına rağmen, Türkiye, Avrupa Topluluğu ve üye devletlerin 21 Eylül 2005 tarihli deklarasyonunda ve Aralık 2006 ve Aralık 2009 tarihli sonuç bildirgeleri dahil, Konsey sonuç bildirgelerinde belirtilen yükümlülüklerini hâlâ yerine getirmemiştir.

Türkiye Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tam olarak ve ayırım yapmaksızın uygulama yükümlülüğünü yerine getirmemekte olup, GKRY'yle doğrudan ulaştırma hatları dahil, malların serbest dolaşımı önündeki tüm engelleri kaldırmamıştır.

³² UNICEF: "Kaçak olarak zorla fuhuş için Türkiye'ye getirilen -çoğu eski-Sovyet ülkelerinden- yabancı kadınlar arasında 18 yaşın altındaki kızlar da bulunmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) – Türkiye Temsilciliği'ne göre, 2004 yılından 2009 yılı ortalarına kadar IOM'in yardım ettiği 706 insan ticareti mağdurundan 31'i 18 yaşın altındadır. İnsan ticareti mağdurlarına yönelik sağlık ve rehabilitasyon hizmetleri Sağlık Bakanlığınca, çocuklar içinse SHÇEK tarafından sağlanmaktadır. İnsan ticareti Türk Ceza Kanunu'nda özel olarak yasaklanmıştır. Ticarete maruz kalan tüm yetişkin kadınların üçte biri çocuk sahibidir."

Buna ilaveten, Türkiye, GKRY ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesi hususunda ilerleme kaydetmemiştir. Türkiye, GKRY'nin, OECD ve konvansiyonel silahların ihracatına yönelik ihracat denetimi ve çift kullanımlı malzemeler konusundaki Wassenaar Düzenlemesi dahil, muhtelif uluslararası örgütlere üyeliğini veto etmeye devam etmektedir. Komisyon, Aralık 2006 tarihli Konsey sonuç bildirgesine uygun şekilde, 21 Eylül 2005 tarihli deklarasyondaki tüm konuları yakından izlemeye ve bunlar hakkında özel olarak rapor sunmaya devam edecektir.

GKRY, karasularında ve hava sahasında Türkiye tarafından ihlaller gerçekleştirildiğini bildirmiştir.

Sınır uyuşmazlıklarının barışçıl yollardan çözümü

Türkiye ve Yunanistan, ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çabalarını yoğunlaştırmışlardır. 13-15 Mayıs tarihlerinde Başbakan Erdoğan Atina'da Yunanistan Başbakanı Papandreou ile görüşmüştür. Ticaret, eğitim, ulaştırma, enerji, kültür ve çevre alanlarında birçok işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Belli sayıda yasadışı göçmenin Türkiye'ye geri kabulü konusunda ikili anlaşmaya varılmış, ancak anlaşma henüz uygulamaya geçirilmemiştir.

İstikşafi görüşmelerin 47. turu 2010 yılının yaz aylarında Atina'da yapılmıştır. İstikşafi görüşmeler 2002'den beri sürmekte olup, yoğunlaşmıştır. Yunan karasularının genişletilmesi ihtimali karşısında TBMM tarafından 1995 yılında kabul edilen kararda yer alan *casus belli* tehdidi geçerliliğini korumaktadır. Müzakere Çerçevesi Belgesi'ne uygun olarak, Aralık 2009 Konsey sonuç bildirgesi şu ifadeleri içermektedir: "Türkiye'nin koşulsuz biçimde, gerekirse Uluslararası Adalet Divanı'na başvuru dahil, BM Şartı'yla uyumlu olarak, iyi komşuluk ilişkileri ve sorunların barışçıl şekilde çözümüne bağlı kalması gerekmektedir. Bu kapsamda, Birlik, iyi komşuluk ilişkileri ve sorunların barışçıl şekilde çözümünü olumsuz etkileyebilecek tehdit, gerginlik veya eylemlerden kaçınılması çağrısında bulunmaktadır". Yunan adaları üzerindeki uçuşlar dahil, Türkiye'nin devam eden hava sahası ihlalleri konusunda Yunanistan tarafından önemli sayıda resmi şikayette bulunulmuştur. Yunanistan, ayrıca karasularının ihlaline dair şikâyetlerde bulunmuştur.

Bölgesel işbirliği

Türkiye, bölgesel inisiyatiflere aktif olarak katılmaya devam etmektedir. Bölgesel İşbirliği Konseyi (RCC) üyesi olup, Haziran ayında İstanbul'da gerçekleştirilen bir zirve toplantısıyla sona eren Güney Doğu Avrupa İşbirliği Süreci'nin bir yıllık dönem başkanlığını yürütmüştür.

Diğer genişleme ülkeleri ve komşu üye devletlerle ikili ilişkiler olumlu biçimde gelişmektedir. Türkiye *Batı Balkanlar*'da barış ve istikrarın geliştirilmesine olan bağlılığını gösteren çeşitli inisiyatifler almıştır. Türkiye, bölgedeki bütün ülkelerin hem Avrupa Birliği hem de Avrupa-Atlantik kurumları ile bütünleşmelerini desteklemektedir. Türk Dışişleri Bakanı, 2010 yılı boyunca çeşitli temaslarda bulunmuştur. Türkiye, Sırbistan ve Bosna-Hersek Dışişleri Bakanları arasında düzenli üçlü toplantılar gerçekleştirilmiştir. Buna paralel olarak Türkiye, Hırvatistan ve Bosna-Hersek arasında düzenli üçlü görüşmeler yapılmıştır. Türkiye'nin girişimiyle, Bosna-Hersek ve Sırbistan Devlet Başkanları savaştan bu yana ilk defa bir araya gelmişlerdir. Nisan'da İstanbul'daki görüşmelerinde, üç ülke "İstanbul Bildirgesi"ni kabul etmiş ve müşterek amaçlarının Avrupa Birliği ile bütünleşme olduğunu vurgulamışlardır. Taraflar, bölgesel siyasetin, güvenliğin sağlanması, kalıcı siyasi diyalog ve bölgenin çok etnisiteli, çok kültürlü ve çok dinli doğasının korunması üzerine inşa edilmesi gerektiği

konusunda mutabakata varmışlardır. Bilahare, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Eylül ayında Bosna-Hersek'e ziyarette bulunmuştur.

Ayrıca, Arnavutluk, Makedonya, Kosova³³, Karadağ ve Sırbistan'la üst düzey ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı 2010 yılı Temmuz ayında Sırbistan'ı ziyaret etmiştir. Sırbistan ile Türkiye arasında Serbest Ticaret Anlaşması ise Eylül 2010'da yürürlüğe girmiştir.

20 Kasım'da, Türkiye'ye seyahat edecek Arnavutluk vatandaşları için vize uygulamalarını kaldıran bir anlaşma imzalanmıştır.

Bulgaristan'la ilişkiler olumlu şekilde sürmüştür.

Uluslararası Ceza Divanı (UCD) hakkında Bkz. Fası 31- Ortak Güvenlik ve Dış Politika.

3. EKONOMİK KRİTERLER

Komisyon'un Türkiye'deki ekonomik gelişmeleri tahlil ederken benimsediği yaklaşımda, Birliğe üyeliğin, işleyen bir piyasa ekonomisinin mevcudiyetini ve Birlik içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesini gerektirdiğini belirten Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesi sonuçları temel alınmaktadır.

3.1. İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı

Ekonomik politikanın temel unsurları

Ocak 2010'da Komisyon'a iletilen Katılım Öncesi Ekonomik Program (KEP) daha fazla reform yapılması ihtiyacını ve bu konudaki kararlılığı yeterince yansıtmaktadır. KEP, büyük ölçüde 2009 ortasında yayımlanan Orta Vadeli Program'a (OVP) dayanmaktadır. Ekim 2010'da yayımlanması öngörülen Hükümet'in yeni OVP'si ekonomik toparlanma koşullarına odaklanmalıdır. Otoriteler, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından IMF Ana Sözleşmesi'nin IV. maddesi kapsamında hazırlanan raporda yer alan ekonomi politikası ilkelerine önemli ölçüde bağlıdır. Ancak, sorumlulukların kamu kurumları arasında dağılmış olması, bütçeleme ve orta vadeli ekonomik politikaların belirlenmesi konusunda koordinasyonu zorlaştırmaya devam etmektedir. Türkiye'nin karşı karşıya olduğu bir diğer zorluk ise, gelecekteki ekonomik başarısını ve istikrarını daha geniş tabanlı bir üretimi ve daha yüksek bir işgücü katılımını hedefleyen tutarlı ve kapsamlı bir çerçeveye oturtması gereğidir. Güçlü enflasyonist baskılar ve hızla artan cari açık dikkatle izlenmeli ve gerektiği gibi ele alınmalıdır. *Sonuç olarak*, ekonomi politikasının temel unsurlarına ilişkin mutabakat korunmaktadır. Bununla birlikte, daha iyi bir planlama, koordinasyon ve iletişim sağlanması durumunda Hükümetin ekonomi politikasına duyulan güven artabilecektir.

Makroekonomik istikrar

2004-2008 döneminde ortalama % 6 ve 2008 yılında % 0,1 oranında büyüyen Türkiye ekonomisi, 2009 yılında yaklaşık % 5 civarında daralmıştır. Türkiye'de kişi başına düşen GSYH, AB ortalamasının % 46'sına tekabül etmektedir. Küresel mali kriz ekonomiyi derinden etkileyerek, sabit yatırımların ve dış talebin önemli ölçüde düşmesine neden olmuştur. Maliye ve para politikası kapsamında alınan teşvik tedbirleri ile sağlıklı bir bankacılık sektörünün mevcudiyeti, krizin olumsuz etkilerinin azaltılmasına yardımcı olmuştur. 2009 yılının ilk yarısında yaşanan ciddi daralmanın ardından, yılın ikinci yarısında ekonomik büyüme yeniden sağlanmış ve 2010'un

³³ 1244/1999 sayılı BMGK Kararı kapsamında

ilk yarısında hız kazanarak 2009'da gerçekleşen daralmayı telafi etmiştir. İç talepte son altı yılın en hızlı genişlemesi gerçekleşmiştir. 2009 yılının ikinci yarısında % 2 olan reel GSYH artışı, 2010'un ilk yarısında % 11'e yükselmiş olup, bu durum son bir yılda ciddi bir toparlanma yaşandığına işaret etmektedir. 2010 yılının ilk yarısında tüm sektörlerde önemli ölçüde büyüme kaydedilmiş olup, ticaret, sanayi ve inşaat sektörlerindeki büyüme % 15'in üzerinde gerçekleşmiştir. İç talep ve özellikle yatırımların güçlü olması sayesinde gayrisafi sabit sermaye oluşumunun yıllık artış hızı % 22 olarak gerçekleşmiştir. İç talepteki ciddi artışla bağlantılı olarak ithalat % 20 seviyesinde artmıştır. Dış ticaret açığı büyüme performansını % 3,4 oranında aşağı çekmiştir. Tüketici kredileri ve ticari krediler hızlı artışını sürdürmüş ve iç talebi tetiklemeye devam etmiştir. Kısa aralıklarla yayımlanan göstergeler, tedricen ve çok yüksek seviyelerden başlayarak da olsa, büyümenin 2010 ortasından itibaren yavaşladığına işaret etmektedir. *Sonuç olarak*, Türkiye ekonomisi kriz karşısında yüksek dayanıklılık göstermiştir. Krizin etkilerini hızlı bir şekilde bertaraf etmiş ve 2009 ortasından itibaren yüksek hızla büyümeye başlamıştır.

Kriz döneminde iyileşme gösteren cari işlemler dengesi üzerindeki baskılar, hızlı iç talep artışı ve yüksek enerji fiyatlarının ithalat harcamalarını artırmasının da etkisiyle 2009 yılı sonlarına doğru artmış ve ithalat 2010'un ilk yarısında % 30 oranında yükselmiştir. Artan ithalatla birlikte, ihracat da göreceli olarak iyi bir performans sergilemiş ve 2010'un ilk altı ayında % 15 civarında artmıştır. Sonuç olarak, 2009 yılının ilk yarısında GSYH'nin % 3'ü seviyesinde olan dış ticaret açığı ikiye katlanarak 2010'un aynı döneminde GSYH'nin % 6,2'sine ulaşmıştır. Cari işlemler dengesinde de benzer gelişmeler meydana gelmiş olup, cari açık hızlı bir şekilde artmaktadır. 2009 yılının ilk altı ayında GSYH'nin % 2,7'si düzeyinde olan cari açık 2010 yılının aynı döneminde % 6,2'ye yükselmiştir. 2010 yılında toplam finansman ihtiyacı neredeyse ikiye katlanmıştır. Cari açığın finansmanı doğrudan yabancı yatırımlardan, portföy yatırımlarına ve özellikle yerli bankaların dışarıdan sağladıkları kredilere (cari açığın üçte ikisini kapsayacak şekilde) doğru kaymaktadır. Uluslararası rezerv miktarı 4 milyar avro civarında artarak 40 milyar avro düzeyine çıkmıştır. Üçte ikisi özel sektör kaynaklı olan gayrisafi dış borç stoku 2010'un ilk yarısında GSYH'nin % 37'si düzeyinde gerçekleşmiş olup, bu oran 2009'un aynı dönemine göre % 5 daha düşüktür. *Sonuç olarak*, cari işlemler açığı ve buna ilişkin finansman ihtiyacı iç talepteki artışa bağlı olarak önemli ölçüde artmıştır. Dış finansman kaynaklarına erişimde sorun yaşanmamaktadır.

2009 yılında işsizlik oranı % 14 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik toparlanmaya paralel olarak 2009'un ilk yarısında % 13 olan işsizlik oranı, 2010'un ilk yarısında % 11 seviyesine gerilemiştir. 2010'un ilk yarısında % 17 düzeyinde olan tarım dışı işsizlik oranı da benzer şekilde aşağı yönlü bir seyir izlemiştir. Genç nüfus işsizlik oranı, istihdam paketinde bu konuya verilen öncelik sayesinde daha hızlı bir düşüş sergilemiş ve 2009 yılının Temmuz ayındaki % 24 seviyesinden 2010 yılında % 20 seviyesine gerilemiştir. İstihdam verileri istihdamda önemli bir artış olduğunu göstermekte olup, istihdam edilenlerin sayısı geçen yılın Temmuz ayına kıyasla 1.000.000'un üzerinde artmıştır. 2009'un ilk yarısında % 41,6 olan istihdam oranı, 2010 yılının aynı döneminde % 44 seviyesine çıkmıştır. Kadınların işgücüne katılımı 2009 ortasından bu yana % 1,5'in üzerinde artmış olmakla birlikte, hâlâ düşük seviyelerdedir. Kayıtdışı istihdam çok önemli bir sorun olarak mevcudiyetini sürdürmektedir (*Bkz. Fasıl 19: Sosyal Politika ve İstihdam*). Yüksek işsizlik oranı ve çalışma çağındaki nüfusun yıllık bazda ortalama % 1,2 düzeyinde artmakta olduğu göz önünde bulundurulduğunda, işgücü piyasasının yalnızca işsizleri değil, aynı zamanda her yıl işgücüne katılan bir milyon kişiyi de absorbe etmesi gerekmektedir. İstihdamın çok katı kurullarla korunması sebebiyle, işverenler yeni işçi istihdamı konusunda tereddütlü davranmaktadır. Sonuç olarak, işsizlik oranı kriz öncesi döneme göre yüksek seviyelerde kalmıştır; işgücü piyasasında ilave reformlar yapılmaması ve esneklik ve iş güvencesine ilişkin doğru politika bileşimi uygulanmaması durumunda, demografik etkenler sebebiyle işsizlik oranının gelecekte de yüksek olması beklenmektedir.

2009 yılında yıllık enflasyon oranı % 6,3 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon, işlenmemiş gıda ve petrol fiyatlarındaki artışlar, baz etkileri ve saptanmış fiyat artışları gibi bir dizi olumsuz faktöre bağlı olarak, 2009 yılının son çeyreğinden itibaren önemli ölçüde artmıştır. Bu faktörler, temel enflasyonun Merkez Bankası tahmininin kayda değer biçimde üzerine çıkmasına neden olmuş ve enflasyon beklentilerini olumsuz etkilemiştir. Enflasyon, 2009 yılı Kasım ayı ile 2010 yılı Nisan ayı arasında % 5,1'den % 10,2'ye yükselmiş, Ağustos ayında ise % 8,3'e gerileyerek, gıda fiyatlarında aşırı bir dalgalanmayı yansıtmıştır. Merkez Bankası, % 6,5 oranındaki yıl sonu hedefine ulaşılması mümkün olmamakla birlikte, enflasyonun 2010 yılı sonuna doğru gerileyeceğini tahmin etmektedir. 2009 ortasında % 3 seviyesinde olan çekirdek enflasyon, Ağustos 2010'da % 4 seviyesine çıkmıştır. Ekonomideki güçlü toparlanma göz önüne alındığında Türkiye'nin reel politika faiz oranı düşüktür. Politika faiz oranındaki indirimler, değişik hız ve oranlarda piyasa faiz oranlarına yansımaktadır. Kurumsal kredilere ilişkin faiz oranları 15 puandan fazla gerileyerek en fazla düşen faiz oranı olmuştur. 2009 yılının ikinci yarısında toparlanan iç talep ve kredi koşullarındaki iyileşme, kredi arzının hızlanarak artmasına ve 2010 yılının ilk yarısında % 30 seviyesine çıkmasına yardımcı olmuştur. Merkez Bankası, güçlü büyümenin bir süre daha devam edeceği öngörüsüyle, 2009 krizi sırasında uygulamaya konulan olağandışı tedbirleri geri çekeceğini ve piyasaya daha az likidite enjekte edeceğini açıklamıştır; zorunlu karşılık oranları artırılmıştır. Merkez Bankası'nın likidite yönetimine ilişkin işleyiş yapısı, likiditenin bankacılık sistemi içinde daha dengeli dağılımını sağlamak ve bankaların Merkez Bankası kredilerine bağımlılığını azaltmak amacıyla değiştirilmiştir. Para Politikası Kurulu, henüz kapanmamış olan hasıla açığını (Merkez Bankası tahminlerine göre) göz önüne alarak, para politikasının sıkılaştırılmasının/çıkış stratejisinin ihtiyatlı ve yavaş olması gerektiğini vurgulamıştır. *Sonuç olarak*, fiyat istikrarı, özellikle enerji ve gıda fiyatlarındaki artış ve canlanan ekonomik aktiviteden kaynaklanan baskılarla kötüleşmiş ve daha sıkı bir para politikası uygulanması ihtiyacını doğurmuştur.

2001 krizini takip eden son on yıllık dönemde mali disiplinin sağlanması yönünde Türkiye'de kayda değer bir başarı gösterilmiş olup, 2001 yılında % 70'in üzerinde olan kamu borç stokunun GSYH'ye oranı, 2008 ortası itibarıyla % 40 seviyesine gerilemiştir. 2008 ortasından 2009 ortasına kadar olan dönemde, yapısal gevşeme ve dönemsel faktörler mali disiplinin bozulmasına neden olmuştur. 2009-2011 döneminde, krizin olumsuz etkilerini azaltmak ve ekonomik büyümeyi sağlamak amacıyla alınan ve GSYH'nin yaklaşık % 5'ine tekabül eden mali tedbirler kamu maliyesindeki bozulmayı hızlandırmıştır. Halihazırda aşamalı olarak kaldırılmakta olan bu tedbirler neticesinde özel tüketim artmıştır. Ancak, bu tedbirler sebebiyle 2008 yılında % 2,2 olan bütçe açığının GSYH'ye oranı 2009 yılında % 5,7'ye yükselmiştir. 2010 yılında bütçe performansı iyileşmiştir. Bütçe gerçekleştirmeleri, artan tüketimin vergi gelirlerini artırması neticesinde (yıllık % 20 artış), 2010'un ilk altı ayında beklenenden daha iyi olmuştur. Artan vergi oranları da bu duruma katkı sağlamıştır (otomobil ve beyaz eşya gibi ürünler üzerindeki KDV ve özel tüketim vergileri tüketimi artırmak amacıyla daha önce düşürülmüştür). 2010 yılının ilk yarısında bütçe açığı önemli ölçüde düşürülmüş ve bir önceki yılın yarısı düzeyinde gerçekleşmiştir. Reel harcamalar 2009 yılı ile aynı seviyede kaldığından, çıkış stratejisi harcama tarafında pek etkili olmamıştır. Bazı harcama kalemleri üzerinde artış baskısı olduğuna dair işaretler vardır (esas itibarıyla ücretler ve yatırım harcamaları). Kamu borç stoku yıllık bazda % 6 oranında artarak 2010 yılı ortasında GSYH'nin % 45'i seviyesine yükselmiştir. Hükümete göre, kamu borç stokunun GSYH'ye oranının 2010 yılı sonu itibarıyla % 40'lar seviyesine gerileyerek düşmeye devam etmesi beklenmektedir. Ancak, 2011'de yapılması planlanan seçimler nedeniyle kamu maliyesine ilişkin görünüm değişebilecektir. *Sonuç olarak*, krize karşı alınan tedbirler ekonomik daralmayı durdurmuş olsa da, bu tedbirlerin zamanında terk edilerek güçlü, sürdürülebilir ve dengeli büyümeye temel oluşturacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

2007-2010 yılları arasında uygulanması öngörülen Kamu Mali Yönetimi Kanunu'nun, Türkiye'deki kamu maliyesi yönetimini AB'nin iç kontrol standartlarıyla büyük ölçüde uyumlu hale getirmesi beklenmektedir. Ancak, Kanun'un yürürlüğe girmesinden bugüne kadar geçen üç yıllık süre zarfında, kamu hesaplarının denetimi sisteminin modernizasyonu, bütçeleştirme

sürecinde hesap verebilirlik, verimlilik ve şeffaflık açısından fayda sağlayacaktır; Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun'un kabul edilmesi, kamu maliyesi bakımından devlet desteklerinin şeffaflığının artmasına katkıda bulunacaktır. Daha önce duyurulmuş olan tüm vergi idaresi fonksiyonlarının Gelir İdaresi Başkanlığı altında birleştirilmesi, tam olarak uygulamaya geçirilmemiştir. Söz konusu birleştirme, denetleme kapasitesini güçlendirecek ve standart risk temelli denetleme tekniklerinin artan ölçüde kullanımını kolaylaştıracak, bu suretle şeffaflık artacak ve kayıt dışılığın azaltılması konusunda ciddi destek sağlanacaktır. *Sonuç olarak*, mali şeffaflığı artırmaya yönelik tedbirler sınırlı kalmıştır.

Son yıllarda, Türkiye güçlü bir istikrar programını başarıyla uygulamış, bankacılık, işletmelerin yeniden yapılandırılması, özelleştirme, eğitim ve enerji gibi birçok kilit alandaki kapsamlı yapısal reformlarla Türk ekonomisinin dayanıklılığı artırılmıştır. Mevcut mali krizin Türk reel sektörünü ciddi şekilde sarsmış olmasına rağmen, daha önce gerçekleştirilen düzenleyici ve denetleyici reformlar sayesinde, büyüme yeniden güçlü ve hızlı bir şekilde sağlanmıştır. Kriz döneminde Türkiye tarafından uygulanmakta olan para ve maliye politikaları başarılı olmuş ve ekonomik toparlanmadan fayda sağlamaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Zaman içerisinde mali performansın kayda değer ölçüde artırılmasını ve maliye politikasının mevcut konjonktür yanlı eğilimine son verilmesini sağlayacak olan mali çığpaya ilişkin yeni bir taslak kanun Temmuz ayı ortasında TBMM'ye sunulmuş, ancak görüşmeler ertelenmiştir. Mali şeffaflık, enflasyon hedeflemesinin güçlendirilmesi ve mali istikrarın muhafaza edilmesi konularında daha fazla ilerleme kaydedilmesi, ani yükseliş ve düşüş senaryolarına ilişkin risklerin asgariye indirilmesi bakımından önem arz etmektedir. *Sonuç olarak*, uygulanan mevcut politika bileşenleri geçtiğimiz dönemde etkinliğini kanıtlamıştır. Bununla birlikte, makroekonomik istikrara ilişkin kırılma noktaları devam etmekte olup, daha güçlü mali çığpalar makroekonomik istikrarın sürdürülmesine katkı sağlayabilecektir.

Piyasa güçlerinin etkileşimi

Düzenleyici ve denetleyici kurumların bağımsızlığı Hükümet tarafından teyit edilmiştir. Ancak, düzenleyici çerçeveye rağmen, kamu otoriteleri elektrik ve doğal gaz piyasaları ile kısmen telekomünikasyon ve başta demiryolu olmak üzere ulaştırma gibi bazı kilit alanlarda fiyatları belirlemeye devam etme eğilimindedir. Temel hizmetlerin serbestleştirilmesi önemli ölçüde sağlanmış olup, bu durum enerji sektöründeki bazı başarılı özelleştirme faaliyetlerine zemin hazırlamıştır. Türkiye, daha zorlu koşulların olduğu kriz ortamında özelleştirme çalışmalarını sürdürmüştür. 2008'de 4,4 milyar avro (GSYH'nin % 1'i) olan özelleştirme tutarı, 2009 yılında 1,6 milyar avro (GSYH'nin % 0,4'ü) seviyesine gerilemiştir. 2009 yılında 106 işlem tamamlanmıştır. Devam eden başlıca özelleştirmeler arasında, 52 küçük-ölçekli hidroelektrik santralinin işletim hakları ile dört adet şeker fabrikasının ve 13 bölge ile üç limanda elektrik dağıtımının özelleştirilmesi bulunmaktadır. *Sonuç olarak*, piyasa güçlerinin etkileşiminin iyileştirilmesi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Olumsuz dış koşullar sebebiyle bir miktar yavaşlama yaşanmasına rağmen özelleştirme çalışmaları ilerlemiştir.

Pazara giriş ve çıkış

2009 yılında ekonomik koşullar pazara giriş ve çıkışta oldukça etkili olmuştur. Yeni kurulan firma sayısı % 10 oranında azalmış, kapanan firma sayısı ise % 8,5 oranında artmıştır. Deniz taşımacılığı, sivil havacılık, havaalanı yer hizmetleri, karayolu taşımacılığı, radyo ve TV yayıncılığı, enerji, muhasebecilik ve eğitim de dahil olmak üzere, çeşitli alanlarda yabancı yatırımcılar hâlâ bazı kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Lisans verme süreçleri nispeten uzundur. Örneğin, bir antrepo kurmak için, lisans ve izin alınması, gerekli bildirimlerin ve teftişlerin tamamlanması ve altyapı bağlantılarının yaptırılması da dahil, 25 farklı işlem gerekmektedir. Bir

işletmeyi kapatmak ortalama 3,3 yıl gerektirdiği için pazardan çıkışta güçlükler bulunmaktadır. Ayrıca, alacaklılar iflas eden şirketlerden alacaklarının yalnızca beşte birini tahsil edebilmektedir. *Sonuç olarak*, pazardan çıkış işlemleri nispeten daha zordur. Kriz yeni kurulan firma sayısını olumsuz etkilemiştir.

Hukuk sistemi

Türkiye, piyasa ekonomisine ilişkin hukuki çerçeveyi büyük ölçüde oluşturmuş olup, mevzuatın daha fazla uygulanmasını sağlamalıdır. Mülkiyet hakları da dahil olmak üzere, yeterince iyi işleyen bir hukuk sistemi birkaç yıldır mevcuttur. Türkiye’de bir taşınmazın tapuya tescil edilmesi altı işlem gerektirmekte ve altı gün sürmektedir. Ticari sözleşmelerin uygulanması ortalama 35 işlem ve 420 gün olmak üzere uzun bir süreç gerektirmektedir. Ticaret mahkemeleri hâkimlerinin ihtisaslaşma düzeyi yetersiz olup, bu durum davaların uzamasına yol açmaktadır. Bilirkişi sistemi, genel kaliteyi yükseltmeksizin, paralel bir yargı sistemi işlevi görmeyi sürdürmektedir. Uyuşmazlıkların mahkemeye intikal etmeden çözümü mekanizmalarının kullanılması hâlâ düşüktür. *Sonuç olarak* hukuk sistemi, özellikle yargılama usulleri, uygulamada sorunlara neden olmakta ve daha iyi bir iş ortamının sağlanmasına engel oluşturmaktadır.

Mali sektördeki gelişim

Bankacılık sektörü, büyük ölçüde daha önceki yıllarda düzenleyici ve denetleyici çerçevede yapılan önemli iyileştirmelere bağlı olarak, küresel mali krize direnç göstermiştir. Mali sektörün risk oranları güçlü olmaya devam etmiştir. Sektör, Merkez Bankası’nın likidite tedbirlerinden ve kredi sınıflandırma ve ödemesine ilişkin kolaylıklardan faydalanmıştır. Kriz ortamında, bankaların yüksek sermaye yeterlilik oranlarını muhafaza etmesi ve kredi verilmesinin teşviki amacıyla, kredilerin yeniden yapılandırılması koşulları geçici olarak kolaylaştırılmış ve yeni kredilere ilişkin genel koşullar geçici olarak kaldırılmıştır. Bu tedbirler, AB mevzuatı uyarınca % 12 olması gereken sermaye yeterlilik oranının, 2010 başında neredeyse % 20 düzeyine çıkmasına yardımcı olmuştur. 2009 yılı sonunda yaklaşık en yüksek % 6 seviyesinde olan geri dönmeyen krediler, 2010 ortasında yaklaşık % 5 seviyesine gerilemiş ve düzenleyici otorite tarafından yapılan stres testleri, sektörün sağlam olduğunu göstermiştir. Mali sektörün en büyük kısmını oluşturmakta olan bankacılık sektörünün toplam mali sektör içerisindeki payı % 78’e yükselmiştir. Sigortacılık sektörünün büyüklüğü, küçük bir artışla % 3’e yükselmiş olup, yatırım fonlarının büyüklüğüne eşdeğer duruma gelmiştir. Yurtiçi özel bankaların toplam varlıklar içerisindeki payı % 32,5 düzeyinde kalmış, yabancı bankaların payı ise, bankacılık sektörü varlıklarının % 20’sini oluşturan yabancıların borsadaki yatırımları da hesaba katıldığında, % 39,5’e ulaşmıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 2009 yılı boyunca önemli ölçüde yükselmiş, menkul kıymetler piyasasının toplam kapitalizasyonu neredeyse ikiye katlanarak, 2008’de GSYH’nin % 19’u iken, 2009’da GSYH’nin % 37’sine ve 2010 ortası itibarıyla GSYH’nin % 40’ına yükselmiştir. Bankacılık sektöründeki yoğunlaşma genel olarak sabit kalmış ve ilk beş ve ilk on bankanın sektördeki payı sırasıyla % 60 ve % 80 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, artan tüketici ve yatırımcı güveni ve düşük faiz oranlarının etkisiyle hızla artan kredi büyümesine ilişkin olarak, düzenleyici otoritelerin ihtiyatlı olmaları gerekmektedir. *Sonuç olarak*, mali sektör, zorlu kriz şartlarında, daha önce yapılan reformlar sayesinde direnç göstermiştir.

3.2. Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesi

İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı

Güçlü iç talep, ekonomik daralmanın ardından hızlı bir ekonomik toparlanma yaşanmasını sağlamakta ve bu durum ekonominin şoklara karşı artan dayanıklılığını göstermektedir. Bununla birlikte, söz konusu talep aynı zamanda cari işlemler açığını artırmakta, bu da Türk ekonomisine

ilişkin kalıcı dengesizliklerin geri geldiğine işaret etmektedir. Ekonomideki toparlanma devam ederken, reel faiz oranlarındaki keskin düşüş, Türkiye'nin kronik yapısal sorunlarının giderilebilmesi açısından gerekli yapısal reformların gerçekleştirilebilmesi için altın bir fırsat sunmaktadır. Bununla birlikte, yüksek durgunluk ve verimlilik artışının yeterince geniş tabana yayılmamış olması sebebiyle, Türkiye'deki potansiyel büyüme düşmektedir. *Sonuç olarak*, kriz, piyasa mekanizmalarının işleyişini tehlikeye atmamıştır.

Beşeri ve fiziki sermaye

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın (2007-2013) önemli öğelerinden biri olan eğitim reformu programı yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu program, eğitim, modernizasyon ve reforma yönelik olarak, eğitimin talebi karşılayabilirliğini artırmak ve eğitim sistemini geliştirmek olmak üzere, iki önemli öncelik ortaya koymaktadır. 2010 yılında sorunlar belirginliğini sürdürmektedir. Bazı ilerlemelere ve en üst seviyedeki öğrencilerin gösterdiği yüksek performansa rağmen, Türk öğrencilerin büyük çoğunluğu temel beceriler ve problem çözme alanlarında en düşük yeterlilik seviyesindedirler. Yükseköğretime katılım, uluslararası standartlara göre halen düşük seviyede seyretmektedir. 20-24 yaş arası gençlerin ortalama % 44'ü üniversiteye gitmekte olup, bu oran 2006'ya göre 8 puan daha yüksektir; 2006 yılında okul çağındaki çocukların % 10'u ilköğretimi tamamlayamazken bu oran günümüzde % 1,5'e gerilemiştir. *Sonuç olarak*, eğitim harcamalarındaki artış ve reformların belirgin pozitif etkilerine rağmen bu alanda önemli sorunlar mevcudiyetini sürdürmektedir.

Kriz süresince yatırımlar azalmış ve 2009 yılında gayrisafı sabit sermaye oluşumu % 3 oranında gerileyerek, GSYH'nin yaklaşık % 20'si seviyesine düşmüştür. Bununla birlikte, 2010 yılının ilk yarısında yatırımlardaki artış % 22 seviyesinde gerçekleşmiştir. Özel sermaye oluşumu ise nominal GSYH'nin % 15'i civarındadır. Elektrik sektöründeki özelleştirmeler neticesinde 2009 yılında görece yüksek kalan doğrudan yabancı sermaye girişi, 2010 yılının ilk yarısında bir önceki yıla kıyasla yaklaşık % 20 oranında düşüş göstermiştir. Aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımların kompozisyonu iyileşmiş olup, bunların dörtte üçünden fazlası altyapı hizmetleri ve imalat sektöründe yoğunlaşmıştır. Kamu finansmanının iyileştirilmesi ihtiyacı ve daha az öncelikli konularda yapılan harcamaları kısmakta başarısız olunması, uzun yıllardır altyapı yatırımlarında aksamalara yol açmıştır. Yetersiz altyapı, ekonomik aktiviteyi artan şekilde olumsuz etkilemektedir. 2009 ve 2010 yıllarında başta karayolu ve petrol boru hattı projeleri olmak üzere altyapı yatırımlarında bir miktar ilerleme kaydedilmiş olmasına rağmen özellikle enerji arzı alanındaki yetersiz altyapı olanakları ekonomik toparlanma açısından engelleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Toplam elektrik tüketimi artışı son birkaç yılda ortalama % 7 civarında gerçekleşmiş ve gecikmeli de olsa ilave enerji üretim kapasitesi yaratılmıştır. Hükümet, 2010 yılı Ar-Ge harcamalarını GSYH'nin % 2'sine çıkarmayı hedeflemiş olmakla birlikte, halihazırda GSYH'nin % 1,4'ü seviyesindedir. Genel olarak ülkenin beşeri ve fiziki sermayesinin geliştirilmesi hususunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir.

Sektör ve işletme yapısı

Düzenleyici ve denetleyici kurumların bağımsızlığı büyük ölçüde korunmuştur. Piyasaların serbestleştirilmesine ilişkin olarak, enerji sektöründeki fiyat mekanizmalarında bazı ilerlemeler kaydedilirken, tarım sektöründe bir gelişme olmamıştır. Ekonomideki yavaşlamaya bağlı olarak, tarım sektöründen hizmet ve sanayi sektörlerine olan kayma geçici olarak tersine dönmüştür. Aralık 2008-Aralık 2009 döneminde, tarımın toplam istihdam içindeki payı % 23,7'den % 24,7'ye yükselmiştir. Hizmet sektörünün toplam istihdamdaki payı ise % 50'de sabit kalmıştır. Diğer taraftan, hem sanayi hem de inşaat sektörlerinin toplam istihdamdaki görece paylarında toplam % 1,5 oranında düşüş yaşanmıştır. Küçük ve Orta Boy İşletmelere (KOBİ) ilişkin verilerin kalitesi ve yayımlanma sıklığı hâlâ yetersizdir. KOBİ'lerin finansmana erişimlerini iyileştirmek için birçok yeni tedbir alınmıştır. Bununla birlikte, KOBİ'lerin toplam bankacılık sektörü kredileri içindeki payı 2008 sonunda % 23

iken, Aralık 2009'da % 21,4'e düşmüştür. Krizin KOBİ'lerin finansmanı üzerindeki etkisinin hafifletilmesi amacıyla, destek paketlerinin bir parçası olarak, KOBİ'ler için yeni bir güvence fonu oluşturulmuştur. Ancak, 31 Mart 2010 tarihine kadar sadece yedi adet KOBİ kredi garantisi desteği almış olup, tahsis edilen 500 milyon avro'dan yeterli ölçüde faydalanılmamıştır. Vergi ve harcama politikalarındaki ve hukukun etkili biçimde uygulanmasındaki zayıflıklar nedeniyle gelişen büyük kayıt dışı sektör, önemli bir sorun olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Türkiye, bundan dolayı, kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmek için 2009 yılında kapsamlı bir eylem planı kabul etmiştir. *Sonuç olarak*, kriz ekonomik faaliyetlerdeki yapısal değişiklikleri yavaşlatmış, hatta tersine çevirmiştir. Türk Hükümetinin birçok yeni girişimine rağmen, ekonomik kriz KOBİ'lerin finansman kaynaklarına erişimini güçleştirmiştir.

Devletin rekabet edebilirlik üzerindeki etkisi

Devlet destekleri konusunda somut bir ilerleme kaydedilmemiştir. Karar alma sürecindeki şeffaflığın yetersiz olmaya devam etmesi nedeniyle, alınan münferit kararların gerekçesinin ve tutarlılığının değerlendirilmesi hâlâ güçtür. Buna ilaveten, farklı mali destek paketlerinin açıklanması sonrasında, devlet desteklerinin büyüklüğü ve bazı kilit sektörler açısından önemi ciddi şekilde artmıştır. Türk Ticaret Kanunu'nun kabulü bir kez daha ertelenmiştir. Rekabetin bozulmasının azaltılması amacıyla devlet desteklerinin ve destekleyici politikaların şeffaf biçimde izlenmesini sağlayan mekanizmanın bulunmaması, ekonomideki rekabet ve rekabet edebilirlik üzerinde olumsuz etkiler yaratmaya devam etmektedir. Kamu alımları politikası, düzenleyici yasal çerçeveye getirilen istisnalarla zayıflatılmaya devam etmiştir. *Sonuç olarak*, rekabet ve rekabet edebilirlik üzerinde olumsuz etkiler yaratmış olabilen devlet müdahaleleri şeffaflıktan yoksun olmayı sürdürmektedir.

AB ile ekonomik bütünleşme

Mal ve hizmet ihracatının toplam değerinin GSYH'ye oranı olarak hesaplanan Türk ekonomisinin açıklığı, 2008 yılında % 52,2 iken, büyük ölçüde dünya ticaretindeki krizden kaynaklanan daralma sebebiyle, 2009 yılı sonunda % 47,5'e gerilemiştir. Türkiye'nin toplam ticaretinde AB'nin payı 2008'de % 41,4 iken, bu oran 2009 yılında % 42,6'ya yükselmiştir. 2008 yılında % 48 olan AB'nin Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı ise 2009'da % 46'ya gerilemiştir. Türkiye'nin ticaretinde AB'nin payı, emtia fiyatlarındaki değişiklikler ve kur hareketleri gibi birçok faktöre bağlı olarak yıldan yıla küçük değişiklikler gösterirken, AB'nin toplam ihracattaki payının düşüşü büyük ölçüde AB tarafındaki talep daralmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde Türkiye ihracat kanallarını diğer bölgelere doğru çeşitlendirme imkanı bulmuştur. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin payı 2008'de % 10 iken, 2009 yılında % 20'ye yükselmiştir. AB ülkelerinden Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım girişi çok önemli boyutlarda olmaya devam etmiştir. 2008 yılında % 75 olan toplam doğrudan yabancı yatırımlar içerisinde AB'nin payı, 2009 yılında % 80'e yükselmiş olup, bu durum Türkiye ile AB arasındaki karşılıklı ekonomik bağımlılığa işaret etmektedir. *Sonuç olarak*, AB ile ticari ve ekonomik bütünleşme yüksek seviyelerde seyretmeye devam etmiştir. Türkiye ticaretini yeni piyasalara yönelerek çeşitlendirebilme imkanı bulmuş ve bu suretle krizin etkilerini kısmen hafifletmiştir.

2010 yılının ilk yarısında nominal döviz kurunun değerlenmesi yönünde baskı oluşmaya başladığı gözlenmiştir. Temmuz 2010'a gelindiğinde, Türk lirası, % 50 ABD doları ve % 50 avrodan oluşan bir döviz sepeti karşısında nominal bazda % 5 değer kazanmıştır. Hem üretici hem tüketici fiyatlarındaki gelişmeler dikkate alındığında ise, Türk lirası reel efektif bazda % 8 oranında değerlenmiştir. *Sonuç olarak* standart göstergeler Türkiye'nin ihracatta rekabet edebilirliğinin artmadığına işaret etmektedir.

4. ÜYELİK YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ ÜSTLENEBİLME YETENEĞİ

Bu bölümde, Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneği incelenmektedir. Bu yükümlülükler, Antlaşmalar, ikincil mevzuat ve Birliğin politikalarından meydana gelen AB müktesebatından oluşmaktadır. Türkiye'nin müktesebatı uygulamaya ilişkin idari kapasitesi de

değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme, 33 müktesebat faslı bakımından yapılmıştır. Her bölümde, Komisyon'un değerlendirmesi, Rapor döneminde kaydedilen ilerlemeyi içermekte ve ülkenin genel hazırlık düzeyini özetlemektedir.

4.1. Fası 1: Malların Serbest Dolaşımı

Malların serbest dolaşımına uygulanan **genel ilkelere** uyum bakımından ilerleme kaydedilmemiştir. Dış ticarete standardizasyon mevzuatı, 2010 yılında, ithalatta uygunluk değerlendirmesine tabi olan ürünlerin listesinde çok küçük bir oranda azaltma yapmıştır. AB'ye üye olmayan ülkelerden gelen ve AB'de serbest dolaşımda olan mallara yönelik olarak 2009 yılından beri uygulanmakta olan kısıtlamalar 2010 yılında da kaldırılmamıştır. Bu mallar, gümrüklerde belge üzerinden ve gerekli görüldüğünde fiziksel kontrollerle hâlâ uygunluk değerlendirme işlemlerine tabi tutulmaktadır ve bunun sonucunda Türk piyasasına girişleri gecikmekte ve bazı durumlarda da engellenmektedir.

Ticarette teknik engeller, ilaçlarda olduğu gibi, bazı alanlarda artmıştır. Beşeri ilaçların tescili için iyi imalat uygulaması sertifikası bulundurulmasını gerekli kılan yeni uygulama, tescil işlemleri sırasında uzun gecikmelere neden olarak, bu ürünlerin Avrupa'dan ithalatına fiili bir yasak teşkil etmiştir. Tekstil ve hazır giyim ürünlerinin ithali için tescil belgesi alınmasını öngören uygulama hâlâ yürürlüktedir. Karşılıklı tanıma ilkesi henüz Türk hukuk sistemine aktarılmamış olduğundan düzenlenmemiş alanda malların serbest dolaşımı kısıtlanmaktadır. Eski, yenilenmiş veya defolu kabul edilen mallar, ikinci el motorlu araçlar ve alkollü içecekler için ithalatta lisans uygulaması hâlâ devam etmektedir. Ayrıca, bakır hurdası ihracatı da lisansa bağlanmış olup, bu da gümrük birliği hükümlerine aykırı olarak ihracatta bir yasaklama oluşturmaktadır.

Yatay tedbirlerle ilgili olarak, *standardizasyon* konusunda daha fazla ilerleme kaydedilmiştir. Rapor döneminde Türk Standartları Enstitüsü (TSE), Avrupa standartlarını kabul etmeye devam etmiştir. TSE, bugüne kadar, Avrupa Standardizasyon Komitesi (CEN) ve Avrupa Elektroteknik Standardizasyon Komitesi'nin (CENELEC) toplam 16.194 standardını kabul etmiştir. Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü'nün (ETSI) standartlarına uyum, yaklaşık 350 standartta kalmıştır. Avrupa standartlarına genel uyum oranı bu yıl % 99,7'ye ulaşmıştır. TSE'de 67 operasyonel ayna komite çalışması, geçen seneki operasyonel ayna komite sayısının 86 olduğu göz önünde tutulduğunda, gönüllü standardizasyon etkinliklerine olan ilginin azaldığını ortaya koymaktadır. TSE'nin, CEN/CENELEC'e tam üyelik için gerekli koşulları karşılayacak yeni yapılanmasını düzenleyen kanun değişikliği henüz kabul edilmemiştir.

Uygunluk değerlendirmesine ilişkin olarak, onaylanmış kuruluşlar konusunda daha fazla ilerleme sağlanmıştır. 2009'da 12 adet onaylanmış kuruluşu olan Türkiye'nin, hâlihazırda oyuncaklar, kişisel koruyucu donanım, asansörler, sıcak su kazanları, gaz yakan aletler, yapı malzemeleri (çimento), basınçlı kaplar, basınçlı ekipman, tıbbi cihazlar, gezi tekneleri ve makineleri kapsayan 14 adet onaylanmış kuruluşu bulunmaktadır.

Akreditasyon konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. TÜRKAK (Türk Akreditasyon Kurumu) aynı zamanda iyi laboratuvar uygulamalarının izlenmesinden sorumlu otoritedir. TÜRKAK'ın gerçekleştirdiği akreditasyon sayısı geçen yıla göre % 17'lik bir artış göstererek 465'e yükselmiştir. TÜRKAK'ın, Avrupa Akreditasyon İşbirliği'nin (EA) bir üyesi olmasına ve 7 adet çok taraflı EA anlaşmasını imzalamasına rağmen, yapısının Avrupa akreditasyon sistemiyle daha fazla uyumlaştırılmasını amaçlayan kanun değişikliği henüz kabul edilmemiştir.

Yasal metroloji konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, otomatik olmayan tartı aletleri, ölçüler ve ölçü aletlerinin tip onayları, muayene ve metrolojik kontrol yöntemleri ve uluslararası ölçü birimleri sistemi ve hazır ambalajlı ürünlerin nominal miktarı

konularında yeni ve değişiklik getiren mevzuat çıkarmıştır. Daha fazla uyumlaştırma sağlanması yönünde ilerleme kaydedilmiş olmakla birlikte, Ölçüm Aletleri Direktifi'nin tam olarak uygulanması henüz gerçekleştirilememiştir.

Piyasa gözetimi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Dış Ticaret Müsteşarlığı piyasa gözetim raporları ve bildirimleri için bir ortak şablon getiren bir yönetmelik yayımlamıştır. Ulusal Piyasa Gözetimi ve Denetimi Strateji Belgesi (2010-2012) kabul edilmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı piyasa gözetim ve denetim faaliyetlerinin kurumsal veçheleriyle ilgili bir yönetmelik çıkarmıştır. Müsteşarlığın 2009'daki piyasa gözetim faaliyetleri hakkındaki raporu, bazı otoriteler temel verilere ilişkin katkı sağlayamamış olsa da, karşılaştırılabilir gözetim verilerinin sistematik olarak toplanmasına yönelik önemli bir adım oluşturmaktadır. Sivil amaçlı patlayıcılar, deterjanlar, makineler ve genel olarak düzenlenmemiş alanda yer alanlar gibi bazı ürün kategorilerine daha fazla odaklanması gerekiyorsa da, piyasa gözetimi faaliyetleri artmaya devam etmiştir. Piyasa gözetimine ayrılan mali kaynaklar ve insan kaynakları yetersizdir; özellikle daha fazla tam zamanlı uzmanlaşmış denetçiye ihtiyaç bulunmaktadır. Kısıtlı piyasa gözetimi bütçelerinden en iyi şekilde faydalanılmasını sağlayacak uygun risk değerlendirmesi ve örnekleme yöntemlerinin kullanımı ve gerçekleştirilen eylemlerin etkinliğinin değerlendirilmesi sınırlı olmaya devam etmektedir. Kazalar ve yaralanmaları ürünler ile ilişkilendirecek bir veri tabanı mevcut değildir. Piyasa gözetiminin görünürlüğü düşük seviyede olmaya devam etmektedir. Gözetimden sorumlu kurumlar içindeki ve bunlar arasındaki koordinasyon, bilgi teknolojilerinin kullanımı da dâhil, hâlâ yetersizdir. Paydaşlar, piyasa gözetimi faaliyetlerinden ve tedbirlerinden düzenli olarak haberdar edilmemektedir ve bunların piyasa gözetimine genel katılımı zayıf kalmaya devam etmektedir. Özellikle tüketici örgütlerinin, teknik mevzuatı daha iyi anlayabilmeleri ve şikâyet mekanizmalarını daha etkili bir biçimde kullanabilmeleri için desteklenmeleri gerekmektedir. 2001 yılına ait Genel Ürün Güvenliği Direktifi'ne hâlâ tam uyum sağlanmamıştır. Ürünlerin piyasaya arzıyla ilgili akreditasyon ve piyasa gözetimi gereklerini belirleyen 765/2008 sayılı Tüzüğü, sınır kontrolüyle ilgili hükümleri de dâhil olmak üzere, tam ve sistematik biçimde uygulanması hâlâ sağlanmamıştır.

Yatay tedbirlerin uyumu ileri seviyededir. Ancak, piyasa gözetiminin etkin bir biçimde sağlanması ve standardizasyon ve akreditasyon konularında mevzuatta yapılacak nihai değişikliklerin kabulü henüz gerçekleştirilememiştir. Ayrıca, ürünlerin piyasaya arzına ilişkin yeni yasal çerçeve, piyasa gözetimi, uygunluk değerlendirme prosedürleri, CE işaretlemesi ve akreditasyon alanlarında kabul edilmeyi beklemektedir.

Eski yaklaşım çerçevesindeki AB müktesebatına ilişkin olarak daha fazla ilerleme kaydedilmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı motorlu araçların tip onayı ve motorlu araç ve traktör emisyonları hakkında çeşitli yönetmelikler çıkarmıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, ilgili AT Direktifini iç hukuka aktarmak amacıyla, motorlu araçların yeniden kullanılabilirliği, geri dönüştürülebilirliği ve geri kazanılabilirliği hakkında bir tip onayı yönetmeliği çıkarmıştır. Bakanlık, yayaların ve tehlikeye açık diğer karayolu kullanıcılarının korunması hakkında motorlu araçların tip onayı hakkındaki AT Tüzüğü'nün iç hukuka aktarılması amacıyla bir yönetmelik ve uygulama tebliği çıkarmıştır. Sağlık Bakanlığı beşeri tıbbi ürünler ambalaj ve etiketleme yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına ilişkin bir yönetmelik çıkarmıştır. Aynı bakanlık beşeri tıbbi ürünlerin fiyatlandırılması hakkındaki tebliğin bazı maddelerinde değişiklik yapan bir tebliğ yayımlamış ve klinik araştırmalara ilişkin hükümler kabul etmiştir. Veri münhasıriyeti sorunu devam etmektedir ve 1 Ocak 2005 tarihinden önce ruhsatlandırma başvurusu yapılan jenerik ilaçlar için ruhsatlandırma sistemi mevcudiyetini sürdürmektedir. Türkiye bu alandaki gümrük birliği yükümlülüklerini ihlal etmeye devam etmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı, iyi laboratuvar uygulamaları hakkında, kimyasallar sektörü için büyük önem taşıyan bir yönetmelik çıkarmıştır. Alkollü içkilerin ithalinde uygulanan koşullar külfetli olmaya devam etmektedir. Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurulu, ithalat lisansı uygulaması kaldırılmadan önce olduğu

gibi, aynı belgeleri talep etmeyi sürdürmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndan kontrol sertifikası almak için talep edilen belgeler de külfetli olmaya devam etmektedir. Eski yaklaşım alanındaki AB müktesebatına uyum ileri seviyededir, fakat sürecin tamamlanması için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Yeni yaklaşım çerçevesindeki ürün mevzuatında uyum durumu halihazırda ileri düzeydedir. Bu alanda sınırlı düzeyde ilave ilerleme kaydedilmiştir. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı onaylanmış kuruluşlara uygulanacak kriterlere ve yapı malzemelerinin sahip olması gereken teknik özelliklere ilişkin mevzuat çıkarmıştır. Aynı bakanlık, yapı malzemeleri alanındaki 188 zorunlu standardı kaldırmıştır. 22 standart kapsamına giren ürünler için sertifika beyanı zorunluluğu da Türk Standartları Enstitüsü tarafından kaldırılmıştır. Sağlık Bakanlığı, tıbbi cihazlarla ilgili bir uyarı sisteminin esas ve usullerini belirleyen bir tebliğ yayımlamıştır.

Usule ilişkin tedbirlerle ilgili ilerleme kaydedilmemiştir. Dış Ticaret Müsteşarlığı, 765/2008 sayılı Tüzüğü hükümlerini, söz konusu Tüzük henüz Türk mevzuatına aktarılmamış olmakla beraber, AB piyasasına giren ürünlerin kontrolünde uygulamaya devam etmiştir. Kültürel mallar ve ateşli silahlarla ilgili ilerleme kaydedilmemiştir.

Düzenlenmemiş alanda ilerleme kaydedilmemiştir. Karşılıklı tanıma ilkesi ticaretle ilgili mevzuata henüz aktarılmamıştır. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Temmuz 2010'dan itibaren uygulanmak üzere, düzenlenmemiş alandaki tüm yapı malzemelerine G işareti iliştilmesine ilişkin uygunluk değerlendirmesi prosedürü getiren bir yönetmelik çıkarmıştır. Bu yönetmelik, TSE markası (Türk Standartları Enstitüsü kalite markası) taşıyan ürünlere avantaj sağlamaktadır. Bu amaçla uygunluk değerlendirme kuruluşları görevlendirilmiştir. AB'de serbest dolaşımda bulunan ve Türkiye'ye yeniden ihraç edilenler de dâhil, AB'ye üye olmayan ülkeler menşeli ürünlerle ilgili hükümler gözden geçirilmemiştir. Bu yapı malzemelerinin Türkiye'de hâlâ uygunluk değerlendirmesi kontrollerinden geçmesi gerekecektir.

Türkiye, AB-Türkiye Ortaklık Konseyi'nin 2/97 sayılı Kararı Ek 2'de sayılan ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılmasına yönelik AB mevzuatını hâlâ iç hukukuna tam olarak aktarmamıştır. Ayrıca Türkiye, 1997'den sonra kabul edilen AB müktesebatını yansıtan, bu Kararın Ekinde yapılacak güncellemeyi hâlâ kabul etmemiştir.

“Malların Serbest Dolaşımı” 11 Aralık 2006 tarihinde Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesi'nde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Bu fasılda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Mevzuat uyumu oldukça ileri seviyede olmasına rağmen ürünlerin piyasaya arzına ilişkin yeni mevzuat çerçevesinin Türk hukuk düzenine aktarılması ve müktesebatın gereklerinin tam olarak dâhil edilmesi gerekmektedir. Ticarete teknik engeller hâlâ malların serbest dolaşımını kısıtlamaktadır ve ilaçlar ve yapı malzemeleri gibi alanlarda yeni engeller getirilmiştir. Piyasa gözetimi sistemindeki yetersizlikler mevcudiyetini sürdürmektedir. Karşılıklı tanıma ilkesi Türkiye'nin ticarete ilişkin mevzuatına hâlâ aktarılmamıştır ve ilaçlarla ilgili veri münhasıriyeti sorunu çözüme kavuşturulmamıştır. Türkiye'nin, 2/97 sayılı Karar Ek 2'nin güncellenmesi de dâhil olmak üzere AB-Türkiye Gümrük Birliği hakkındaki 1/95 sayılı Kararı tam olarak uygulaması, mevcudiyetini sürdüren

ithalat ve ihracat lisansı uygulamalarını ve özellikle motorlu araçlar olmak üzere kullanılmış ürünlerin ithalatındaki kısıtlamaları kaldırması gerekmektedir.

4.2. Fası 2: İşçilerin Serbest Dolaşımı

İşgücü piyasasına erişim konusunda, Türkiye, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'u, "belirli bir meslekte çalışan" yabancıların bir yıla kadar süreli çalışma izni kullanabilmesini mümkün kılacak şekilde değiştirmiştir. Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun'un Uygulama Yönetmeliği de değiştirilmiştir. Yeni yönetmelik, Türkiye Avrupa Birliği Mali İşbirliği Programları kapsamında yürütülen projelerde görevlendirilen yabancı uzmanların, görevleri süresince çalışma izni almalarına gerek bulunmadığını açıkça belirtmektedir. Ancak, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile ilgili geniş kapsamlı bir reform çalışması 2007'den beri TBMM'de beklemektedir.

Türkiye'nin, Avrupa İstihdam Hizmetleri Ağı'na (**EURES**) katılımıyla ilgili olarak, Türkiye İş Kurumu'nun (İŞKUR) bilgi teknolojileri (BT) altyapısının, elektronik hizmetlerinin ve personel kapasitesinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu, **sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonunu** sağlamaya yönelik kapasitesini artırmak amacıyla uzman desteği ve eğitim almaya devam etmektedir.

Avrupa Sağlık Sigortası Kartı ile ilgili gelişme kaydedilmemiştir.

Sonuç

İşçilerin serbest dolaşımı alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Uyum erken aşamadır.

4.3. Fası 3: İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi

İş kurma hakkı ve hizmet sunma serbestisi alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. AB müktesebatına uyuma ilişkin kapsamlı strateji hazırlanması çalışmaları sürdürülmektedir.

İş kurma hakkı konusunda hâlâ orantısız koşullar mevcuttur.

Sınır ötesi hizmet sunma serbestisi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. AB müktesebatına uygun olmayan kayıt, lisans ya da izin koşulları hâlâ mevcuttur. Bir üye ülkede yerleşik bulunan hizmet sunucuları, çalışma ve oturma izni alabilmek için bu tür koşullara tâbidirler. Hizmetler Direktifine uyum sağlanması amacıyla herhangi bir yasal ya da düzenleyici adım atılmamıştır. Profesyonel turist rehberlerine ilişkin yönetmelik değişikliği ve ziraat ve gemi mühendislerine ilişkin ticaret odası düzenlemeleri, AB müktesebatına uygun olmayan vatandaşlık şartının uygulandığını göstermiştir. Sınır ötesi hizmet sunma serbestisinden yararlanmanın önündeki engelleri belirlemeye yönelik sistematik bir yapı henüz oluşturulmamıştır. Hizmetler Direktifinin uygulanması alanında koordinatör kurum olan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, hizmet sunma konusunda Tek Başvuru Noktası oluşturulmasına yönelik çalışmalara başlamıştır.

Posta hizmetleri konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Posta Kanunu taslağı hâlâ yasalaşmamıştır. Muhasebe sisteminin hâlâ şeffaf değildir. Yasal tekel hâlâ devam etmektedir ve bağımsız düzenleyici otorite henüz kurulmamıştır.

Mesleki yeterliliklerin karşılıklı tanınması konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bir kararıyla, Hemşirelik Kanunu'nda kadınlara atıf yapan kalan hükümler iptal edilmiştir. Otomatik tanımaya tabi düzenlenmiş meslekler için asgari eğitim koşullarını belirleyen yönetmelik değiştirilmiştir. Ancak, mesleki yeterliliklerin tanınması hâlâ

akademik yeterliliklerin tanınmasından ayrılmamıştır. Bazı düzenlenmiş meslekler hâlâ karşılıklı tanımayaya tabidir. Vatandaşlık ve dil koşulları mevcudiyetini sürdürmektedir.

“İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi” 11 Aralık 2006 tarihinde Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesi’nde onaylanan Türkiye’ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Genel olarak, bu fasıldaki uyum erken aşamadır. İş kurma hakkı, sınır ötesi hizmet sunma serbestisi ve posta hizmetleri konularında ilerleme kaydedilmemiştir. Mesleki yeterliliklerin karşılıklı tanınması konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir.

4.4. Fası 4: Sermayenin Serbest Dolaşımı

Rapor döneminde **sermaye hareketleri ve ödemeler** konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye’nin, mevzuatını AB müktesebatıyla uyumlu hale getirme konusunda önemli ilerleme kaydetmesi gerekmektedir.

Yabancıların taşınmaz edinmesini düzenleyen yasal çerçeve, Avrupa Birliği’nin İşleyişine Dair Antlaşma’nın 63. maddesiyle hâlâ uyumsuzdur. Türkiye’nin, hâlâ yabancıların taşınmaz edinmesinde AB müktesebatına uygun kademeli bir serbestleştirilmenin öngörüldüğü bir eylem planı sunması ve bu fasıldaki katılım müzakerelerinin anahtar unsuru olan kademeli serbestleştirme yönünde ilerleme sağladığını göstermesi gerekmektedir.

Bu alandaki önceliklerden biri olan, AB kaynaklı doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması yönünde ilerleme kaydedilmemiştir. Sektörel kısıtlamalar, örneğin enerji, taşımacılık, eğitim, radyo ve televizyon yayıncılığı alanlarında mevcudiyetini sürdürmektedir. Bu alanlarda yabancıların katılımına ilişkin limiti artıran kanun taslağı TBMM gündemindedir. Sermaye hareketleri ve ödemeler konusunda Türkiye’nin genel hazırlık düzeyi sınırlıdır.

Türkiye’nin **ödemeler sistemine** ilişkin mevzuatını AB müktesebatıyla daha fazla uyumlaştırması yönünde ilerleme kaydedilmemiştir. Merkez Bankası, banka transferlerinde uluslararası banka hesap numaralarının (IBAN) kullanımına ilişkin tebliğini, eğer alıcının IBAN’ı bilinmiyorsa uygulamada IBAN’ın kullanımı opsiyonel olacak şekilde revize etmiştir. Yeni ödemeler sistemine ilişkin, AB müktesebatıyla uyumlu kanun hâlâ kabul edilmemiştir. Ödemeler sistemine ilişkin genel hazır olma düzeyi tam değildir.

Kara paranın aklanması ile mücadele konusunda AB müktesebatıyla uyum sağlanması yönünde ilerleme kaydedilmiştir. 2006 yılında kabul edilen Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkındaki Kanun’un ve bu fasıldaki katılım müzakereleri için anahtar unsur olan 2008 yılı eylem planının uygulanması amacıyla bir dizi yönetmelik kabul edilmiştir. Gerçek kişiler, tüzel kişiler, tüzel kişiliği olmayan teşekküller de dâhil olmak üzere, müşterinin kimlik tespitine ve elektronik transferlere ilişkin ayrıntılı hükümler getiren bir yönetmelik çıkarılmıştır. Kabul edilen diğer bir yönetmelik, yükümlülerin müşterinin tanınması açısından basitleştirilmiş tedbirler alabilmelerini sağlamaktadır. Maliye Bakanlığı, bu yönetmelik kapsamına giren uygulama tedbirlerine ve işlem türlerine karar verme yetkisine sahiptir.

Mali Eylem Görev Gücü (FATF), on kilit ve ana tavsiyenin dokuzu açısından görülen eksiklikler nedeniyle, hedeflenen incelemeye tabi 25 ülke arasına Türkiye'yi dâhil etmiştir. FATF, Şubat 2010'daki genel kurulunda, Türkiye'yi de içeren "Kara paranın aklanmasının önlenmesi/Terörizmin finansmanı ile mücadele (AML/CFT) konusunda küresel uyumun iyileştirilmesi: Devam eden süreç" başlıklı bir liste yayımlamıştır. Terörizmin finansmanının suç olarak kabul edilmesi ve teröristlerin malvarlığının tespit edilmesi ve dondurulmasına ilişkin yeterli bir yasal çerçeve oluşturulması gibi alanlarda bazı eksiklikler belirlenmiştir. Türkiye, eksikliklerin giderilmesine yönelik tedbirlerin yer aldığı bir eylem planını FATF'ye sunmuştur.

Türkiye Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK), Hırvatistan, Bosna Hersek, Ukrayna, Japonya ve Norveç'teki muadilleri ile bilgi değişimi konusunda mutabakat zapıtları imzalamıştır.

Kara para aklanması ihtimali olan şüpheli işlem bildirimleri sayısında önemli bir artış kaydedilmiştir: MASAK'a 2008'de 4.924 bildirim rapor edilmiş iken, 2009'da 9.823 bildirim rapor edilmiştir. Bildirimlerin çoğu, bankacılık sektöründen gelmektedir. Buna karşılık, terörizmin finansmanı hakkında 2008'de 228 olan şüpheli işlem bildirimleri sayısı, 2009'da 49'a düşmüştür. 2008'de 42, 2009'da 23 olayda kovuşturma başlatılmış ve bunların 2008'de 34'ü, 2009'da 15'i mahkemede dava açılmasıyla sonuçlanmıştır. Mahkûmiyet, müsadere, el koyma ve varlıkların dondurulması sınırlı olmaya devam etmektedir.

Türkiye, 2008 yılında kabul edilen Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun'u Aralık 2009'a kadar uygulamıştır. Bu Kanun kapsamında yapılan şüpheli işlem bildirimlerine ilişkin istatistik bulunmamaktadır. MASAK, yükümlülere yönelik eğitim programında, Kanun ile ilgili spesifik derslere yer vermiştir. MASAK, müfettişler, hâkimler, savcılar ve yükümlüler için eğitim faaliyetleri yürütmeye devam etmiştir. MASAK'ın kapasitesinin güçlendirilmesi ve yargının ve kolluk kuvvetlerinin eğitiminin devam etmesi gerekmektedir. Türkiye, Avrupa Konseyi'nin Suç Gelirlerinin Aklanması, Araştırılması, El Konması ve Müsaderesi ile Terörizmin Finansmanı Hakkındaki Sözleşme'yi (CETS 198) 2007 yılında imzalamış olmasına rağmen henüz onaylamamıştır.

Sonuç

Kara paranın aklanması ile mücadele konusunda AB müktesebatına uyum yönünde ilerleme kaydedilmiştir, ancak, terörizmin finansmanı ile mücadeleye yönelik yasal çerçeve hâlâ tamamlanmamıştır. AB müktesebatına uyumun tam olmadığı, sermaye hareketleri ve ödemeler ile ödeme sistemleri konularında ilerleme kaydedilmemiştir. Yabancıların taşınmaz edinmesinin önünde hâlâ engeller vardır. AB kaynaklı doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki kısıtlamalar da dâhil olmak üzere, sektörel kısıtlamalar devam etmektedir.

4.5. Fasal 5: Kamu Alımları

Genel ilkeler bakımından ilerleme kaydedilmemiştir. Yerli istekliler lehine % 15 fiyat avantajının yaygın kullanımı devam etmektedir. Yerli istekliler lehine hüküm, 2009'daki %18'lik oranla karşılaştırıldığında, eşik değerin üzerindeki toplam sözleşme bedelinin % 24'üne uygulanmıştır. İstisnalar kapsamında yapılan ihale sözleşmelerinin sayısında ve doğrudan alımlarda kayda değer bir artış olmuştur. Toplamda, ihale sözleşmelerinin % 28'i ve toplam sözleşme değerinin % 12'si Kamu İhale Kanunu'nda yer alan ihale usullerine tabi olmamıştır. Alternatif ihale usullerinin kullanım sıklığını azaltmak için mevzuatın gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu alandaki çalışmalar, nispeten ileri düzeydedir.

İhalelerin sonuçlandırılması ile ilgili olarak bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Şeffaflığın artırılması ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi amacıyla Şubat 2010'da kabul edilen

strateji, kamu alımlarıyla ilgili faaliyetlerde bütünlüğün geliştirilmesi yönünde atılan olumlu bir adımdır. Kamu İhale Kurumu, Ocak 2010'da, idarelere danışmanlık hizmeti sağlamak üzere bir çağrı merkezi kurmuştur. Mayıs 2010'da, mal alımı, hizmet alımı ve yapım işleri ihalelerine ilişkin kapsamlı kılavuzlar yayımlanmıştır.

Türkiye'nin kamu ihale mevzuatı, çeşitli açılardan AB müktesebatıyla farklılık göstermeye devam etmektedir. Türkiye, AB müktesebatına aykırı olan istisnaları kaldırmamış ve mevzuatını veya mevzuatının kapsamını, başta su, enerji, ulaştırma ve posta sektörlerinde faaliyet gösteren kuruluşların alımları ile imtiyazlar ve kamu-özel işbirliği olmak üzere daha uyumlu hale getirmemiştir. Klasik sektörler ile su, enerji, ulaştırma ve posta sektörlerinde faaliyet gösteren kuruluşların alımları hâlâ aynı kamu ihale usullerine tabidirler. Uyumlu bir yasal çerçeve olmaması nedeniyle, kamu-özel sektör işbirliği ve imtiyazların verilmesinde şeffaflık bulunmamaktadır. Bu konudaki çalışmalar çok ileri düzeyde değildir.

Türkiye, kamu ihaleleri alanında tam uyum sağlanması yolunda önemli aşamaları da içeren AB mevzuatına uyum stratejisini hazırlamıştır. Stratejinin artık kabul edilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Kamu İhale Kurumu ve Devlet Planlama Teşkilatı'nda gerekli idari kapasite bulunmaktadır. Maliye Bakanlığı politika oluşturulmasını koordine etmektedir ve kanunla onaylanan uygulayıcı role sahiptir. Kamu ihaleleri alanındaki reformların daha iyi koordine edilmesi amacıyla, 2009 yılında Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü bünyesinde bir *ad-hoc* birim kurulmuştur. Ancak, idari ve operasyonel kapasitenin daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir. Piyasanın işleyişi ve diğer paydaşlarla (idareler ve istekliler) rekabet birçok sektörde yeterli seviyededir. Bu alandaki çalışmalar çok ileri düzeydedir.

Şikâyetlerin incelenmesi Direktifine uyum ile ilgili olarak ilerleme kaydedilmemiştir. Kamu İhale Kurulu, bir karara varmak ve bunu internet sitesinde yayımlamak için en fazla 20 takvim gününe sahiptir. Türkiye'nin inceleme usullerine ilişkin mevzuatını AB müktesebatıyla uyumlu hale getirmesi ve idari kapasitesi ile uygulama mekanizmalarını güçlendirmesi gerekmektedir. Bu alandaki çalışmalar nispeten ileri düzeydedir.

Sonuç

Bu fasılda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Kurumsal yapı ve idari kapasite ileri düzeydedir. Takvime bağlı bir eylem planını da içeren taslak uyum stratejisinin kabul edilmesi gerekmektedir. Türkiye, başta su, enerji, ulaştırma ve posta sektörlerinde faaliyet gösteren kuruluşların alımları, imtiyazlar ve kamu-özel sektör işbirliği olmak üzere mevzuatının kapsamını AB müktesebatıyla uyumlu hale getirmemiştir.

4.6. Fasıllık 6: Şirketler Hukuku

Şirketler hukuku alanında çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Uzun süredir bekleyen Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) ve Türk Ticaret Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un kabul edilmesi yönünde bir ilerleme kaydedilmemiştir. TTK kabul edilmeden şirket bilgilerinin elektronik ortamda açıklanması ve bu bilgilere elektronik ortamda ulaşılması mümkün değildir. Şirketlerin elektronik ortamda tescilleri de uygulamaya konmamıştır. Diğer kanun taslaklarının kabulü, TTK'nın yürürlüğe girmesine bağlıdır.

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), çağrı yoluyla ortaklık paylarının toplanması ilkelerine ilişkin bir tebliğ yayımlamıştır. Özellikle, bir şirketin kontrolü kavramı, menkul kıymetlere ilişkin mevzuatta ilk kez tanımlanmıştır. Direktifle uyumlu olarak, teklif fiyatının belirlenmesi, zorunlu teklifler, gönüllü teklifler ve kamunun aydınlatılmasına ilişkin yeni kurallar getirilmiştir.

SPK, şeffaflığı artırmak amacıyla, birleşme esaslarına ilişkin tebliğinde ilave değişiklikler yapmıştır. Bir şirketin, hisselerinin % 95 ya da daha fazlasına sahip olan diğer bir şirket tarafından devralınması durumunda basitleştirilmiş bir usul uygulanacaktır. Birleşmelere ilişkin kamuyu aydınlatma belgesinin elektronik olarak yayımlanması gerekecektir.

Türkiye, sermaye piyasasında finansal raporlamaya ilişkin kanununu değiştirmiştir. Bunun neticesinde şirketler, yıllık ve ara finansal raporlarını internet sitelerinde yayımlamak ve bunları beş yıl süreyle kamuya açık tutmak zorundadırlar.

Muhasebe konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK), Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) konusunda birçok standart, yorum ve revizyon yayımlamıştır. Standartlar, borsaya kote 600 şirkete uygulanmaktadır. TMSK çalışanları için ihtisas eğitimi düzenlenmiştir.

Denetleme konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. SPK, sermaye piyasasında bağımsız denetim standartları hakkında bir tebliğ yayımlamıştır. Ayrıca SPK, bağımsız denetim lisansının “sürekli iptaline” ilişkin yaptırımını “en az iki yıl iptal” olarak değiştirmiştir. İki yılın ardından, bağımsız denetim kuruluşu yaptırımının kaldırılması için başvurabilir.

Bağımsız denetim kuruluşlarına ilişkin veritabanı, yıllık ve konsolide hesapların bağımsız denetimine ilişkin Direktif ile kısmen uyumlu olarak kamuya açılmıştır. SPK, denetim kuruluşlarına yönelik kalite kontrollerini hızlandırmış ve uluslararası örgütlerle işbirliğini artırmak amacıyla Uluslararası Bağımsız Denetim Düzenleyicileri Forumuna katılmıştır. Denetlemeye yönelik düzenleyici bir çerçeve bulunmamaktadır. Bağımsız denetçiler ve denetim kuruluşlarına ilişkin kamu gözetim kurumu henüz kurulmamıştır.

Sonuç

Genel olarak, Rapor döneminde bu fasılda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Yeni Ticaret Kanunu henüz kabul edilmemiştir. TMSK'nın idari kapasitesinin daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir. Denetlemeye ilişkin yasal ve kurumsal çerçeve henüz bulunmamaktadır.

4.7. Fası 7: Fikri Mülkiyet Hukuku

Telif hakları ve bağlantılı haklar konusunda, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü elektronik hizmetlerini geliştirmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, polis, yargı ve denetim komisyonları tarafından ortaklaşa düzenlenen eğitim neticesinde telif hakları birimleri arasındaki koordinasyon ve işbirliği daha da gelişmiştir. Polisin, denetim komisyonlarına katılmasının ardından fiziki korsanlık azalmıştır. Ancak, İstanbul, Ankara ve İzmir dışındaki şehirlerde, kolluk birimleri açısından mevzuata yönelik ortak bir anlayışın olmaması ve bandrollemeye ilişkin kuralların zor anlaşılır olması nedeniyle, korsan ürünlere karşı resen baskın yapılması çok zordur. Korsanlıkla mücadeleyle ilişkin kural ve usullerin basitleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda değişiklik öngören paketin kabul edilmesi çok önemlidir.

Sınai mülkiyet hakları konusunda hukuki çerçeve bakımından ilerleme kaydedilmemiştir. Türk Patent Enstitüsü (TPE) ve sınai mülkiyet hakkı sahipleri arasında yapıcı ve yapılandırılmış bir diyalog kurulmalıdır. Kötü niyetli tescil ve benzer markalar ve endüstriyel tasarımlara ilişkin sorunlar hâlâ çözülememiştir. Yeniden İnceleme ve Değerlendirme Kurulunun daha fazla uzman hukukçuya ihtiyacı vardır. Patent biriminin araştırma ve inceleme kapasitenin geliştirilmesi gerekmektedir. TPE tarafından diğer paydaşlarla istişare halinde hazırlanan, caydırıcı cezai

hükümler de içeren, endüstriyel tasarım, patent ve coğrafi işaret haklarını düzenleyen kanun tasarılarının, yeni mevzuatın kabul edilmesine ilişkin süre 10 Haziran 2010 tarihinde sona erdiğinden, TBMM tarafından ivedilikle kabul edilmesi gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin marka ihlallerine ilişkin cezai hükümlerini iptal eden kararını takiben, Türkiye yeni bir Marka Kanunu kabul etmiştir. Yargıtay, Anayasa Mahkemesi'nin bu kararına dayanarak, söz konusu Kanun Hükmünde Kararname'nin yürürlükten kaldırılan cezai hükümleri kapsamına giren davalının tüm suçlamalardan beraat etmesi gerektiğine karar vermiştir. Ayrıca, el konulan taklit malların, artık suç konusu oluşturmadıkları için davalıya iade edilmesi gerekmektedir. Bunun neticesinde, çok sayıda taklit mal Türk piyasasına ve muhtemelen diğer piyasalara yeniden girme imkanı bulmuştur. Türkiye bu olumsuz gelişmeyi önlemek için zamanında harekete geçmemiştir. Yargıtay, Türk Ticaret Kanunu'nun haksız rekabete ilişkin hükümlerinin marka davalarına uygulanamayacağına da karar vermiştir. Yargıtay'ın bu kararı, Türkiye'deki marka haklarıyla ilgili cezai uygulamalar bakımından olumsuz bir diğer gelişmedir.

Uygulamaya ilişkin olarak, üst düzey temsilcilerden oluşan bakanlıklar arası Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları Koordinasyon Kurulu, AB ve Türkiye arasındaki diyaloga yönelik bir platform olarak bir fikri mülkiyet hakları çalışma grubu kurmayı nihayet kabul etmiştir. Fikri mülkiyet hakkı konularına yönelik böyle bir diyalogun kurulması ve bu diyaloga Türkiye'nin başarılı bir şekilde dahil olması, bu fasıldaki katılım müzakereleri için anahtar unsurdur.

Gümrük birimlerinin bilgi teknolojileri (BT) sistemi tamamen merkezileştirilmiştir. Fikri mülkiyet hakkı ihlallerine ilişkin bir şikâyet, tüm gümrük noktalarında taklit mallara el koyulması için yeterli olacaktır. Ancak, taklit ve korsan mallara karşı gümrük kontrolleri hâlâ beklenen düzeyde değildir ve kontroller ve el koymalar hakkında net veri bulunmamaktadır.

Fikri mülkiyet haklarıyla ilgili cezai uygulamaların bir parçası olarak Türk polis gücü, Rapor döneminde korsanlık ve sahtecilikle mücadele konusunda başarılı operasyonlarını sürdürmüştür. Ancak, suçluların teknik takibi söz konusu olmadığı ve örgütlü suçlarla mücadeleye yönelik gerekli araçlar kullanılmadığı için korsanlık ve sahtecilik hâlâ yaygındır.

Fikri mülkiyet hakları ihlallerine karşı, özellikle patent davalarında, ihtiyati tedbir kararı alınması zordur. Yargı süreci çok uzundur: nihai kararın alınması ortalama üç ila dört yıl sürerken, ihtiyati tedbir kararları bazen üç ya da dört ay içinde verilmektedir. Fikri mülkiyet haklarıyla ilgili yargı kararlarına erişim çok sınırlı ve düzensizdir. İlaçlara ilişkin olarak olumsuz sonuçlanan davalarda, patent sahibi (davalı), davacının belgelerini ya da ruhsat dosyalarındaki ürünle ilgili teknik bilgiyi inceleyememektedir.

Uyuşmazlığı çözmek için hâkimin hukuki ve mesleki uzmanlığının yeterli olduğu davalarda, bazı mahkemelerde gereksiz yere bilirkişi raporları talep edilmektedir. Bu yaygın uygulama, fikri mülkiyet haklarının uygulanmasının çok uzun ve masraflı olmasına neden olmaktadır. Ayrıca, bilirkişilerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı sağlanmamıştır. Bazı patent davalarında bilirkişiler, patent verilebilirlik kriterleri konusunda yeterince bilgi sahibi değildir.

Fikri mülkiyet hakkı davalarının diğer davalardan farklı nitelik taşıması nedeniyle, fikri mülkiyet haklarının uygulanma usulleri hakkında, AB Uygulama Direktifi ile uyumlu bir kanunun kabul edilmesi gerekmektedir. Fikri mülkiyet hakkı tarafları ve kamu kurumlarının, aralarındaki koordinasyonu ve fikri mülkiyet hakkı ihlallerinin taşıdığı riskler konusundaki farkındalıklarını artırmaları gerekmektedir.

Sonuç

Genel olarak, uygulama hâlâ sorunlu olsa da, mevzuatın AB müktesebatıyla uyumu göreceli olarak yüksektir. Türkiye'nin Komisyon ile birlikte fikri mülkiyet hakları çalışma grubu kurma kararı, bu fasıldaki katılım müzakerelerinin anahtar bir unsuruna ilişkin olumlu bir gelişmedir. Caydırıcı cezai yaptırımları içerecek şekilde, sınai mülkiyet haklarını düzenleyen, güncellenmiş önemli kanun tasarıları hâlâ kabul edilmeyi beklemektedir. Fikri mülkiyet haklarıyla ilgili kamu kurumları ve uzmanlaşmış fikri mülkiyet hakları uygulama birimleri arasında daha fazla işbirliği ve koordinasyon sağlanması çok önemlidir. Fikri mülkiyet hakkı sahipleri, fikri mülkiyet haklarına ilişkin kamusal platformlarda daha iyi temsil edilmelidir. Taklit ve korsan malların, tüketici güvenliği, kamu düzeni ve halk sağlığı bakımından oluşturduğu riskler konusunda kamunun farkındalığının artırılması da bir öncelik olmalıdır. Bu alandaki ihtisas mahkemelerinin uygulamaları arasında görülen tutarsızlıklar ve TPE ile mahkeme kararları arasındaki farklılıklar devam etmektedir ve güvenilir istatistikler hâlâ mevcut değildir.

4.8. Fası 8: Rekabet Politikası

Türkiye, **antitröst** konusunda bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Rekabet Kurumu iki adet tebliğ kabul etmiştir. Bunlar, sözlü savunma hakkı, dosyaya giriş hakkı ve ticari sırların korunmasıyla ilgili kurallar getirmektedir. Rekabet Kurumu ile Kamu İhale Kurumu, kamu alımlarındaki rekabet ihlallerini ele almak için bilgi değişimini ve işbirliğini kolaylaştıran bir protokol imzalamıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin, yatay işbirliği anlaşmalarına ve *de minimis* kurallarına ilişkin AB müktesebatını iç hukukuna aktarması gerekmektedir. Ayrıca, Türk Rekabet Kanunu, pazar payları % 20'nin altında olan banka birleşmeleri ve devralmalarına uygulanmamaktadır.

Rekabet Kurumu'nun genel idari kapasitesi yüksektir. Kurum, tatmin edici düzeyde idari ve operasyonel bağımsızlığa sahiptir ve personeli için yüksek seviyede eğitim düzenlemeyi amaç edinmiştir. Kurum, rekabet kurallarının uygulanmasına yönelik olarak iyi bir uygulama geçmişine sahiptir.

Kamu teşebbüsleri ile kendilerine özel ve inhisari haklar tanınmış teşebbüslere ilişkin kuralların uyumlaştırılmasına yönelik ilerleme kaydedilmemiştir.

Devlet destekleri konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Bu Kanun, bu görevin yerine getirilmesi için Hazine Müsteşarlığı bünyesindeki kurumsal bir yapı ile desteklenen bir otoritenin kurulmasını da öngörmektedir. Bu birimlerin mümkün olan en kısa sürede operasyonel hale gelmesi gerekmektedir. Kanun, Türkiye'nin gümrük birliği yükümlülüklerine uygun şekilde, yardım planlarının bildirimini ve izlenmesine ilişkin hükümler içermektedir. Hizmet sektörü Kanun'un kapsamı dışındadır.

Türkiye, 2009 yılında ülkenin en az gelişmiş bölgelerini hedefleyen bir teşvik paketi kabul etmiştir. Bu paketin bazı kısımları henüz gümrük birliği kuralları ile uyumlaştırılmamıştır.

Çelik sektörüne yapılan devlet desteğine ilişkin olarak çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. 2001-2006 yılları arasında bu sektörün desteklenmesine yönelik devlet uygulamalarının nihai değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir. Ulaştırma ve enerji sektörlerinde, devlet desteğini düzenleyecek kurumların kurulmasında ve hukuki çerçevenin oluşturulmasında ilerleme kaydedilmemiştir.

Sonuç

Antitröst ve birleşmelerin kontrolü konusunda, Türkiye yüksek seviyede bir uyum düzeyine sahiptir. Türkiye rekabet kurallarını etkili bir şekilde uygulamaktadır. Rekabet Kurumu tatmin edici düzeyde bir idari ve operasyonel bağımsızlığa sahip olmayı sürdürmektedir. Devlet desteği

konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Bir izleme otoritesi oluşturan Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Türkiye'nin, devlet desteklerini, gümrük birliği ve AKÇT Serbest Ticaret Anlaşması gerekliliklerine uygun hale getirmesi beklenmektedir.

4.9. Fası 9: Mali Hizmetler

Bankalar ve mali gruplar konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Kurumlar, küresel krizin bankacılık sektörü ve bankaların bilançoları üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletmek amacıyla yeni tedbirler almıştır. Türkiye Merkez Bankası ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) rezerv ve likidite koşullarına bazı esneklikler getirmiştir. BDDK, Lübnan Bankacılık Kontrol Komisyonu ve Ukrayna Merkez Bankası ile mutabakat zabitleri imzalamış, böylece toplam mutabakat zaptı sayısı 21'e yükselmiştir. BDDK, risk esaslı denetim rehberlerinin güncellenmesi ve taslak uygulama mevzuatına ilişkin düzenleyici etki analizi için araştırmalar başlatılması yoluyla denetleme ve uygulama kapasitesini daha fazla geliştirmiştir. BDDK, 2009 yılında Basel Bankacılık Denetim Komitesi ve Finansal İstikrar Kurulu'na üye olarak kabul edilmiştir. Basel II Uzlaşısı'nın kredi kurumlarına ve yatırım kuruluşlarına uygulanması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Bankalar ve mali gruplara ilişkin mevzuat büyük ölçüde tatmin edici olmayı sürdürmektedir.

Sigortacılık ve bireysel emeklilik konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Hazine Müsteşarlığı, gerekli görmesi halinde, motorlu araçlar zorunlu mali sorumluluk sigorta tarifelerini gözden geçirme yetkisini hâlâ muhafaza etmektedir. Hazine Müsteşarlığı, maruz kaldıkları riskleri izlemek amacıyla, tüm sigortacılık şirketlerinin hizmet alımı faaliyetlerini 3 ayda bir bildirmelerini zorunlu kılmıştır. Hazine Müsteşarlığı, katastrofik risklere ve sigortacılık şirketlerinin müşterilerinin tazminat talepleri geçmişini göz önünde bulundurmaları koşuluna ilişkin ayrıntılı bir tebliğ yayımlamıştır. Yükümlülük karşılama yeterliliğinin hesaplanması, oldukça düşük olan motorlu araçlar zorunlu mali sorumluluk sigortası asgari tazmin tutarları ve garanti fonunun kapsamı, sigortacılık mevzuatındaki başlıca eksiklikleri oluşturmaktadır. Sigortacılık sektöründe AB müktesebatına genel uyum kısmi düzeyde olmayı sürdürmektedir.

Sigortacılık mevzuatının, Yükümlülük Karşılama Yeterliliği II Çerçevesi'ne (2009/138/AT sayılı Yükümlülük Karşılama Yeterliliği II Direktifi ve uygulama tedbirleri) uyum çalışmaları hazırlık aşamasındadır.

Sigortacılık ve bireysel emeklilik sektöründe bağımsız bir düzenleyici ve denetleyici kurumun kurulması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Türkiye'nin **mali piyasa altyapısına** ilişkin hukuki çerçevesi halihazırda AB müktesebatıyla büyük ölçüde uyumludur.

Menkul kıymet piyasaları ve yatırım hizmetleri konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), gayrimenkul yatırım ortaklıklarının halka arz işlemlerini kolaylaştırıcı bir tebliğ yayımlamıştır. SPK, Uluslararası Bağımsız Denetim Düzenleyicileri Forumu'na üye olmuştur. Menkul kıymetler piyasalarındaki işbirliğini geliştirmek için üst düzey koordinasyon birimi olarak Türkiye Sermaye Piyasası Danışma Konseyi kurulmuştur. Geçici bir tedbir olarak, yabancı menkul kıymetlerin İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda kotasyonu için, SPK genel bakanlık onayı almıştır. SPK, Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ'de, aracı kurum piyasasına giriş ve çıkışı kolaylaştıran bir değişiklik yapmıştır. Yatırımcı tazmin sistemleri, piyasanın kötüye kullanımı ve kolektif yatırım kuruluşları bağlamında ilerleme kaydedilmemiştir. Bununla birlikte, Finansal Araç Piyasaları Direktifi ve

prospektüs gereklilikleri konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Yukarıda sözü edilen bankacılık sektöründe ve banka dışı mali sektörde ihtiyati standartlar ve denetim standartlarının güçlendirilmesinde daha fazla ilerleme kaydedilmiştir.

“Mali Hizmetler”, 11 Aralık 2006 tarihinde Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihli AB Zirvesi’nde onaylanan Türkiye’ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Mali hizmetler alanında, denetleyici kurumlar daha fazla ihtiyati tedbir aldığından bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye’nin AB müktesebatına genel uyumu kısmi düzeyde kalmaya devam etmektedir.

4.10. Fası 10: Bilgi Toplumu ve Medya

Elektronik haberleşme ve bilgi teknolojileri konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Düzenleyici kurum olan Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Kasım 2008’de 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu’nun kabul edilmesi sonrasında, özellikle yetkilendirme, spektrum yönetimi, erişim ve arabağlantı, numaralandırma, numara taşınabilirliği, kullanım hakları ve tarifelerle ilgili olarak AB çerçevesiyle uyumlu yönetmelikler çıkarmaya devam etmiştir.

BTK, 2010-2012 için sektörün üç yıllık perspektifini ortaya koyan bir stratejik plan oluşturmuştur. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurulu kararlarının internette yayımlanması düzenleyici kurumun faaliyetlerinin şeffaflığı ve hesap verebilirliği adına önemli bir gelişmedir.

Bununla birlikte, kanun ve yönetmelikler henüz AB müktesebatıyla tam olarak uyumlaştırılmamıştır. Yetkilendirme işlemleri, düzenleyici kuruma, yasal belirsizliğe neden olabilecek bir takdir yetkisi tanımaktadır. Özellikle erişim koşullarında operatörlere ne zaman ve nasıl yükümlülükler yükleneceği konusundaki takdir yetkisi düzenleyici kuruma bırakıldığından, piyasa gözetimi süreci yetersiz bir biçimde oluşturulmuştur. Ayrıca, Çerçeve Kanun, düzenleyici kurumun şeffaflığının ve bağımsızlığının temin edilmesi için gereken koşulları ve ortamı sağlamamaktadır. Bu fasıldaki katılım müzakereleri için anahtar hususlardan biri de budur. Evrensel hizmet yükümlülüklerinin uygulanması AB Direktifi’yle büyük farklılıklar göstermeye devam etmektedir.

Alternatif operatörlerin toplam geliri, telekomünikasyon sektörünün toplam gelirinin % 14’ünü oluşturmaktadır. Sabit hatlı telefon hizmetleri rekabete açılmıştır. Bununla birlikte, alternatif operatörlerin payı sınırlı kalmıştır. Sabit hatlarda numara taşınabilirliği konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Sanal mobil ağ operatörü hizmetlerinin yetkilendirilmesi ve geniş bant kablosuz erişim hizmeti operatörlerinin yetkilendirilmesine ilişkin uygulama yönetmeliğinin çıkarılması gerçekleştirilmemiştir. Operatörlerden alınan iletişim ücretleri hâlâ yüksektir.

Bilgi toplumu hizmetlerine ilişkin olarak, mevzuat uyumu bakımından sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, şartlı erişime dayanan veya şartlı erişimi içeren hizmetlerin hukuki korunmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi’ne taraf değildir. Elektronik İmza Kanunu ile AB Direktifi arasında hâlâ bazı farklılıklar bulunmaktadır. İnternet içeriği ve internet ortamına erişim sağlayıcıların çalışma koşullarının düzenlendiği kanunun ifade özgürlüğünü koruyan uluslararası standartlarla uyumlu olmadığı görülmektedir, bu durum vatandaşların internet erişimiyle ilgili haklarını etkileyebilecektir (*Bkz. İfade özgürlüğü*).

Görsel işitsel politika konusunda, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) Kasım 2009'da özel yayıncılar için zaman sınırlamasını kaldıran ve Türkçe dışındaki dillerde 24 saat yayın yapılmasına izin veren bir yönetmelik kabul etmiştir. Bu Yönetmelik ayrıca altyazılı/ardıl çeviri zorunluluğunu kaldırmış ve böylece canlı yayınların önünü açmıştır. Çocuklar için eğitim ve dil eğitimi programlarına ilişkin sınırlamalar da kaldırılmıştır. Sonuç olarak, Türkçe dışındaki dillerde yayın yapan radyo ve TV kanalı sayısı 15'e yükselmiştir (5 TV kanalı ve 10 radyo kanalı) ve bu kanalların hepsi bölgesel yayın yapmaktadır.

Yayıncılarla istişare forumu, düzenli olmamakla birlikte, devam etmiştir. RTÜK Kırmançı ve Zazaca konuşan yeni personel alımıyla izleme kapasitesini güçlendirmiştir. Ancak, şimdilik, bütün yerel TV ve radyo yayınlarının izlenmesi, 1998 yılında imzalanan ve 2006 yılında değiştirilen protokol doğrultusunda bölge emniyet amirliği izleme birimlerinin katkılarıyla yürütülmektedir.

TRT, Ocak 2010'dan beri 7 gün 24 saat Türkçe canlı yayın yapan Euronews'e hissedar olmuştur. Euronews Türkçe, TRT vasıtasıyla tüm Türkiye'ye yayın yapmaktadır ve tüm dağıtım ağlarında mevcuttur. Ayrıca, TRT 2 Euronews programlarını kullanmaktadır ve Türk internet hizmeti de Euronews programlarının isteğe bağlı olarak izlenmesine imkan vermektedir.

Bununla birlikte, AB müktesebatına uyum açısından gelişme kaydedilmemiştir. Medya mevzuatı Görsel İşitsel Medya Hizmetleri Direktifiyle henüz uyumlu hale getirilmemiştir. Mayıs 2010'da Direktifin iç hukuka aktarılmasını amaçlayan kanun taslağı TBMM'ye sunulmuştur. RTÜK frekans tahsislerini hâlâ yenilememiştir ve yayıncılar fiili olarak karasal frekansları kullanmaya devam etmişlerdir. Lisanslamada yaşanan kilitlenme, yayıncılık sektörüne zarar vermeye ve telekomünikasyon hizmetlerinde ve televizyon ve radyo yayınlarında, sınır-ötesini de kapsayan parazit gibi teknik sorunlara neden olmaya devam etmektedir. Türkiye, 2009 yılında, Komisyon'un AB'ye üye devletler için belirlediği hedefe uygun olarak dijital yayına geçiş için bir yol haritası kabul etmiş olup, dijital yayına geçişle birlikte bu sorun çözülecektir.

Yayıncılara uygulanan yaptırımlar ve yayıncılıkla ilgili kanunun bazı maddelerinin yorumlanış biçimi endişelere yol açmıştır. RTÜK, Haziran ayında, Ermeni meselesi hakkında konuşan bir yazarın sözleri için ilgili kanala yayın yasağı getirmiştir ve bu da düzenleyici kuruma göre eleştiri sınırlarını aşmıştır.

Sonuç

Türkiye, elektronik haberleşme ve bilgi teknolojileri konusunda Türk mevzuatının AB düzenleyici çerçevesine uyumu açısından ilerleme kaydetmiştir. Ancak, kanun ve yönetmelikler henüz AB müktesebatıyla tam uyumlu değildir. Pazar gelişiminde, özellikle geniş bant internet pazarında, bazı engeller devam etmektedir. Sektördeki rekabeti artırmak amacıyla, düzenleyici kurumların bağımsızlığının ve etkinliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bilgi toplumu hizmetleri ve görsel-işitsel politika konusunda çok sınırlı ilerleme sağlanmıştır ve mevzuat uyumu erken aşamadır. Bilgi toplumu ve medya alanında, Türkiye daha fazla uyum ve yönetmeliklerin uygulanması için çabalarını sürdürmelidir.

4.11. Fasıll 11: Tarım

Ortak Tarım Politikası (OTP) konusunda mevzuat uyumu bakımından sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, OTP'yi uygulamak için gerekli idari yapıları geliştirmek bakımından

önemli bir aşama olan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın (TKB) yeniden yapılandırılmasına yönelik bir kanunu henüz kabul etmemiştir.

Yatay konulara ilişkin ilerleme, bu fasıldaki katılım müzakereleri bakımından anahtar unsur olan entegre idare ve kontrol sistemine (IACS) yönelik hazırlıklarla sınırlı kalmıştır. Arazi parseli tanımlama sistemi (LPIS) ve çiftçi kayıt sistemi stratejisi Türk makamları tarafından kabul edilmiştir. Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Fasıldaki katılım müzakereleri bakımından diğer anahtar unsur olan tarım istatistikleri konusunda, TKB ve Türkiye İstatistik Kurumu arasındaki işbirliğini geliştirmek üzere bir protokol imzalanmıştır. Ancak, bir stratejinin kabul edilmemesi bir eksiklik olarak devam etmektedir.

Bu fasıldaki katılım müzakereleri bakımından diğer bir anahtar unsur olan Türk tarım politikasının OTP ile uyumu konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Üretimle ilişkili doğrudan destekler Türkiye'nin tarım sektörünün temel destek türü olmaya devam etmektedir. Türkiye, destekleme politikasının gelecekteki OTP ile entegrasyona uyum sağlamasını amaçlayan bir strateji geliştirmektedir, ancak Rapor döneminde önemli bir gelişme kaydedilmemiştir. 2010 yılı tarım bütçesi konusunda, fındığa yönelik önceki devlet müdahalesi tedbirlerinin yerine, bu ürünün üretimi için arazi esaslı ödemelerde önemli bir artış olmuştur. Sığır, koyun ve keçi başına yapılan ödemelerle ilgili yönetmeliğin kabul edilmesi, mevcut OTP tedbirleriyle bir dereceye kadar uyum gerçekleştirilmesini sağlamıştır.

Bir önceki yılda tüketici et fiyatlarındaki kayda değer artışın ardından, Hükümet, canlı sığır ve sığır eti üzerindeki ithalat yasağının kısmen kaldırılmasını kabul etmiştir. Bu husus, uzun süredir mevcut olan bir sorunun çözülmesi konusunda ilerleme kaydedildiğini göstermektedir. Ancak, Türkiye, özellikle üye devletlerin büyük bir çoğunluğundan canlı hayvan ithalatına izin vermeyerek, tarım ürünleriyle ilgili ticaret anlaşması çerçevesindeki ikili yükümlülüklerini ihlal etmeye devam etmektedir. Canlı sığır ve sığır eti üzerindeki yasağın tamamen kaldırılması, bu fasıldaki katılım müzakereleri bakımından anahtar unsur olmaya devam etmektedir.

Ortak piyasa düzenleri konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Kırsal kalkınmaya ilişkin olarak, IPARD'ın (Katılım Öncesi Mali Araç-Kırsal Kalkınma Bileşeni) uygulanmasına yönelik detaylı kurallar getiren sektörel anlaşma imzalanmış ve onaylanmıştır. Bu fasıldaki katılım müzakereleri bakımından anahtar unsur olan IPARD Ajansı'nın akreditasyonu ve personelinin istihdam ve eğitimine ilişkin olarak ilerleme kaydedilmiştir. 2009 yılının başında oluşturulması planlanan IPARD'la ilgili yapıların ulusal akreditasyonu işlemi Temmuz 2010'da tamamlanmıştır. Türkiye'ye yetki devri yapılabilmesinden ve IPARD programının uygulanmasının başlayabilmesinden önce, bu yapıların IPARD akreditasyon kriterleri ile uyumluluğuna ilişkin ilave kontrollerin Avrupa Komisyonu tarafından yapılması gerekmektedir. Yönetim otoritesi ve IPARD Ajansı'nın, hazmetme kapasitesinin iyi düzeyde olmasını sağlama ve IPARD fonlarının kaybının önlenmesi konusunda hâlâ önemli çaba göstermesi gerekmektedir. AB'nin Türkiye'ye yönelik IPARD desteğini tamamlayıcı nitelikte bir ulusal kırsal kalkınma planının kabul edilmesiyle bu alanda ilerleme kaydedilmiştir.

Kalite politikası ve **organik tarım** konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Kalite politikası konusunda, coğrafi işaretlerin korunmasına ilişkin yeni bir kanun kabul edilmiştir. Organik tarım konusunda, Türkiye, sertifikasyon ve kontrol sistemini geliştirmeye yönelik ilave tedbirler almıştır.

“Tarım ve Kırsal Kalkınma”, 11 Aralık 2006 tarihinde Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesi'nde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde

kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

AB müktesebatına uyuma yönelik sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Tarımsal destek politikaları, geçmiş yıllarda raporlanan kayda değer ters yönde gelişen eğilimi takiben, az düzeyde OTP'ye geçiş eğilimi göstermiştir. Entegre idare ve kontrol sisteminin geliştirilmesi yönünde ilk adımlar atılmıştır. Ancak, sığır türü ürünlerin ticareti önündeki haksız teknik engellerin tam olarak kaldırılmamış olması ve Katılım Öncesi Mali Araç-Kırsal Kalkınma Bileşeninin kullanımına yönelik yapıların akreditasyonu konusunda süregelen gecikmeler önemli eksiklikler olarak ortaya çıkmaktadır. Tarım istatistikleri, çiftlik muhasebe veri ağı, kalite politikası ve organik tarım konularında da daha fazla ilerleme kaydedilmesi gerekmektedir.

4.12. Fasıll 12: Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası

Gıda güvenliği konusundaki AB müktesebatının iç hukuka aktarılması ve uygulanması konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu kabul edilmiştir. Türkiye, ayrıca müktesebatın iç hukuka aktarılması ve uygulanması için detaylı bir strateji hazırlamıştır.

Veterinerlik politikası konusunda, AB müktesebatının iç hukuka aktarılması ve uygulanmasında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. İthalat kontrol sistemlerine ilişkin mevzuat uyumu hâlâ tamamlanmamıştır. Üç kara ve iki deniz limanı sınır kontrol noktasının (SKN) yapımı tamamlanmıştır, ancak bunlar henüz tam olarak faaliyete geçmemiştir. Atatürk havalimanından Sabiha Gökçen havalimanına yapılan sevkiyatların yönlendirilmesine ilişkin sorunlar hâlâ çözülmemiştir ve İstanbul'da yer alan Sabiha Gökçen havalimanı SKN'si hâlâ tam olarak faaliyete geçmemiştir.

Türkiye'nin, sığır türü hayvanların kimliklendirilmesi ve hareketlerinin kaydı sisteminin, AB müktesebatıyla tam uyumlu hale getirilmesine yönelik çabaları devam etmiştir. Sistem, işletmelere giren ve buralardan çıkan hayvanların hareket bildirimlerinin etkin çapraz kontrolüne imkan verecek şekilde etkili bir denetime izin vermek üzere güçlendirilmiştir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın idari kapasitesi, bilgilendirme ve personel ile paydaşların eğitim faaliyetleri gibi yollarla geliştirilmiştir. Koyun ve keçi türü hayvanların kimliklendirilmesi ve kayıt altına alınması uygulamasına tüm ülke çapında başlanmıştır. Hayvanların kimliklendirilmesi ve kayıt altına alınması sisteminin uygulanması bu fasılda katılım müzakereleri için anahtar bir unsurdur. Türkiye, ev ve süs hayvanlarına yönelik ticari hareketlerin kontrolü konusunda ilerleme kaydetmemiştir.

Türkiye'nin hayvan hastalıkları ile mücadele konusundaki çabaları devam etmiştir, bu konudaki temel odak noktası hâlâ şap hastalığıdır. Ancak, hâlâ şap hastalığına ilişkin bir acil durum planı oluşturulmamıştır ve Şap hastalığının kontrolüne ilişkin düzenleme yürürlüğe girmemiştir. Türkiye'de şap hastalığına yönelik yoğun aşılama programı ve Trakya ile Anadolu arasındaki hayvan hareketlerini düzenleyen sıkı tedbirler uygulamaya konmuştur. Buna karşın, şap vakalarının sayısı Anadolu'da önemli derecede artmıştır. Trakya, Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü tarafından (DHSÖ) aşılama neticesinde şap hastalığından arı bölge olarak tanınmıştır. Kuduz hastalığının kontrolüne ilişkin düzenleme hâlâ yürürlüğe girmemiştir. Rapor döneminde, kuş gribi vakası görülmemiştir ve TKB bu konuda farkındalık yaratma kampanyalarına ve tatbikatlara devam etmektedir. Türkiye, bulaşıcı süngerimsi ensefalopati konusunda ilerleme kaydetmemiştir. Türkiye, uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak, hayvan hastalıklarını zamanında bildirmeye

devam etmiştir. Başta şap ve bulaşıcı süngerimsi ensefalopati hastalıkları olmak üzere, hayvan hastalıklarının kontrolü ve eradikasyonu ve hayvan hastalıklarının bildirimini bu fasıl için katılım müzakerelerinde anahtar unsurlardır.

Ulusal kalıntı izleme planının uygulanması ve izlenmesi ile veteriner tıbbi ürünlerin kontrolüne yönelik usuller geliştirilmiştir. Bununla birlikte, laboratuvar eksikliği ve tüm maddelerin ilavesine ilişkin gelişme kaydedilmemiştir.

Veterinerlik denetimleri ve kontrollerinin finansmanına ilişkin mevcut sistem AB müktesebatıyla uyumlu değildir. Canlı hayvanlar ile hayvan ürünlerinin ithal şartlarını AB kurallarıyla uyumlu hale getirmek yönünde ilerleme kaydedilmemiştir. Fiili sığır eti yasağı kısmen kaldırılmıştır (*Bkz. Fasıl 11-Tarım*). Türkiye, zootekni konularında veya hayvan refahı konusunda ilerleme kaydetmemiştir. Hayvan refahı, bu fasıldaki katılım müzakerelerinde anahtar unsurdur.

Gıda ve yem ve hayvansal yan ürünlerinin piyasaya arzı konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bu fasıldaki müzakereler açısından anahtar unsur olan hijyen paketi henüz iç hukuka aktarılmamıştır. Hijyen rehberleri hazırlanmış ve bazı sektörlerde uygulanmaya başlanmıştır. Risk esaslı denetimler ve kontroller uygulanmaktadır. Gıda güvenliği bilgi ağı sistemi kısmen faaliyete geçmiştir. Ulusal Gıda ve Yem Acil Uyarı Sistemi geliştirilmiştir. Aflatoksin ve bazı pestisit kalıntıları başta olmak üzere alınan bildirimlerin sayısı yüksek olmaya devam etmiştir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılmasına ilişkin kanun kabul edilmemiştir. Yoğun eğitim programlarıyla idari kapasitede ilerleme sağlanmıştır. Yıllık denetim ve izleme programları uygulanmıştır. Tarımsal gıda ve hayvansal yan ürün işletmelerinin sınıflandırılması AB müktesebatıyla uyumlu şekilde tamamlanmıştır. Bununla birlikte, söz konusu işletmelerin AB gerekliliklerine uygun hale getirilmesi yönünde kayda değer bir eylemde bulunulmamıştır; bu husus bu fasıldaki katılım müzakerelerinde anahtar unsurdur.

Gıda güvenliği kurallarıyla ilgili olarak, etiketleme, sunum ve reklam; gıda katkı maddeleri ve saflık kriterleri; ekstraksiyon çözücüler; hızlı dondurulmuş gıda maddeleri; özel beslenme amaçlı gıdalar; ışınlanmış gıdalar ve mineral sulara ilişkin mevzuatın uyumlaştırılması ve uygulanması konusunda daha fazla ilerleme kaydedilmiştir. Bulaşanlar ile ilgili olarak, bazı gıda maddelerinde dioksin ve dioksin benzeri PCB'lerin düzeylerinin resmi kontrolü için numune alma ve analiz yöntemlerine ilişkin bir tebliğ yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, aroma maddeleri, gıda takviyeleri ve yeni gıdalar konusunda iç hukuka aktarımı henüz tamamlamamıştır. Biyogüvenlik Kanunu ve iki yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Ancak, bu konuda hâlâ daha fazla uyum gerekmektedir. Gıda ile temas eden malzemeler konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Gıda maddeleriyle temasta bulunan rejenere selüloz filmlerden yapılmış madde ve malzemeler ile ilgili yönetmelik yürürlüğe girmiştir.

Yem için özel kurallar konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Bitki sağlığı politikasında, temel odak noktası bitki koruma ürünleri olmak üzere, bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bitki koruma ürünlerinin reçeteli satışı, sertifikasyon ve kullanımıyla ilgili eğitim seminerleri verilerek bu alandaki kontrol sistemi daha fazla güçlendirilmiştir. Yasaklanan aktif maddelerle ilgili olarak daha fazla uyum sağlanmıştır. Bazı pestisitlerin, örneğin, armutta amitraz, biber, domates ve salatalıklarda okzamil kullanımı yasaklanmıştır. Bitki sağlığı tedbiri olarak, Ahşap Ambalaj Malzemelerinin İşaretlendirilmesi Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Pilot düzeyde bir bitki pasaportu sisteminin uygulanmasına henüz başlanmamıştır.

Tohum ve çoğaltım materyalleri konusunda ilerleme hâlâ çok sınırlıdır. Çeşit kaydı ve tohumluk sertifikasyonu yazılım sistemi hâlâ faaliyete geçmemiştir. Uluslararası bitki sağlığı anlaşmalarının uygulanması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Sonuç

Bu faslın katılım müzakerelerine yönelik tüm anahtar unsurlarda ilerleme kaydedilmiştir. Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Çerçeve Kanunu, Türkiye'nin gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası alanında uyumlaştırma sürecine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Ancak, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılması henüz gerçekleşmemiştir. Tam uyum için bir stratejinin kabul edilmesi, bu alanda ilgili AB müktesebatının iç hukuka aktarılmasını ve uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Ancak, uyum süreci için hâlâ daha fazla çaba gerekmektedir.

4.13. Fası 13: Balıkçılık

Balıkçılık alanındaki AB müktesebatına uyum sağlanması bakımından önemli ilerleme kaydedilmemiştir. Su Ürünleri Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılmasına ilişkin Kanun henüz kabul edilmemiştir.

Kaynak ve filo yönetimi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Su Ürünleri Bilgi Sistemi (SÜBİS), balıkçılık tekneleri, ticari balıkçılar ve özel avlanma izinlerinin kayıtlarının tutulması ve mavi yüzgeçli ton balığının (BFT), beyaz kum midyesi kota tahsisatlarının ve hamsi avcılığının izlenmesini de kapsayacak şekilde iyileştirilmiştir. Av ve karaya çıkış verilerinin toplanması konusunda daha fazla ilerleme kaydedilmesi gerekmektedir.

Türkiye, iki yeni balıkçılık liman ofisinin inşaatını ve donanımını tamamlayarak, bunların toplam sayısını 36'ya çıkarmıştır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın idari kapasitesi bakımından bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak, stok değerlendirme ve veri toplama işlemleri için teknik kapasitenin oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Denetim ve kontrol konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, yasa-dışı, bildirilmemiş veya düzenlenmemiş (IUU) balıkçılıkla ilgili Konsey Tüzüğü'nün gerekliliklerini yerine getirmek için uygulama talimatları yayımlamıştır. AB'ye ihraç edilecek ürünler için av sertifikaları ve yeniden ihraç sertifikaları çıkarılacaktır. Su Ürünleri Bilgi Sistemi (SÜBİS) kapsamında, bu ürünler de izlenmekte ve avlanma ve satışla ilgili veriler karşılıklı denetlenmektedir. 15 metreden daha uzun olan tüm teknelerde, otomatik tanımlama sistemi (AIS) cihazları kullanılmaya başlanmıştır. Tüm mavi yüzgeçli ton balığı tekneleri, uydudan tekne izleme sistemi ile izlenmektedir.

Balıkçılık kontrolüne ve balık stoklarının sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik tedbirler bakımından daha fazla iyileştirme yapılması gerekmektedir.

Yapısal eylemler, piyasa politikası ve devlet destekleri konularında ilerleme kaydedilmemiştir.

Türkiye, herhangi bir yeni **uluslararası anlaşma** akdetmemiştir, ancak, Uluslararası Atlantik Ton Balıklarının Koruma Komisyonu (ICCAT) kararlarının uygulanması bakımından bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ruhsatlı mavi yüzgeçli ton balığı teknelerinin sayısı 57'den 18'e indirilmiş ve ICCAT tarafından Türkiye'ye ayrılan kotanın tamamının dağıtılması için bireysel bir kota sistemi uygulanmıştır. ICCAT bölgesel gözlemci planı başlatılmış ve tüm mavi yüzgeçli ton balığı çiftliklerine ve ruhsatlı teknelere ICCAT gözlemcileri gönderilmiştir. Balık avlama dönemleri, mavi yüzgeçli ton balığı ve kılıçbalığı için ICCAT şartları ile uyumludur. Doğu ton balığına

yönelik çok yıllık iyileştirme planı koşullarıyla uyum sağlanması için daha fazla çaba gerekmektedir.

“Balıkçılık”, 11 Aralık 2006 tarihinde Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesi’nde onaylanan Türkiye’ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Genel olarak, kaynak ve filo yönetimi, denetim ve kontrol ve uluslararası anlaşmaların uygulanması konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Mevzuat uyumu, idari yapılar ve piyasa politikası, yapısal eylem ve devlet destekleri konularında daha fazla ilerleme gerekmektedir.

4.14. Fasıll 14: Taşımacılık Politikası

Karayolu taşımacılığı konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye, 22 Şubat 2010 tarihinde, Tehlikeli Maddelerin Karayoluyla Uluslararası Taşınmasına İlişkin Avrupa Anlaşmasına (ADR) taraf olmuştur. Ancak, Kara Ulaştırması Genel Müdürlüğü’nün ADR’nin uygulanması için kurumsal ve teknik kapasitesi sınırlı olmayı sürdürmektedir. 2010 yılında, ticari araçların ağırlık ve boyutlarını denetlemek için 26 tane ilave muayene istasyonu inşa edilmiştir. Ocak 2010’da, Ulaştırma Bakanlığı, dijital takograf sisteminin kurulmasından sorumlu ulusal otorite olarak yetkilendirilmiştir. Ulaştırma Bakanlığı, görevlerini, bir protokol yoluyla Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)’ne devretmiştir. Uluslararası karayolu taşımacılığı yapan araçlarda kullanılan takograf cihazları hakkında yönetmelik 21 Mayıs 2010 tarihinde yürürlüğe girmiş ve ilk kullanıcı kartı Eylül 2010’da verilmiştir. Bu yönetmelik, (AET) 3821/85 sayılı Konsey Tüzüğü ve Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Yapan Taşıtlarda Çalışan Personelin Çalışmaları Hakkında Avrupa Anlaşması (AETR) ile uyumludur.

Karayolu taşımacılığı konusunda, sürücülerin araç kullanma ve dinlenme saatleri ile ilgili olarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yürütülen mevzuat uyumu yavaş ilerlemektedir. Özellikle, 2007 yılından sonra AB tarafından kabul edilen yeni mevzuat paketlerine uyum sağlanması için daha fazla çalışma gerekmektedir. Teknik kapasite ve insan kaynakları kapasitesi, mevzuat uyumu ile aynı düzeyde değildir.

Demiryolu taşımacılığı, bugüne kadar ilerleme kaydedilmeyen tek taşımacılık alt-sektörüdür. Bu sektörde hazırlık durumu oldukça erken aşamadır.

Türkiye’de, **iç su yolu taşımacılığı** mevcut değildir.

Hava taşımacılığı konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Havacılık alanındaki ilişkiler konusunda yeni bir hukuki dayanak teşkil edecek olan AB-Türkiye yatay havacılık anlaşması son aşamadır. Türkiye, Tek Avrupa Hava Sahası Girişimi ile oluşacak havacılık oluşumuna entegre olmaya istekli olduğunu ifade etmiştir. Havacılık sektörüne ilişkin bir katılım öncesi stratejisi hazırlanmasına yönelik çalışmalar erken aşamadır. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM), müfredatın sistemli hale getirilmesi ve eğitim tesislerinin iyileştirilmesini hedefleyen aktif bir eğitim politikası aracılığıyla insan kaynaklarının teknik kapasitesini geliştirmiştir.

SHGM, uçaklarda sıvı taşınmasına ilişkin mevzuatın kapsamını tüm uluslararası havalimanlarını içerecek şekilde genişletmiştir. SHGM, havacılık sanayii ile paydaş istişarelerinin sürdürdüğü yolcu haklarına ilişkin bir genelgeye son halini vermiştir. Ayrıca, SHGM, Yerli Ve Yabancı Hava Araçlarına Yapılan Emniyet Değerlendirmelerine Dair Yönetmeliği (SHY-SAFA) çıkarmıştır. Uygulamada yaygın olarak kullanılmasına karşın, SHGM halen bilgisayarlı rezervasyon sistemleri ile ilgili bir yönetmelik çıkarmamıştır.

Hava trafiği yönetimi, bölgesel işbirliği eksikliğinden kaynaklanan sıkıntılara maruz kalmaktadır. Türkiye ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi hava trafik kontrol merkezleri arasındaki iletişim eksikliği, Lefkoşa uçuş bilgi bölgesinde hava emniyeti bakımından ciddi tehlike oluşturmaya devam etmektedir. Bu hususun ele alınması için taraflara ve Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'ne (ICAO), Komisyon ve Eurocontrol tarafından teknik bir çözüm önerilmiştir. Taraflar arasında bugüne kadar anlaşmaya varılamamıştır.

Deniz taşımacılığı konusunda, özellikle kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi bakımından bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Denizcilik Müsteşarlığı (DM) bir katılım öncesi sektör stratejisi hazırlamış ve kısa vadeli eylemler için öncelikli politika alanları belirlemiştir. Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü uzun mesafeden gemilerin tanımlaması ve izlenmesi sistemini (LRIT) kurmuş ve Türkiye Ulusal LRIT Veri Merkezi, Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) ve Uluslararası Mobil Uydu Örgütü (IMSO) ile entegre olmuştur. Ayrıca, Ekim 2009'da Yakamoz adında bir ulusal yardım, arama ve kurtarma otomasyon sistemi faaliyete geçmiştir. Bu yatırımlar, Denizcilik Müsteşarlığı'nın kıyı bölgelerinde denetleme, kirlilik tahmini ve entegre planlamaya yönelik teknik kapasitesini kayda değer oranda arttırmıştır. İzmit, İzmir, Mersin ve İskenderun limanlarında, gemi trafik izleme bilgi sistemleri (VTMIS) kurulmaktadır. Ayrıca, Denizcilik Müsteşarlığı petrol kirliliğine karşı hazırlıklı olma ve acil müdahale konusunda kapsamlı ve yıllık bir eğitim programı başlatmıştır. Ancak, kirliliğin önlenmesi ve acil müdahale konularında mevcut fiziki kapasite sınırlıdır. Gemiadamları Yönetmeliği 28 Mayıs 2010 tarihinde değiştirilmiştir: Deniz Harp Okulu mezunlarının, Gemiadamları Eğitim, Belgelendirme ve Vardiya Standartları (STCW) Sözleşmesi uyarınca eğitimlerini tamamlamaları ve gemi adamı sınavına girmeleri gerekmektedir.

Gemilerden Atık Alınması ve Atık Kontrolü Yönetmeliği'nde değişiklik yapılmış ve atık tanımı ile ilgili olarak MARPOL Eklerine doğrudan atıfta bulunulmuştur. Türkiye, Deniz Alacaklarına Karşı Mesuliyetin Sınırlandırılması (LLMC 1996) Protokolüne taraf olmuştur. Denizcilik Müsteşarlığı, onaylama süreci devam ederken, Paslanmayı Önleyici Sistemler Sözleşmesine uyum sağlamak amacıyla bir idari talimat çıkarmıştır. SOLAS-78, SOLAS-88, Uluslararası Deniz Trafikinin Kolaylaştırılması Sözleşmesi'ne (FAL), Gemilerde Zararlı Paslanmayı Önleyici Sistemlerin Kontrolü hakkında Uluslararası Sözleşme'ye (AFS) ve MARPOL' ün III. ve IV. Eklerine taraf olma konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

AB'nin 2009 yılındaki % 2,2'lik ortalamasıyla kıyaslandığında, Türk gemilerinin alıkonulma oranı 2009'da % 4,2 (2010 yılının ilk yarısında % 5,6) olmuştur. Türkiye, Paris Mutabakat Zaptı'nın beyaz listesindeki uyum iyi düzeydedir, ancak 11 Mart 2009 tarihinde kabul edilen üçüncü AB Denizcilik Paketi Türkiye'nin halihazırda uyumlaştırdığı mevzuatın bir kısmına değişiklik getirmektedir.

Kombine taşımacılık ve uydu navigasyonu konularında kayda değer bir gelişme olmamıştır.

"Taşımacılık politikası", 11 Aralık 2006 tarihinde Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesi'nde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde kayıtlı olan ya

da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Demiryolları sektörü dışında, taşımacılık sektöründe uyuma yönelik bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Havacılık, denizcilik ve karayolları sektörlerinde mevzuat uyumu ileri bir düzeye ulaşmıştır. Ancak, AB tarafından kabul edilen ve AB müktesebatında değişiklik yapan bazı yeni mevzuat paketleri ilave uyumlaştırma çabaları gerektirmektedir. Demir yolları piyasasının açılması ve emniyeti konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi hava trafik kontrol merkezleri arasındaki iletişim eksikliği hava emniyeti bakımından ciddi tehlike oluşturmaya devam etmektedir. Denizcilik sektöründe, uluslararası sözleşmelere taraf olma konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Özellikle denizcilik alanında kirliliğin önlenmesi ve acil müdahale konularında ve karayollarında uygulama kapasitesi sınırlıdır. İnsan kaynakları ve teknik kapasite, AB müktesebatının uygulanması bakımından sınırlı kalmıştır.

4.15. Fası 15: Enerji

Arz güvenliği konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, Ağustos 2010'da Nabucco doğal gaz boru hattına ilişkin Hükümetlerarası Anlaşmanın onay sürecini tamamlamıştır. Bir sonraki adım olarak, hükümetler arasında proje destek anlaşmaları yapılabilir. Haziran 2010'da Türkiye ile Azerbaycan, gaz fiyatlandırması ve Türkiye'den gazın transit geçişi ile ilgili anlaşmaya varmıştır. Türk, İtalyan ve Rus şirketleri arasında Samsun-Ceyhan petrol boru hattının inşasına dair anlaşma imzalanmıştır. Petrol stokları konusunda az gelişme kaydedilmiştir. Petrol stoklama düzenlemelerini kolaylaştırmaya yönelik olarak kurulması planlanan petrol stoklama kurumu henüz kurulmamıştır.

Enerji iç piyasası konusunda, elektrik piyasasına ilişkin olarak iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Başlatılan yeni özel sektör yatırımlarıyla, Türkiye'nin kurulu güç kapasitesi 2.800 MW artmış ve elektrik sektöründe özel yatırımlar 2009 yılında 3,1 milyar avro olmuştur. Elektrik Piyasası Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği'nin uygulanmasıyla, modern elektrik piyasası ticareti uygulamaları başlatılmıştır. Dengeleme ve uzlaştırma sistemi vasıtasıyla gerçekleşen satışlar toplam elektrik satışı hacminin yaklaşık % 75'ine karşılık gelmektedir. Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği değiştirilmiştir. Bu değişiklik, çevresel etki değerlendirme prosedürünün tamamlanmasını, üretim lisanslarının verilmesinde bir ön şart haline getirmektedir. Serbest tüketici eşiği 100.000 kWh'ye düşürülmüştür, bu da piyasanın % 63 oranında açılmasına denk gelmektedir. Elektrik dağıtım varlıklarının özelleştirilmesine, hisselerin % 100'nün blok satışı yöntemiyle devam edilmiştir. Üç özel şirket, elektrik dağıtım sektöründe faaliyete geçmiştir. Beş dağıtım bölgesinin daha özelleştirme süreci tamamlanmış, ancak, varlıklar yeni sahiplerine henüz devredilmemiştir. Hükümet, dağıtım varlıklarının özelleştirilmesini, gözden geçirilmiş strateji belgesi uyarınca 2010 yılında tamamlamayı planlamaktadır.

Doğalgaz piyasası konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Serbest tüketici eşiği yılda 1 milyon m³'ten yılda 800.000 m³'e düşürülmüştür. Nisan 2010 itibarıyla, Türkiye'de 66 şehir doğal gaz şebekesine bağlanmıştır. İki şirket spot sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ithaline 2009 yılında başlamıştır. Doğalgaz Piyasası Kanunu'nun gereklerini yerine getirmek üzere kontrat devri programı veya BOTAŞ'ın faaliyetlerinin ayrıştırılması konularında gelişme kaydedilmemiştir.

Yenilenebilir enerji konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Elektrik piyasası lisans yönetmeliği, 2007 yılında Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'na yapılan çok sayıda rüzgâr lisansı başvurusunun ele alınabilmesi için değiştirilmiştir. Yenilenebilir enerji yatırımlarına özel sektörün ilgisi önemli ölçüde artmıştır. 2009 yılı sonu itibarıyla, özel sektör tarafından yaklaşık 1.000 MW ilave yenilenebilir kurulu güç kapasitesi geliştirilmiştir. 2009 yılı sonu itibarıyla, Türkiye, elektriğinin % 19,6'sını yenilenebilir enerji kaynaklarından üretmektedir. Bununla birlikte, tüm sektörlerde AB müktesebatının gerektirdiği yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik daha güçlü bir düzenleyici ortamın oluşturulması için daha fazla çabaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Enerji verimliliği konusunda daha fazla ilerleme kaydedilmiştir. Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. 2009 yılı sonu itibarıyla, 17 özel sektör şirketi ve bir meslek odası, enerji verimliliği konusunda hizmet vermek üzere yetkilendirilmiştir. Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kapasitesinin geliştirilmesinin yanı sıra, bu alandaki farkındalığın daha fazla artırılması amacıyla stratejiler geliştirilmesi, ülkedeki enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik çabalara destek sağlayabilir.

Nükleer enerji, nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma konularında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, Doğu Akdeniz kıyısında yer alan Akkuyu'da 4.800 MW kurulu güç kapasiteli bir nükleer santral kurulması ve işletilmesi amacıyla Rusya ile yaptığı ilk anlaşmayı Ekim 2010'da onaylamıştır. Haziran 2010'da, Elektrik Üretim A.Ş. Genel Müdürlüğü (EÜAŞ) ile Güney Kore Elektrik Enerjisi Şirketi (KEPCO) arasında, Türkiye'nin ikinci nükleer santralının Karadeniz kıyısında Sinop'ta kurulması amacıyla bir protokol imzalanmıştır. Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'ndeki radyoaktif atık yönetimi biriminde iyileştirmeler yapılmış olup, bunların Komisyon tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin elektrik piyasası ve arz güvenliği ile ilgili gözden geçirilmiş strateji belgesine göre, Türkiye, 2023 yılına kadar, kurulu kapasitesinin % 5'ini nükleer enerjiden sağlamayı planlamaktadır. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) düzenleyici görevlerinin yanı sıra operasyonel görevlerini de yerine getirmeye devam etmektedir.

Mevcut yönetmeliklerin AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma konusundaki IPA yatay programına katılım sağlamaması, AB müktesebatının iç hukuka aktarım düzeyinin değerlendirilmesini oldukça zorlaştırmaktadır.

Türkiye'de nükleer güvenliğe ilişkin AB müktesebatı gerekliliklerini karşılayan bir çerçeve nükleer kanun bulunmamaktadır ve Türkiye, Kullanılmış Yakıt ve Radyoaktif Atık Yönetimi Güvenliği Birleşik Sözleşmesi'ne taraf olmamıştır. Türkiye, taraf olduğu Nükleer Güvenlik Sözleşmesi uyarınca, toprakları üzerinde kurmayı planladığı nükleer santraller hakkında komşu ülkelerle ve Euratom Topluluğu ile istişare etmek zorundadır.

Sonuç

Elektrik, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğinin yanı sıra arz güvenliği konularında iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Doğal gaz, nükleer enerji, nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma konularında gelişme kaydedilmesi için ilave çaba gerekmektedir.

4.16. Fasıll 16: Vergilendirme

Dolaylı vergilendirme konusunda kısıtlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye'nin katma değer vergisi (KDV) mevzuatı AB müktesebatıyla tam uyumlu değildir. İndirimli oranlara ilişkin yapı, muafiyetler, özel planlar ve uygulamaların daha fazla uyumlaştırılması gerekmektedir. Özel

tüketim vergilerine ilişkin bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. 18 Mayıs 2009 tarihinde kabul edilen eylem planı doğrultusunda, Türkiye, işlenmiş tütüne uygulanan tütün fonu vergisini 1 Ocak 2010 tarihi itibarıyla kaldırmıştır. Bu, tütünün vergilendirilmesinde ayrımcı uygulamaların tamamıyla kaldırılması yolunda olumlu bir adımdır. Tütün fonu, ithal edilen işlenmemiş tütün için yerli ürünlere uygulanmayan özel bir vergi öngörmektedir. Tütün ürünlerine uygulanan asgari özel tüketim vergisi tutarları ve kıymet esaslı (*ad valorem*) oranlar artırılmıştır. Ancak, AB müktesebatı ile Türk mevzuatı arasında tütün ve tütün ürünlerindeki özel tüketim vergisinin yapısı bakımından uyumsuzluklar devam etmektedir. Türk mevzuatı, kıymet esaslı (*ad valorem*) oranları ve asgari özel tüketim vergisini düzenlemektedir, bununla birlikte spesifik esasına göre özel tüketim vergisi unsurları eksiktir.

Alkollü içeceklerin vergilendirilmesi konusunda bazı düzensiz ilerlemeler kaydedilmiştir. Alkollü içkilere, içerdiği alkol oranı yerine ürünün tipine göre belirli spesifik vergiler uygulanmaktadır. İthal ürünler için belirlenen vergi, eşdeğer yerli ürünlere göre daha yüksektir. Ayrımcı vergilendirmenin aşamalı olarak kaldırılmasına yönelik taraflarca kabul görmüş açık hedefler ortaya koyan 18 Mayıs 2009 tarihli Eylem Planı'nın bir parçası olarak Türkiye, Nisan 2009 tarihinde kabul edilen Bakanlar Kurulu Kararı ile bu farklılıkları azaltmıştır. Şaraba uygulanan kıymet esaslı (*ad valorem*) vergilerin kaldırılması gibi, alkollü içeceklerin vergilendirilmesine ilişkin olarak, Türk mevzuatını AB müktesebatıyla uyumlu hale getiren diğer değişiklikler bu yönde atılmış olumlu adımlardır. Ancak, Ocak ve Ekim aylarında, alkollü içeceklere uygulanan özel tüketim vergisi oranı sırasıyla % 10 ve % 30 artırılmıştır. Bu durum, eylem planına aykırı olarak, yerli alkollü içeceklerle ithal içeceklere uygulanan vergiler arasındaki farkı rakamsal olarak artırmıştır. Türkiye'nin, bu fasıldaki müzakerelerde kilit gereklilik olan eylem planındaki taahhütlere uyması gerekmektedir. Türkiye'nin üyelik öncesinde, iç piyasa hareketleri ve mali antepolar için gümrük vergilerinin askıya alınması rejimini uygulamaya koyması gerekmektedir.

Doğrudan vergilendirme konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Gelir Vergisi Kanunu gözden geçirilmektedir.

İdari işbirliği ve karşılıklı yardım konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Gelir İdaresi Başkanlığı, kayıt dışı ekonomi ile mücadele eylem planı doğrultusunda dokuz kurum tarafından yürütülen faaliyetleri denetlemiştir. Plan, 2008-2010 dönemini kapsamaktadır. Eylem planının sonuçlarına ilişkin genel değerlendirmenin kamu ile paylaşılması, şeffaflığın sağlanması için çok önemlidir.

Uygulama kapasitesi ve bilgisayar ortamına geçiş konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Gelir İdaresi Başkanlığı gönüllü uyumun artırılması için çabalarını sürdürmüştür. Alınan tedbirlerle, usullerin basitleştirilmesi ve uygulamanın güçlendirilmesinin yanı sıra, mükelleflere sunulan hizmetlerin geliştirilmesi de amaçlanmaktadır. Mükellef çağrı merkezi, 2009 İstanbul çağrı merkezleri konferansında üç ödül³⁴ kazanmıştır. Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Daireleri Otomasyon Projesi'nin (VEDOP) bir uzantısı olarak elektronik veritabanı (VERIA) ve Risk Yönetimi Sistemi (VEDOS) gibi bir dizi bilgi işlem altyapı projesi geliştirmiştir. Vergi konusunda verilen özgelelerde otomasyona geçilmesi, Türkiye'nin vergi mevzuatının şeffaflığının ve tutarlılığının artırılmasında önemli bir adım olmuştur.

Sonuç

AB müktesebatıyla süregelen uyumsuzluklara rağmen, başta tütün üzerindeki ayrımcı vergilendirmenin kaldırılmasına yönelik gelişmeler olmak üzere, bu fasılda mevzuat uyumuna yönelik bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Vergi idaresinin güçlendirilmesi, kayıt dışı ekonomi ile

³⁴ Jüri özel ödülü, en iyi çağrı merkezi yöneticisi, en iyi müşteri temsilcisi

mücadele ve gönüllü uyumun arttırılması çabaları sürdürülmüştür. Ancak, alkollü içecekler üzerindeki özel tüketim vergisindeki artışlar, ithal ve yerli ürünler arasındaki farklılıkların kaldırılmasına yönelik eylem planına aykırılık teşkil etmektedir. Vergilendirme faslının müzakereye açılması bakımından, Türk vergi mevzuatının, Türkiye'nin üstlenmiş olduğu taahhütler doğrultusunda gecikmeksizin yeniden uyumlaştırılması sağlanmalıdır. Vergilendirmede ayrımcı uygulamaların kaldırılması, bu fasıl ile ilgili katılım müzakerelerinde daha fazla ilerleme sağlanması için anahtar bir unsurdur. Doğrudan ve dolaylı vergilendirme konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Bu fasıldaki genel hazırlıklar bakımından nispeten ilerleme sağlanmıştır.

4.17. Fasıl 17: Ekonomik ve Parasal Politika

Para politikası konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Merkez Bankası sistemdeki fazla likiditeyi tedricen azaltmayı amaçlayan para politikasına ilişkin bir çıkış stratejisi açıklamıştır. Merkez Bankası, birinci adım olarak, bankacılık sektörü için döviz mevduat karşılık oranını % 9'dan % 9,5'e çıkarmıştır. Türkiye'nin bu alanda AB müktesebatına uyumu kısmi kalmaya devam etmiştir. Merkez Bankası Kanunu, Bankanın bağımsızlığını tam olarak sağlamamaktadır. Enflasyon hedefine Hükümet ve Merkez Bankası birlikte karar vermektedir. Hukuki çerçeve (örneğin, yatırımcı koruma fonu ve emekli yatırım fonlarının işletimi hakkındaki yönetmelikler) kamu sektörünün finansal kuruluşlara imtiyazlı erişim yasağı ile uyumlu olmayan hükümler içermektedir. Genel olarak, para politikası konusundaki hazırlıklar ileri düzeydedir.

Ekonomik politika konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye G-20'nin bir üyesidir ve AB de dâhil, diğer tüm üyelerle bu forumdaki ekonomik politika koordinasyonu hız kazanmıştır. Otoriteler, özellikle vize muafiyeti, ticaretin kolaylaştırılması ve işbirliği anlaşmaları yoluyla bölgedeki birçok ülkeyle ekonomik ilişkileri canlandırma konusunda çok aktif olmuşlardır. Enerji sektöründeki özelleştirme faaliyetleri, önce elektrik dağıtımı ve daha sonra üretimi alanlarında ivme kazanmıştır. Türkiye, yeni bir stand-by düzenlemesi için Uluslararası Para Fonu (IMF) ile müzakereleri sonlandırmıştır. Otoriteler yeni kredileri hazmetme kapasitelerini artırırken, uluslararası finansal kuruluşlarla, özellikle Avrupa Yatırım Bankası, Dünya Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ve İslam Kalkınma Bankası ile yürütülen çalışmalarda daha aktif olmuşlardır. Türkiye'nin 2010 yılı bütçesi, özellikle kamu gelirlerini artırmak suretiyle bütçe açığını tedricen azaltmayı hedeflemektedir. Orta vadede bütçe açığını kontrol etmek için yeni mevzuat vasıtasıyla mali kuralın kabul edilmesi için teknik çalışmalar tamamlanmış, ancak, kanun taslağının kabul edilmesi ertelenmiştir. Türkiye, Katılım Öncesi Ekonomik Programını (KEP) Ocak 2010'da Komisyon'a sunmuştur. Genel olarak, ülke, ekonomik politika konusunda ileri düzeydedir.

Sonuç

Ekonomik ve parasal politika alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Merkez Bankası krizle mücadeleye yönelik para politikası için bir çıkış stratejisi uygulamaya başlamıştır. Yetkililer, G-20 bağlamında, bölgedeki ülkelerle ekonomik ilişkilerini geliştirmek bakımından çok aktif olmuşlardır ve çeşitli uluslararası finansal kuruluşlarla işbirliğini arttırmışlardır. Özellikle Merkez Bankası'nın tam bağımsızlığı ve kamu sektörünün finansal kuruluşlara imtiyazlı erişim yasağı konularında, hukuki çerçeve AB müktesebatına tam uyumlu değildir. Genel olarak, ekonomik ve parasal politika alanında hazırlıklar olumlu yönde ilerlemektedir.

4.18. Fası 18: İstatistik

İstatistiki altyapı konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı ile yeni işbirliği protokolleri imzalamıştır. İşletmelerle ilgili idari verileri tutan kurumlar arasındaki işbirliği büyük ölçüde gelişmiştir. Bu faaliyetler, TÜİK'in koordinasyon sağlama rolünü daha fazla güçlendirmiş ve idari kapasitesini geliştirmiştir. İstatistiki altyapı konusunda hazırlıklar oldukça ileri düzeydedir.

Sınıflandırmalar ve kayıtlar konusunda ilerleme kaydedilmiştir. TÜİK, iş kayıtları sistemini daha da güçlendirmiştir. TÜİK ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, istatistiki çiftlik kayıtlarının oluşturulmasıyla ilgili çalışmalara başlamış ve bu amaçla bir pilot çalışma başlatmıştır. Ancak Türkiye'nin, bu fasıldaki katılım müzakerelerinde anahtar unsur olan istatistiki çiftlik kayıtlarının oluşturulmasına yönelik hazırlıklar ile tarım istatistiklerinin toplanması konusundaki metodoloji ve organizasyonel yapı hakkında hâlâ detaylı bir açıklama sunması gerekmektedir. Sınıflandırmalar ve kayıtlar konusunda hazırlıklar ileri düzeydedir.

Sektör istatistikleri konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. 2011 nüfus ve hane sayımı için hazırlıklar olumlu yönde ilerlemektedir. Ulusal hesaplara ilişkin olarak, aşırı bütçe açığı prosedürü istatistikleri, yabancı bağlı şirket dış yönlü ticaret istatistikleri ve kamu sektörü ile ilgili mali hesaplar konularında ilerleme kaydedilmiştir. NUTS Düzey 2'ye denk gelen bölgeler için, 2004- 2006 yıllarını kapsayan gayri safi katma değer verileri yayımlanmıştır. TÜİK, il bazında temel işgücü göstergelerini ve dönemsel verileri yayımlamaya başlamıştır. 2008 işgücü maliyeti anketlerinin sonuçları yayımlanmıştır. Yapısal işletme istatistikleri ve kısa dönem istatistikleri daha fazla geliştirilmiştir. Tarım istatistikleri konusunda, TÜİK aylık hayvansal üretime ilişkin istatistiki veri toplamaya başlamıştır. Çevre istatistikleri konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Sektör istatistikleri konusunda hazırlıklar ileri düzeydedir.

Türkiye, bu fasıldaki katılım müzakereleri bakımından anahtar unsur olan ulusal hesap göstergeleri ve kullanılan metodolojiyi henüz sunmamıştır.

Sonuç

İstatistik konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. TÜİK, istatistik sisteminin koordinasyonunu daha da iyileştirmiştir. İş kayıtları ve sektör istatistikleri konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Ulusal hesaplar ve tarım istatistikleri (sadece istatistiki çiftlik kayıt sisteminin oluşturulması bakımından değil) konularında daha fazla uyuma ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye'nin istatistik alanında AB müktesebatına genel uyumu ileri düzeydedir.

4.19. Fası 19: Sosyal Politika ve İstihdam

İş hukuku konusunda AB müktesebatının iç hukuka aktarımına ilişkin ilerleme kaydedilmemiştir. İş Kanunu ekonominin bazı sektörlerine uygulanmamaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde dezavantajlı gruplar için yeni bir dairenin kurulması kararı olumlu bir adımdır. İş Teftiş Kurulu'nun,³⁵ özellikle personel ve sosyal ortaklarla işbirliği açılarından güçlendirilmesi gerekmektedir.

İş sağlığı ve güvenliği konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. AB fonlarıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin katkısıyla, idari kapasite ve farkındalık düzeyi artmıştır. Sadece kayıtlı işçileri kapsayan resmi istatistiklere göre, 2007 yılındaki iş kazası sayısına göre çok az

³⁵ İşin yürütümünden sorumlu iş müfettişlerinin sayısı 321'e yükselmiştir.

bir farkla, 2008 yılında 72.963 adet iş kazası meydana gelmiştir. Kayıt dışı sektörün de dahil edilmesi durumunda, rakam çok daha yüksek olacaktır. İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin Çerçeve Direktifin iç hukuka aktarılması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Bu durum, halihazırda iç hukuka aktarılmış olan mevzuatın uygulanması bakımından önemli bir eksiklik teşkil etmektedir. Bu konuda bir öncelik oluşturan İş Teftiş Kurulu'nun kapasitesinin güçlendirilmesine, ilave personel alınması ve bunların eğitilmesi yoluyla devam edilmiştir. Bununla birlikte, ekonominin ve işgücü piyasasının büyüklüğüne kıyasla, iş müfettişlerinin sayısı çok düşük kalmaktadır³⁶. Madenlerde ve taşocaklarında yaşanan ölümcül dramatik iş kazaları, mevzuatın uygulanması ve kamu kurumları tarafından yapılan denetimler bakımından endişe yaratmıştır.³⁷ Kot kumaşı kuşlama tesislerindeki kötü çalışma koşullarından kaynaklanan ölümcül "silikosis" hastalıkları görülmeye devam etmiştir.

Başta kamu sektörü olmak üzere, **sosyal diyalog** konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Anayasa'da, memurlar ve diğer kamu çalışanlarına toplu pazarlık ve toplu sözleşme yapma hakkını veren ve memurlara uygulanan disiplin cezalarını yargı denetimine tabi kılan değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler arasında, bazı grevlere³⁸ uygulanan yasağın kaldırılması, aynı zamanda ve aynı iş kolunda birden fazla sendikaya üyelik yasağının kaldırılması ve aynı işyerinde aynı dönem için tek bir toplu sözleşme yapılması kısıtlamasının kaldırılması da yer almaktadır. Ayrıca, söz konusu Anayasa değişiklikleriyle, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Hükümetin ekonomik ve sosyal konularda politika oluştururken danışacağı anayasal bir organ haline gelmiştir. Bunun yanı sıra, kamu sektöründe sendikal haklardan yararlanmanın kolaylaştırılması da dahil olmak üzere, memurların durumunu iyileştirmeyi amaçlayan bir Başbakanlık genelgesi yayımlanmıştır. Bununla birlikte, Anayasa'nın işçi, memur ve diğer kamu görevlilerinin toplu pazarlık ve toplu eylem hakları bakımından atıfta bulunduğu hukuki çerçeve kısıtlı olup, bu hukuki çerçevenin AB standartları ve ILO sözleşmeleri ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. ILO Standartların Uygulanması Komitesi'nde görevli işveren ve işçi sözcülerinden oluşan ikili bir üst düzey heyet, ilgili mevzuatın kabulüne yönelik ölçülebilir bir gelişme tespit edememiştir. Hükümet, özel sektördeki sendikal haklara ilişkin, sosyal tarafların desteğini alamayan, yeni bir kanun taslağında, sendika kurma özgürlüğü ve işyerinde toplu pazarlık hakkı gibi bazı kilit konuları ele alma girişiminde bulunmuştur. Toplu iş sözleşmelerinin kapsamına giren işçi sayısı oldukça düşüktür.³⁹ Temel sosyal diyalog mekanizmalarının (Üçlü Danışma Kurulu, Ekonomik ve Sosyal Konsey) çalışmalarının ve sosyal ortakların kapasitesinin daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir (*Bkz. Siyasi Kriterler- İşçi hakları ve sendikalar*). Anayasa değişiklik paketi memurlar için grev hakkı getirmemiştir.

İstihdam politikası konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye, ulusal istihdam stratejisini hazırlamaktadır. Finansal kriz sırasında uygulamaya konulan istihdam yaratıcı teşviklerin süresi uzatılmıştır. 2009 yılına kıyasla işsizlik azalma eğilimindedir. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) işsizleri kayıt altına alma ve bu kişilere hizmet sunma yönündeki çabalarını

³⁶ İş sağlığı ve güvenliği konularıyla ilgilenen iş müfettişlerinin sayısı 314'tür. İş müfettişlerinin toplam sayısı 635'tir, yani geçen yıldan %7 daha fazladır. Ancak, aynı dönemde, çalışanların sayısı 1,5 milyon artmıştır.

³⁷ Bursa Mustafakemalpaşa'da (Aralık 2009'da 19 ölü), Balıkesir Odaköy'de (Şubat 2010'da 17 ölü), Zonguldak Karadon'da (Mayıs 2010'da 30 ölü), Edirne Keşan'da (Temmuz 2010'da 3 ölü) büyük ölümcül kazalar meydana gelmiştir.

³⁸ Siyasi amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler.

³⁹ 2008 ve 2009 yıllarında akdedilen toplu sözleşmeler 767.582 işçiyi kapsamaktadır. İstihdam edilen kişi sayısı yaklaşık 23,5 milyondur.

sürdürmüştür. Aktif istihdam tedbirleri kayda değer ölçüde genişletilmiştir.⁴⁰ Bununla birlikte, işsizlik yardımının kapsama oranı çok düşüktür. Mart 2010 itibarıyla, fondan yararlanan işsizlerin oranı yalnızca % 6'dır. Kamu istihdam hizmetleri konusunda Türkiye'nin toplam idari kapasitesi zayıf kalmaya devam etmektedir. İşgücüne katılım ve istihdam oranları düşüktür⁴¹ Güneydoğu Anadolu Bölgesi en düşük işgücüne katılım oranlarına sahiptir⁴². Genç işsizliği, yüksek olmaya devam etmekle birlikte, 2010 yılının ilk iki çeyreğinde azalma eğilimi göstermiştir⁴³. Kayıt dışı istihdam oranı, Haziran 2009'da en yüksek noktaya ulaştıktan sonra, azalan bir eğilim izlemiştir. Bununla birlikte, istihdam edilen kişilerin % 44,8'i sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmadığından, bu kişiler İş Kanunu'nun sağladığı güvencelerden ve emeklilik haklarından mahrum kalmaktadır. Özellikle Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ile diğer kamu kurumları ve özel kurumlar arasında artan koordinasyon ve işbirliği sayesinde, kayıt dışı çalışmayla mücadele yoğunlaştırılmıştır. Bu sayede, 336.838 kayıt dışı işçi tespit edilmiştir. Ancak, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü dikkate alındığında denetim kapasitesi yetersiz kalmaktadır. İstihdam Politikası Öncelikleri Ortak Değerlendirme Belgesi'nin (JAP) tamamlanmasına ilişkin ilerleme kaydedilmemiştir.

Avrupa Sosyal Fonu (ASF) için yapılan hazırlıklarda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'nın (IPA) IV. Bileşeni kapsamındaki İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı'ndan (İKG OP) sorumlu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde kurulan program otoritesi, kapasitesini artırmaya devam etmiştir. Bütün resmi gerekliliklerin karşılanmasından sonra, İKG OP'nin uygulanması, hibe programlarının duyurulması ve ilk hibe sözleşmelerinin imzalanması ile başlatılmıştır. Ancak, hibelerin değerlendirme sürecinde ve ancak Mayıs 2010'da gerçekleşebilen ilk hibe sözleşmelerinin imzalanmasında büyük gecikmeler yaşanmıştır. Büyük fon kayıplarının yaşanmaması için, halihazırda başlatılmış olan operasyonların uygulanmasının hızlandırılması gerekmektedir. Programların izlenmesi ve değerlendirilmesinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Sosyal içerme konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Anayasa'da yapılan bir değişiklik, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için pozitif ayrımcılığı mümkün kılmaktadır. Türkiye'nin, yoksullukla mücadele konusunda kapsamlı bir politika çerçevesi bulunmamaktadır. Yoksulluk riski altındaki nüfusun oranı yüksektir ve çocuklar yüksek bir yoksulluk riskine maruz kalmaya devam etmektedir. Yoksulluk, özellikle mevsimlik işçiler, geçimlik tarım işiyle uğraşanlar ve kayıt dışı işçiler olmak üzere, çalışan nüfus için bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Ekonomik Koordinasyon Komitesi tarafından, sosyal hizmetler ile kamu istihdamı hizmetleri arasında bağ kurmayı amaçlayan bir eylem planı kabul edilmiştir⁴⁴. Hükümet, engelli kişilerin kamu kurumlarında istihdamına yönelik olarak bütçedeki kadro kısıtlamalarını kaldırmıştır⁴⁵. Bununla beraber, sosyal içerme alanında çalışan ulusal kurumlar dağınık bir yapıdadır ve zayıf kalmaktadır. Engelli kişilerin kamu sektöründe ve özel sektörde istihdam edilebilirliğini artırma

⁴⁰ Yararlanıcıların sayısı 2008 yılında 30.000'den 2009'da 200.000'e yükselmiştir.

⁴¹ Haziran 2010'a ait rakamlar % 50 ve % 44,7'dir; geçen yıla göre bir ilerleme olmakla birlikte, AB ortalamasına kıyasla hâlâ çok düşüktür.

⁴² TÜİK'in 2008 yılı verilerine göre, katılım oranları Diyarbakır için % 26,9, Siirt için % 27,2 ve Şırnak için % 29,8'dir. Bununla birlikte, 2009 yılında istihdam oranındaki en yüksek artış Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kaydedilmiştir.

⁴³ Genç işsizlik oranı Haziran 2009'da % 23,7 olmasına karşılık, Haziran 2010'da %19,1'e düşmüştür.

⁴⁴ Bu eylem planına göre, çalışma yaşında ve çalışabilecek durumda olan sosyal yardım yararlanıcıları İŞKUR veri tabanına kaydedilecekler ve ilgili istihdam hizmetlerini almaları yönünde destekleneceklerdir.

⁴⁵ Ocak 2010 itibarıyla, kamu sektöründe engelli bireylere kanunla tahsis edilmiş 48.943 kadronun (tüm kamu sektöründeki kadronun % 3'ü), bütçe kısıtlamalarından dolayı ancak 14.325'i doldurulabilmiştir. Halihazırda, engelli bireylere bütçedeki kısıtlamalardan muafiyet sağlanarak boş kadrolar için alım süreci başlatılmıştır.

yönünde daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Ortak Sosyal Koruma ve İçerme Belgesi'nin (JIM) tamamlanmasına yönelik ilerleme kaydedilmemiştir.

Sosyal koruma konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Mevsimlik geçici tarım işçilerinin, özellikle konut, eğitime erişim, sağlık ve sosyal güvenlik koşullarını ele alan bir Başbakanlık genelgesi yayımlanmıştır. Sosyal yardım hizmetlerine yönelik olarak ücretsiz bir yardım hattı (144) hizmet vermeye başlamıştır. Sosyal güvenlik sisteminin kapsamında olan kişilerin oranı % 80'dir. Sosyal yardımlar ve primsiz ödemeler hakkındaki kanun taslağıyla ilgili bir gelişme olmamıştır. Türkiye, emeklilik sisteminde, kriz ortamında kayda değer ölçüde artan büyük bir açığa karşı karşıyadır. Kayıt dışı çalışanları emeklilik sistemine dahil etmek ve sisteme kayıtlı kişilerin daha uzun süre istihdamda kalmalarını sağlamak için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Temel sağlık hizmetlerine erişimde ve genel sağlık sigortası planının genişletilmesinde ilerleme kaydedilmiştir. Sağlık sistemindeki personel açığı önemli bir zorluk olmaya devam etmektedir.

Ayrımcılıkla mücadele konusundaki AB müktesebatının iç hukuka aktarılmasına ilişkin ilerleme kaydedilmemiştir. İş Kanunu, bir iş sözleşmesinin yapılmasından önceki dönemi kapsamamaktadır. Türk mevzuatında doğrudan ve dolaylı ayrımcılığın tanımı yoktur. Irk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş ve cinsel yönelim temelindeki ayrımcılıkla ilgili AB müktesebatı iç hukuka aktarılmamıştır.

Fırsat eşitliği konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Anayasa'da yapılan değişiklik, kadın ve erkek arasında somut bir eşitlik sağlamak için alınan tedbirlerin eşitlik prensibine aykırı olamayacağını öngörmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin, özellikle istihdamla ilgili mevzuat ve politikalara, işyeri denetimlerine, stratejik planlara ve hizmet içi eğitime dahil edilmesi için bir Başbakanlık genelgesi yayımlanmıştır. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu raporlar hazırlamak ve ilgili taraflarla istişarelerde bulunmak suretiyle çalışmalarına devam etmiştir. Kadınların istihdam ve işgücüne katılım oranları⁴⁶ tüm AB ülkelerinden daha düşüktür ve OECD ülkeleri arasında en düşük düzeydedir. Kadınlar kayıt dışı çalışma koşullarından ve tarımda ücretsiz aile işçiliğinden kötü bir biçimde etkilenmektedir. Erişilebilir çocuk bakımı hizmetleri yetersizdir. Kadın ile erkek arasında ücret farklılıkları devam etmektedir. Çalışma ve aile yaşantısını uyumlaştırmayı amaçlayan mevzuat ve politikalar henüz kabul edilmemiştir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nın (2008-2013) uygulanmasına yönelik yeterli insan kaynağı ve finansal kaynak bulunmamaktadır (*Bkz. Siyasi Kriterler- Ekonomik ve sosyal haklar*).

Sonuç

Genel olarak, sosyal politika ve istihdam konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Anayasa değişiklik paketi kamu sektöründeki sosyal diyalog alanında önemli gelişmeleri beraberinde getirmekte ve kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için pozitif ayrımcılığın yolunu açmaktadır. Ancak, Türkiye'nin sosyal politika ve istihdam konusundaki uyumu sınırlıdır. Sendikal hakların AB standartları ve ILO sözleşmeleri ile uyumlu biçimde tam olarak sağlanmasını amaçlayan sendikal haklarla ilgili mevzuata ilişkin kapsamlı bir reform çalışması hâlâ beklenmektedir. Anayasa değişiklik paketi, kamu görevlileri için grev hakkı getirmemiştir. Türk işgücü piyasalarında, büyük ölçekte kayıt dışı istihdam ve düşük kadın istihdam oranları mevcudiyetini sürdürmektedir. İş Kanunu'nun kapsamının sınırlı olması ve iş sağlığı ve güvenliği mevzuatının uygulanması konusunda endişeler bulunmaktadır. Yoksulluk ile mücadele için genel bir politika çerçevesinin oluşturulması gerekmektedir. Sosyal politika ve istihdam alanındaki AB

⁴⁶ Sırasıyla % 22,3 ve % 26.

müktesebatının etkili bir biçimde uygulanması için idari kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir.

4.20. Fasal 20: İşletme ve Sanayi Politikası

Türkiye, **işletme ve sanayi politikaları ilkeleri** konusunda daha fazla ilerleme kaydetmiştir. Türkiye, 2010-2013 yıllarını kapsayan revize edilmiş Sanayi Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı taslağına son halini vermiştir; söz konusu Plan henüz kabul edilmemiştir.

Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK), 2010 yılı için bir eylem planı kabul etmiştir. Kabul edilen stratejiler ve eylem planlarının, örneğın YOİKK eylem planları için çıkarılan üçer aylık raporların ve KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı'nın değerlendirilmesi yoluyla düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi çabaları devam etmektedir. 2010-2012 yılları için sanayi politikası ile ilgili alanları da kapsayan Orta Vadeli Program açıklanmıştır. 12 Mart 2010 tarihinde, İhracata Dönük Üretim Stratejisi ile ilgili olarak, bakanlıklar, ilgili kamu kurumları ve özel sektörü bir araya getiren yeni bir değerlendirme kurulu oluşturulmuştur. Türkiye, Batı Balkan ülkeleriyle birlikte "Avrupa İçin Küçük İşletmeler Yasası"nın uygulama sürecine katılmıştır.

İşletme ve sanayi politika araçları konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) fonlarının yönetimine ilişkin yeni mevzuatın kabulünü takiben, KOSGEB tarafından özellikle sektörel ve bölgesel öncelikler konusunda bir kredi garanti aracını içeren yeni bir finansal program başlatılmıştır. KOSGEB, KOBİ'ler için ortak destek programları oluşturulması amacıyla Kalkınma Ajansları ve Devlet Planlama Teşkilatı ile bir protokol imzalamıştır. Beş bölgede İşletme Kuluçka Merkezleri kurulmuştur. KOBİ Eylem Planı'nda programlanan faaliyetlerin çoğı tamamlanmıştır. Ar-Ge harcamalarındaki artış devam etmiş, bu harcamalarda özel sektörün payı kamu sektörünün payını büyük ölçüde geçmiştir. Türkiye'nin AB Girişimcilik ve Yenilik Programı'na ve özellikle Avrupa İşletmeler Ağı'na katılımı olumlu bir gelişmedir. Ticari işlemlerde alacakların geç ödenmesiyle mücadeleye ilişkin 2000/35 sayılı AB Direktifine uyum konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Sektör politikalarında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, esnaf ve sanatkarlara yönelik olarak, finansmana erişimin geliştirilmesi, kümelenme için destek, girişimcilik, yenilik ve üniversitelerle işbirliği gibi tedbirleri de kapsayan bir strateji ve eylem planı hazırlamıştır. Kimya, demir çelik ve otomotiv sektörleri için yol haritaları hazırlanmıştır. Türk çelik sanayisi ile ilgili Ulusal Yeniden Yapılandırma Planı konusunda, geçen yıl gerçekleştirilen revizyonu takiben yeni bir gelişme kaydedilmemiştir. Bir devlet desteklerinin izlenmesi otoritesinin kurulması ve bu otorite tarafından, çelik sanayisinin yeniden yapılandırılmasının resmi olarak onaylanması gerekmektedir.

Sonuç

Türkiye, bu fasılda, 2010-2013 dönemini kapsayan Sanayi Stratejisi ve Eylem Planı'nın nihai hale getirilmesi, işletme ve sanayi politika araçlarına erişimin yaygınlaştırılması ve sektörel strateji ve yol haritalarının kabul edilmesi bakımından ilave ilerleme kaydetmiştir. İş ortamı ve devam eden izleme ve değerlendirme çalışmaları bakımından bazı sınırlı gelişmeler kaydedilmiştir. Türkiye'nin, işletme ve sanayi politikası alanında AB mevzuatına uyumu genel olarak yeterli düzeydedir.

4.21. Fası 21: Trans-Avrupa Ağları

Taşımacılık ağları konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Ulaştırma Bakanlığı, Türkiye’de gelecekte uygulanacak Trans- Avrupa Taşımacılık Ağı (TEN-T) ile ilgili teknik belgeyi ve TEN-T Ağı ile ilgili Avrupa’nın çıkarlarına yönelik öncelikli projeleri nihai hale getirmiştir. Teknik belge, yerinde ziyaretlerde de teyit edildiği üzere, daha sonraki müzakereler bakımından sağlam bir dayanak teşkil etmektedir. Ayrıca, Türkiye, çekirdek taşımacılık ağı ile ilgili taşıma altyapısına yönelik teknik hazırlıklara devam etmek için katılım öncesi mali yardımından etkili bir şekilde faydalanmıştır. Ancak, uzun vadeli yatırım için bir ana plan henüz hazırlanmamıştır.

Enerji ağları konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Nabucco boru hattı ile ilgili Hükümetlerarası Anlaşma’nın onay prosedürü Ağustos 2010’de tamamlanmıştır. Bir sonraki adım olarak, Hükümetler arasında proje destek anlaşmaları akdedilebilecektir. Nabucco, AB, Türkiye ve bölgedeki diğer ülkeler arasında daha yakın bir enerji işbirliğinin tesis edilmesine yönelik önemli bir stratejik adımdır ve AB’nin en önemli enerji güvenliği önceliklerinden biri olmaya devam etmektedir.

Türkiye-Yunanistan-İtalya doğalgaz boru hattı enterkonnektörünü (ITGI) faaliyete geçirmeye yönelik hazırlıklar devam etmektedir.

Elektrik ağları konusunda ise, gerekli tüm çalışma ve testlerin tamamlanmasının ardından, Avrupa Elektrik İletim Sistemi İşletmecileri Ağı (ENTSO-E) ile deneme senkronize işletimine 18 Eylül 2010 tarihinde geçilmiştir. 154 kV’de çalışan 400 kV’lik bir hat olan İran elektrik bağlantısı, 220 kV’ye çıkarılmıştır. Gürcistan hattının geliştirilmesine yönelik çalışmalar da başlatılmıştır.

Telekomünikasyon ağları konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Sonuç

Türkiye, Trans-Avrupa ağları alanında ilerleme kaydetmiştir. Türkiye, özellikle gelecekte uygulanacak Trans-Avrupa Taşımacılık Ağı kapsamındaki teknik görüşmeleri kolaylaştırmış ve müzakerelerde ileri bir aşamaya ulaşmıştır. Enerji ağları alanında da bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.

4.22. Fası 22: Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu

Hukuki çerçeve konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Daha önceki Rapor döneminde, Başbakanlık, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı’nın (IPA) yapılanmasındaki kurumların belirlenmesi konusunda bir genelge çıkarmıştır; bu Rapor döneminde ise, IPA’nın III. ve IV. Bileşenlerinden sorumlu stratejik koordinatörün atanması gerçekleştirilmiştir.

Kurumsal çerçeve konusunda ilerleme kaydedilmiştir. IPA Stratejik Koordinatörü olan Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) tarafından oluşturulan teknik komite, 4 operasyonel programın (ulaştırma, çevre, bölgesel rekabet edebilirlik ve insan kaynaklarının geliştirilmesi) tümünün düzgün bir şekilde uygulanmasını desteklemek üzere her üç ayda bir toplanmaktadır. DPT, bölgesel kalkınma politikalarını merkezi kuruluşlar arasında ve yerel idareler arasında koordine edecek bir bölgesel kalkınma komitesinin oluşturulması üzerinde çalışmaktadır.

İdari kapasite konusunda ilerleme kaydedilmiştir.

IPA uygulaması kapsamında yer alan merkezi kuruluşların güçlendirilmesine yönelik eğitim ve teknik destek faaliyetleri devam etmiş ve yönetim ve kontrol sistemlerinin kurulmasında daha fazla ilerleme kaydedilmiştir. Kurumların IPA fonlarını etkili ve verimli biçimde yönetme kapasitesine ilişkin kaygılar devam etmektedir. Fon kullanımında, sözleşme yapılmasındaki gecikmeler dikkat çekmektedir; tahsis edilen tüm fonların kullanılmaması ve etki ve sonuçlarının öngörülenden daha az olması bakımından ciddi bir risk bulunmaktadır. Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi (DIS) kurumlarında sıklıkla yaşanan personel değişikliği, kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği ve ilgili bakanlıklardaki program otoritelerinin Merkezi Finans ve İhale Birimi'nin (MFİB) sözleşme ve ödeme yapma görevlerini devralmaya ilişkin hazırlıklardaki gecikmeler, bu kaygıları artırmıştır. Tahsis edilen AB fonlarının tam ve düzgün biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla, MFİB'nin kapasitesinin ivedilikle yeni takvime uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bu risklerin giderilmesi için, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO) tarafından yapılan denetimin güçlendirilmesi, acil önlemlerin alınması ve kapasitenin uygulama kapsamındaki fonların miktarıyla hızla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bölgesel düzeydeki idari kapasite zayıf kalmaya devam etmektedir. Merkezi kuruluşların kendi aralarında ve yerel ve merkezi düzeyler arasında bölgesel kalkınma politikalarını koordine etmeyi amaçlayan bölgesel kalkınma komitesi (RDC), Türkiye'nin yeni bölgesel politikasının temel unsuru olarak öngörülmekte ve komitenin 2010 yılı içerisinde oluşturulması planlanmaktadır, ancak henüz bu yönde somut bir gelişme kaydedilmemiştir.

Programlama ve program uygulama konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Özellikle, çevre, bölgesel rekabet edebilirlik ve insan kaynaklarının geliştirilmesi operasyonel programlarında (OP), IPA'ya yönelik proje havuzlarının oluşturulması konusunda gelişmeler kaydedilmiştir. Bunun orta vadede fonların kullanımını geliştirmesi beklenmektedir. OP'lerin bazı küçük çaptaki revizyonlarında, bütçe, zamanlama ve coğrafi hedefleme iyi ayarlanmıştır. Uygulama erken bir aşamada olduğundan, etki ve çıktılara ilişkin daha kapsamlı sonuçlara ancak ileriki aşamalarda ulaşılabilecektir.

İzleme ve değerlendirme konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. IPA program otoriteleri ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı arasında oluşturulan çalışma grupları faal olmuşlardır; Entegre Yönetim Bilgi Sisteminin (IMIS) oluşturulması konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Tüm IPA bileşenlerinin sektörel izleme komitesi toplantıları planlandığı şekilde yapılmaktadır.

Mali yönetim ve kontrol konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak, kapasite oluşturma ve program otoritelerindeki yönetim yetkisi devrine yönelik hazırlıklar gecikmektedir; program otoritelerinin MFİB'den mali yönetim ve kontrol sorumluluklarını devralmalarının sağlanmasına ilişkin takvime bağlı kalınmamıştır; bunun sonucunda söz konusu devralmanın Ulaştırma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi OP'leri bakımından 2011 yılına, Bölgesel Rekabet Edebilirlik OP'si bakımından ise 2012 yılına kadar ertelenmesi gerekmiştir. Neticede, MFİB ile yapılan işbirliği anlaşmalarının süresinin, halihazırdaki son tarih olan 31 Aralık 2010 tarihinden sonraki bir tarihe uzatılması gerekmektedir.

Sonuç

Bu alanda düzensiz de olsa ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle, IPA'nın III. ve IV. Bileşenlerinin uygulanmasına yönelik hukuki ve kurumsal çerçeve tamamlanmıştır; yerel ve bölgesel paydaşların proje havuzunun hazırlanma sürecine katkıları artırılmıştır; Kalkınma Ajansları tam olarak faaliyete geçme aşamasındadır. Katılımla birlikte, yapısal araçların (Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu) kullanımına etkin bir şekilde hazırlanmak amacıyla, merkezi, bölgesel ve yerel kuruluşların idari kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca, katılım öncesi fonlarının daha etkili biçimde kullanılması ve MFİB ve ilgili bakanlıklardaki program otoriteleri gibi kilit kurumların daha büyük AB fonlarını kullanmaya hazır olduklarını göstermeleri için fon kullanımı kapasitelerinin artması gerekmektedir.

4.23. Fasil 23: Yargı ve Temel Haklar

Yargı alanında ilerleme kaydedilmiştir (*Bkz. Siyasi Kriterler*).

Yargı *bağımsızlığı* konusunda, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu daimi üye sayısı yediden yirmi ikiye çıkartılmıştır: Yargıtay ve Danıştay temsilcilerinin yanı sıra, yeni üyelikler, birinci sınıf hâkimlerden, Adalet Akademisinden, hukuk fakültelerinden ve avukatlardan temsilcileri içermektedir.

Anayasa değişiklikleri, yargı mensuplarının meslekten çıkarılmalarıyla ilgili Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) kararlarının yargı denetimine açık olmasını sağlamıştır. HSYK bünyesinde, Kurula mesleki destek ve sekreteryaya hizmeti sağlayan bir Genel Sekreterlik kurulmuştur; söz konusu Genel Sekreterliğe hâkim ve savcı atamaları ise HSYK tarafından yapılacaktır.

Hâkim ve savcılarının performansını değerlendirmekle görevli adalet müfettişleri, raporlarını artık Adalet Bakanlığı'na değil HSYK'ya sunmaktadırlar. Bu reformlar Katılım Ortaklığı Belgesi ve İlerleme Raporlarının önceliklerini karşılamaktadır. Bununla birlikte, HSYK'nın başkanı hâlâ Bakan'dır, ancak daha az yetkiye sahiptir (Bakan, HSYK'nın üç dairesinden hiçbirinin toplantısına katılamamaktadır). Ayrıca, HSYK'nın soruşturma yetkisi, Kurul Başkanı olarak Adalet Bakanı'nın onayına tabidir.

Şemdinli davası, hâlâ gündemdedir (*Bkz. Güvenlik güçlerinin sivil denetimi*). Davanın halen devam etmesinin yanı sıra, davadan sorumlu sivil savcının görevden uzaklaştırılması HSYK'nın bağımsızlığı konusunda soru işaretlerine neden olmuştur⁴⁷

Tarafsızlık konusunda, askeri mahkemelerin sivilleri yargılayabilmelerine ilişkin hükümler Anayasa'dan çıkartılmıştır ve yeni hükümler bu tür yargılamaları açık şekilde yasaklamaktadır. Devletin güvenliği, anayasal düzen ve bu düzenin işleyişine karşı işlenen suçlarla ilgili davaların sivil mahkemelerde görülmesi gerekmektedir. Bu, Anayasa Mahkemesi'nin Ocak 2010'da Ceza Muhakemesi Kanunu'nun örgütlü suç ve devlete karşı suç hallerinde Silahlı Kuvvetler mensuplarının sivil mahkemelerde yargılanmasına izin veren hükümlerini o dönemdeki anayasal hükümlerle çeliştiği gerekçesiyle iptali kararıyla örtüşmüştür.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa değişikliklerinin kabul edilmesinden sonra, Cumhurbaşkanı ve Başbakan tarafından seçilen on yedi üyeden oluşmaktadır. Yedek üyelik öngörülmemektedir. Bununla birlikte, hâkimlerden ikisi hâlâ askeri hâkim olmaya devam etmektedir. Demokratik bir sistemde anayasa içtihadı sivil bir mesele olduğundan, askeri hâkimlerin mevcudiyeti tartışmalıdır. Ayrıca, askeri hâkimler Anayasa Mahkemesi'ndeki görev sürelerinin bitiminde askeri yargı sistemindeki görevlerine tekrar dönebilmekte ve bu durum, Anayasa Mahkemesi hâkimi olarak tarafsızlıkları hakkında tereddüt oluşturabilecektir.

Üst düzey yargı ve ordu mensupları önemli davalarda yargı bağımsızlığını tehlikeye düşürebilecek açıklamalar yapmışlardır.

⁴⁷ Bu davadan sorumlu sivil savcı iddianameyi 2006 yılında yayımlamıştır. İddianame, yüksek rütbeli askeri komutanlarla ilgili suçlamalar içermektedir. Genel Kurmay Başkanlığı iddianameyi eleştirmiş ve anayasal sorumluluk taşıyanları göreve çağırmıştır. Nisan 2006'da Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu görevden uzaklaştırma kararını almıştır.

Yargının *etkinliğiyle* ilgili olarak, yargı sisteminde bilgi teknolojisinden faydalanılması adli işlemleri hızlandırmış ve üçüncü tarafların adli işlemlere erişimini kolaylaştırmıştır. Yargı mensuplarının sayısı artmaya devam etmektedir. 20 Eylül 2010 tarihi itibarıyla toplam 11.394 hâkim ve savcı bulunmaktadır (1 Mayıs 2009 itibarıyla 11.121 hâkim ve savcı). Çocukların yargılanması konusunda gelişme kaydedilmiştir (*Bkz. Çocuk hakları*).

Bununla birlikte, 20 Eylül 2010 tarihi itibarıyla 3.299 olan toplam hâkim ve savcı açığı hâlâ kayda değer bir seviyededir. (1 Mayıs 2009'da bu sayı 3.875 idi). Bölge adliye mahkemeleri hâlâ kurulmamıştır. İlgili Kanun uyarınca, bu mahkemelerin Haziran 2007'de faaliyete geçmeleri gerekmektedir.

Kamuoyunca takip edilen bazı davalarla ilgili soruşturmanın niteliği kaygı uyandırmaya devam etmektedir. Polis ve jandarmanın çalışmalarının geliştirilmesi ihtiyacının yanı sıra, polis ve jandarma ile yargı arasındaki ilişkiler bakımından da ilerleme kaydedilmemiştir.

Arabuluculuk yönteminin hukuk yargılamasına dahil edilmesinde ilerleme kaydedilmemiştir. Ceza yargılamasına 2005'de eklenen uzlaşma yöntemi etkili bir şekilde kullanılmamaktadır. Adli yardım temini, kapsamı ve sunulan hizmetlerin kalitesi bakımından yetersizdir. Yargılama öncesi tutukluluk uygulaması, kamu yararı bakımından kesin gereklilik içeren durumlarla sınırlı değildir. Bu, tutukluların yarısından fazlasının duruşmaları beklediği cezaevlerinde aşırı kalabalıklaşmayı artırmaktadır. Şartlı tahliye sistemi hâkimler tarafından tam anlamıyla kullanılmamaktadır.

Adli Tıp Kurumu'nun işleyişine dair endişeler bulunmaktadır. Kurum, birkaç kez aynı dava için değişik tarihlerde birbiriyle çelişen raporlar yayımlamıştır. Ayrıca Kurum'un birikmiş iş yükü, adli soruşturmalarda gecikmelere sebep olmaktadır.

Yargı mensuplarının *mesleki yetkinliği* ve *yeterliği* konusunda, 2009 tarihli bir Danıştay kararı, hizmet içi eğitim sağlanması konusunda Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi ile Adalet Akademisi'nin çakışan yetkilerine dikkat çekmiştir. Hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim Adalet Akademisi'nin sorumluluğundadır.

2009 yılı *Yargı Reformu Stratejisi*'nin uygulanmasına devam edilmiştir. Stratejinin bazı temel unsurları, Anayasa değişiklikleriyle uygulanmıştır.

Yolsuzlukla mücadele konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir (*Bkz. Siyasi Kriterler*).

Hükümet, Şubat 2010'da Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi'ni (2010-2014) kabul etmiştir. Aralık 2009'da ilave yolsuzlukla mücadele stratejileri oluşturmak, bunların uygulanmasını yönetmek ve izlemek amacıyla bakanlar seviyesinde bir Komisyon⁴⁸ ve kamu kurumları, sendikalar ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) temsilcilerinin katılımıyla bir yürütme kurulu oluşturulmuştur. Strateji, kamu idaresinde daha fazla şeffaflık, hesap verebilirlik ve güvenilirlik sağlayarak kamu yönetişiminin ve yolsuzlukla mücadeleye karşı önleyici ve caydırıcı tedbirlerin geliştirilmesini amaçlamaktadır.

⁴⁸ Bakan seviyesindeki Komisyon, Başbakan Yardımcısı ve dört Bakan'dan (Adalet Bakanı, İçişleri Bakanı, Maliye Bakanı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı) oluşmaktadır.

Nisan 2010'da her bir tedbirin kabulü ve uygulanmasına ilişkin takvimin yer aldığı bir eylem planı bakanlar seviyesindeki komisyon tarafından onaylanmıştır. Etkili bir uygulama, kamu idaresinin değişen yönlerine katkı sağlayabilir, böylece dürüstlük teşvik edilmiş ve korunmuş ve yolsuz uygulamalara fırsat veren durumlar azaltılmış olacaktır. Ancak, sivil toplumun katılımının ve yürütme kurulunda ve stratejinin uygulanmasında oynadığı rolün güçlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye, Haziran 2010 itibarıyla, Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'nun (GRECO) 2005 değerlendirme raporundaki 21 tavsiyeden 15'ini uygulamaya koymuştur. GRECO raporunda, özellikle yolsuzlukla mücadele denetim organında temsilin genişletilmesi, yargı bağımsızlığının geliştirilmesi, dokunulmazlık sisteminin reformu ve son olarak Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulması konuları başta olmak üzere daha fazla çaba gösterilmesi önerilmektedir. Anayasa değişiklikleri, yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi ve Kamu Denetçiliği Kurumu bakımından ilerlemeye zemin oluşturmaktadır.

Aralık 2009'da, Başbakanlık Teftiş Kurulu, Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Bürosu'nun (OLAF) muadil kurumu olarak tayin edilmiş ve AB-Türkiye mali işbirliği kapsamındaki düzensizliklerin teftişinden sorumlu Yolsuzlukla Mücadele Koordinasyon Yapısı (AFCOS) olarak görevlendirilmiştir (*Bkz. Fası 32- Mali Kontrol*).

Şubat 2010'da, Anayasa Mahkemesi, Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kanunu'nun etik davranış ilkeleri ihlal eden kamu görevlilerinin isimlerinin yayımlanmasına dair hükmünü, yargı kararı olmaksızın isimlerin yayımlanmasının masumiyet karinesini tehlikeye soktuğu gerekçesiyle iptal etmiştir. Etik eğitimi halen devam etmekte olup, merkezi ve yerel yönetimlerde çalışan 7.000 kamu görevlisi Ekim 2009-Eylül 2010 tarihleri arasında eğitim almıştır. Hükümet, Eylül ayında Denetim Görevlilerinin Uyacakları Mesleki Etik Davranış İlkeleri Hakkında Yönetmeliği kabul etmiştir. Buna rağmen, etik davranış ilkelerinin akademisyenlere, askeri personele ve yargı mensuplarına genişletilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Milletvekillerinin yolsuzlukla ilişkili suçlarda dokunulmazlıklarının sınırlandırılmasında ilerleme kaydedilmemiştir.

Siyasi partilerin ve seçim kampanyalarının finansmanının şeffaflığının artırılması amacıyla mevcut mevzuatın tamamlanması ve etkin bir şekilde uygulanması için ilave tedbirler gerekmektedir. Yasa dışı uygulamaların daha iyi tespit edilmesi ve özellikle mevcut denetim mekanizmasının partilerin ve adayların seçim kampanyalarının finansmanını içerecek şekilde genişletilmesi için daha fazla kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır.

İlk kez bir Büyükşehir Belediye Başkanı ciddi yolsuzluk iddiaları nedeniyle Mart 2010'da İçişleri Bakanlığı tarafından görevinden uzaklaştırılmıştır. İdari ve adli soruşturmalar devam etmektedir.

Almanya'da açılan dolandırıcılık davasıyla ilgili olarak, Deniz Feneri adlı yardım derneği hakkında 2009 yılında başlatılan soruşturma devam etmektedir. Polis, dernek binalarında ve şüphelilerin evlerinde incelemelerde bulunmuştur. Ancak, henüz mahkemeye bir iddianame sunulmamıştır.

Sayıştay'ın güçlendirilmesini ve yetkilerinin genişletilmesini öngören Sayıştay Kanunu Tasarısı, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından Mayıs ayında kabul edilmiş olup, genel kurul gündemindedir.

Türkiye'nin soruşturma, iddianame ve mahkûmiyet kararlarına ilişkin bir izleme mekanizması oluşturması gerekmektedir.

Temel haklar konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir (*Bkz. Siyasi Kriterler ve Fası 19- Sosyal Politika ve İstihdam*).

İnsan haklarını izlemek ve geliştirmekten sorumlu *kurumlara* ilişkin olarak ilerlemeler kaydedilmiştir. Bağımsız bir Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Kurulmasına İlişkin Kanun Tasarısı, Şubat 2010'da TBMM'ye sunulmuştur. STK'ların görüşleri TBMM'nin ilgili alt komisyonunda ele alınmıştır. Söz konusu Kanun Tasarısının, BM çerçevesi ile uyumlu hale getirilmesi için, özellikle bu yeni kurumun bağımsızlığı ve işlevsel özerkliği açısından değiştirilmesi gerekmektedir. Bu sürecin STK'lar ile yakın işiışare halinde yürütülmesi önem taşımaktadır.

İşkencenin ve insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezalandırmanın yasaklanmasına ilişkin olarak, işkence ve kötü muamelenin önlenmesine yönelik olumlu eğilim devam etmiştir. İnsan hakları ihlallerine dair kamuoyu tarafından bilinen bazı davalar, mahkûmiyetle sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, kolluk kuvvetleri yetkililerince orantısız güç kullanımının sürmesi endişe yaratmaktadır.

Özel hayata ve aile hayatına saygıya ilişkin olarak, Anayasa değişiklikleri, kişisel verilerin korunması ve bilgiye erişim hakkını Anayasal hak olarak getirmiştir.

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü konusunda, ibadet özgürlüğüne genelde saygı gösterilmeye devam edilmektedir. Vakıflar Kanunu'nun uygulanmasına bazı idari gecikmeler rağmen devam edilmiştir (*Bkz. Mülkiyet hakkı*). Aleviler ve gayrimüslim cemaatlerle olan diyalog devam etmekle birlikte henüz sonuç vermemiştir. Azınlık dinlerine mensup olanlar, aşırılık yanlısı kişilerin tehdidinde maruz kalmaya devam etmektedir. Din adamlarının eğitimi de dahil, tüm gayrimüslim cemaatlerin ve Alevilerin gereksiz kısıtlamalar olmaksızın faaliyet göstermelerine yönelik AİHS ile uyumlu bir hukuki çerçeve henüz oluşturulmamıştır.

Basın özgürlüğü ve basında çoğulculuk da dâhil olmak üzere ifade özgürlüğü konusunda, açık ve serbest tartışma sürmüş ve genişlemiş olmakla birlikte sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bununla birlikte, Türk hukuku, AİHS'ye ve AİHM içtihadına uygun şekilde ifade özgürlüğünü yeterli ölçüde güvence altına almamaktadır. Gazetecilere karşı açılan dava sayısının fazlalığı ve internet sitelerine sık sık getirilen yasaklar endişe konusudur. Basın üzerindeki gereksiz siyasi baskılar ve yasal belirsizlikler uygulamada basın özgürlüğünü etkilemektedir.

Siyasi parti ve sendika kurmak da dâhil olmak üzere toplanma ve örgütlenme özgürlüğü konusunda, örgütlenme özgürlüğüne ilişkin yasal çerçeve büyük ölçüde AB standartları doğrultusundadır. Bununla birlikte, derneklerin, adli işlemlere ve faaliyetlerini yerine getirirken orantısız denetimlere maruz kaldıkları durumlar mevcudiyetini sürdürmektedir. Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin yasal düzenlemenin değiştirilmesi konusunda herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır. lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, travesti ve transseksüel (LGBT) dernekleri hakkında idari makamlar tarafından, ahlaki gerekçelerle açılan davalar, örgütlenme özgürlüğünün tam olarak uygulanmasını kısıtlamaktadır. Anayasa değişiklikleri, *sendikal hakları* genişletmiştir. Ancak, mevcut hukuki çerçevede, AB standartları ve ILO Sözleşmeleriyle uyumlu olmayan kısıtlayıcı hükümler bulunmaktadır (*Bkz. Fası 19- Sosyal Politika ve İstihdam*).

Sosyal bakımdan korunmaya muhtaç ve engelli kişilere muamele ve ayrımcılıkla mücadele ilkesine ilişkin olarak, Anayasa’da yapılan bir değişiklik engellilere karşı pozitif ayrımcılığın önünü açmıştır. Bu alanda mevzuatın mevcudiyetine rağmen, engelli kişilerin eğitim ve sağlık hizmetlerine, sosyal hizmetlere ve kamu hizmetlerine erişmeleri hâlâ kritik meseleler arasında yer almaktadır. Hükümet, ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik kurulunun oluşturulmasına ilişkin bir kanun tasarısı taslağı hazırlamıştır. Türk Ceza Kanununun “teşhircilik” ve “genel ahlaka karşı suçlar”a ilişkin hükümleri bazen lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, travesti ve transseksüel (LGBT) topluluğuna karşı ayrımcılık amacıyla kullanılmaktadır. Kabahatler Kanunu, travesti ve transseksüellere para cezası uygulamak için sık sık kullanılmaktadır.

Eğitim hakkına ilişkin olarak, 4 ve 5 yaş arası çocukların okul öncesi eğitime kayıt olma oranı 2008-2009 yılındaki % 33 oranından, 2009-2010 yılında % 39 oranına ulaşmıştır. İlköğretimdeki cinsiyetler arasındaki dengesizliklerin hemen hemen ortadan kalkmasıyla birlikte, erkek ve kız çocukları bakımından ilköğretime (1.-8. Sınıflar) kayıt olma oranları artmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, okuldan atılma riski taşıyan öğrencilere yönelik bir erken uyarı sistemi geliştirmiştir. Orta öğretimde (9.-12. Sınıflar) net kayıt oranı da, 2008-2009 yılındaki % 59’luk orandan, 2009-2010 yılında % 65’e yükselmiştir. Ancak, özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki illerde kız çocukları başta olmak üzere, yaklaşık 200.000 çocuk okula gitmemektedir. Orta öğretim konusunda, geniş çaplı coğrafi farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca, kayıt oranlarının erkek çocuklarda % 67,55 ve kız çocukları arasında % 62,21 oranında olması dikkate değer bir cinsiyetler arası dengesizlik olduğunu ortaya koymaktadır.

Mülkiyet hakkı konusunda, Vakıflar Kanunu, bazı gecikmeler ve usule ilişkin sorunlara rağmen uygulanmıştır. Vakıflar Meclisi, bu sorunların varlığını kabul etmekle beraber, işlemleri hızlandırmaya çalışmıştır. Ancak, söz konusu Kanun, el konulan ve üçüncü kişilere satılan taşınmazlar veya yeni mevzuatın kabul edilmesinden önce birleştirilen vakıfların mülkleri konusunu düzenlememektedir. Süryaniler, mülkiyet konusu ile ilgili zorluklar yaşamaya devam etmektedir. Bu konuyla ilgili bazı davalar sürmektedir. Özellikle, Mor Gabriel Süryani Ortodoks Manastırı, arazi mülkiyeti ile ilgili sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedir. Türkiye, tüm gayrimüslim cemaatlerin mülkiyet haklarına tam olarak saygı duyulmasını sağlamalıdır.

Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin olarak, hukuki çerçeve genel olarak mevcuttur (*Bkz. Fası 19- Sosyal Politika ve İstihdam*). Bu çerçeve, kadınlar için pozitif ayrımcılık tedbirlerinin benimsenmesine izin veren Anayasa değişikliği yoluyla güçlendirilmiştir. Ancak, bu hukuki çerçevenin siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan uygulamaya geçirilmesi için daha fazla çaba gösterilmelidir. Töre cinayetleri, erken ve zorla yaptırılan evlilikler ve kadına yönelik aile içi şiddet ciddi sorun olmaya devam etmektedir. Mevzuat, ülkenin tümünde tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır. Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında daha fazla eğitim ve farkındalık yaratılması gerekmektedir.

Çocuk haklarıyla ilgili olarak, çocuk hakları, çocuk mahkemeleri ve ilköğretimde cinsiyet eşitsizliğine ilişkin hukuki çerçevede ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, eğitim, çocuk işçiliği, sağlık, çocuk adaleti, idari kapasite ve koordinasyon da dahil olmak üzere tüm alanlarda daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Özgürlük ve güvenlik hakkı ve adil yargılanma hakkına ilişkin olarak, kırsal alanlarda adalete erişim konusunda bazı gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde, ücretsiz adli yardıma erişim sınırlı kalmıştır. Adli yardım temini, kapsam veya sunulan hizmetin kalitesi bakımından yetersizdir ve sorunların çözülmesini sağlayacak etkili bir izleme mekanizması bulunmamaktadır. Temmuz 2010 tarihli Terörle Mücadele Kanunu’nda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, teröre ilişkin suç işlemekle itham edilen çocukların çocuk mahkemelerinde yargılanmalarını sağlamaktadır. Söz konusu uygulama, benzer

suçların yetişkinlerle beraber işlenmesi durumunda dahi geçerlidir. Ayrıca, terör örgütü propagandası yapma veya miting ya da gösterilerde güvenlik güçlerine direnmekten mahkûm olan çocuklar, bundan böyle terör örgütü üyesi olmaktan hüküm giymeyeceklerdir. Kanun, genel olarak, Terörle Mücadele Kanunu'nun içerdiği bir dizi ağırlaştırıcı koşulun, çocuklara uygulanmamasını sağlamaktadır. Uygulamada, bu durumun toplantı ve gösterilere katılan çocuklara verilen hapis cezalarını önemli ölçüde azaltması beklenmektedir. Son olarak, Kanun, çocuk mahkemelerinin, kararın açıklanmasını ertelemeye, hapis cezasının alternatif yaptırımlara dönüştürülmesine veya terör suçlarıyla ilgili verilen hükümlerin ertelenmesine karar verebilmelerini öngörmektedir.

Azınlık hakları ve kültürel haklar konusunda, Türkiye, özellikle Kürtçenin özel TV ve radyo yayınlarında ve cezaevlerinde de kullanılması konusunda daha fazla rahatlama sağlayarak kültürel haklar konusunda ilerleme kaydetmiştir. Kürtçe yayın yapan TV kanalının bir önceki yıl yayına başlamasına ilaveten, 24 saat Arapça yayın yapan TV kanalı 2010 yılında yayına başlamıştır. Ancak, başta siyasi hayatta, eğitimde ve kamu hizmetlerinden faydalanırken, Türkçe dışındaki dillerin kullanılmasında kısıtlamalar devam etmektedir. Türkçe dışındaki dillerin kullanımına ilişkin mevzuat kısıtlayıcı yorumlara açıktır ve uygulama tutarsızdır. Romanlara ilişkin konuların daha açık tartışılır hale gelmesiyle birlikte Romanların durumunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir ve uygulama iyi yönde devam etmektedir. Ancak, hâlâ, Romanlar, sıklıkla ayrımcı muameleyle karşılaşmaktadırlar. Türkiye'nin azınlıklara yaklaşımı kısıtlayıcı olmaya devam etmektedir. Avrupa standartlarıyla uyumlu şekilde, dil, kültür ve temel haklara, tam olarak saygı gösterilmesi ve bu hakların korunması henüz tam olarak sağlanmamıştır. Türkiye, azınlıklara karşı hoşgörünün artırılması veya azınlıkların topluma dahil edilmesinin teşvik edilmesi için daha fazla çaba göstermelidir.

Sonuç olarak, yargı alanında ilerlemeler kaydedilmiştir. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun oluşumuna ilişkin Anayasa değişikliğinin kabul edilmesi ve askeri mahkemelerin yetkilerinin sınırlandırılması olumlu bir adımdır. Genel olarak sivil toplumla ve tüm paydaşlarla etkili bir diyalogun oluşturulmasına ve bu reformların Avrupa standartlarıyla uyumlu bir şekilde uygulanmasına gereken önem verilmelidir. Yolsuzlukla mücadeleyle ilişkin olarak, kapsamlı bir yolsuzlukla mücadele stratejisi ve eylem planı ile bunların uygulamalarını denetlemek ve izlemek için bir birimin geliştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, pek çok alanda hâlâ yaygın olan yolsuzluğun azaltılması için stratejinin etkili bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Türkiye'nin soruşturmalar, iddianameler ve mahkûmiyet kararlarına ilişkin bir izleme mekanizması oluşturması gerekmektedir. Temel haklara ilişkin olarak ilerleme kaydedilmiştir. Anayasa değişikliği, kişisel verilerin korunması, sendikal haklar ve kadın ve çocuk hakları alanlarında önemli değişiklikler getirmektedir. Ancak, başta ifade özgürlüğü ve din özgürlüğü olmak üzere, birçok alanda kayda değer ilave çabalara ihtiyaç vardır. Türkiye'nin azınlık haklarına yönelik yaklaşımı kısıtlayıcı olmaya devam etmektedir.

4.24. Fası 24 Adalet, Özgürlük ve Güvenlik

Göç konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun, göçmen kaçakçılığına ilişkin 79. maddesinde yapılan ve göçmen kaçakçılığına karışanlara verilen cezaları artıran değişiklik, Temmuz 2010'da kabul edilmiştir. İçişleri Bakanlığı, Mart 2010'da, düzensiz göçle mücadeleye ilişkin bir genelge yayımlamıştır. Söz konusu genelgeye göre, adli işlemleri tamamlanan düzensiz göçmenlerin, geri gönderme merkezlerine veya Valilikler tarafından önceden belirlenmiş alternatif yerlere yerleştirilmeleri sağlanmaktadır. Genelgede, ayrıca, "geri gönderme merkezlerinin sahip olması gereken fiziksel koşullar ile bu merkezlerdeki uygulamalara ilişkin temel esaslar" düzenlenmektedir ve geri gönderme merkezlerinin, Vali, Kaymakam ve İl Emniyet Müdürlükleri tarafından düzenli olarak denetlenmesi, bu merkezlerdeki insan hakları ihlalleriyle ilgili iddiaların soruşturulması, düzensiz göçmenlerin, Birleşmiş Milletler Mülteciler

Yüksek Komiseri (BMMYK) ile iletişime geçmeyi talep etmeleri durumunda, kendilerine bu imkânın verilmesi ve yasa dışı göçmenlerin, bedeli kendilerince karşılanmak kaydıyla, hukuki danışmanlığa erişimlerinin sağlanması gerektiği belirtilmektedir.

Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün, Mayıs 2009'da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na gönderilen genelgesiyle, düzensiz göçmen olan yabancıların ve insan ticareti mağdurlarının ücretsiz sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca, İltica ve Göç Görev Gücü, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve BMMYK ile yakın iştişare halinde, Yabancılar Kanunu'na ilişkin olarak kapsamlı bir değişiklik hazırlamaktadır.

Özellikle düzensiz göçmenlere yönelik gözaltı ve sınırdışı uygulamalarında, adil usullerin oluşturulması ve bu kişilerin kabul koşullarının iyileştirilmesi açısından, yeni yayımlanan genelgelerin tamamen uygulanması ve hazırlık aşamasında olan mevzuatın süratle kabul edilmesi kilit önemi haiz bir önceliktir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarının ve özellikle Türkiye ile ilgili iki davada (*Abdolkhani ve Karimnia / Türkiye* ve *Z.N.S / Türkiye* davaları) alınan kararların dikkate alınması gerekmektedir; Mahkeme, söz konusu davalarda, gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin açık hükümlerin eksikliğinden dolayı, düzensiz göçmenlerin gözaltına alınmalarının ve menşe ülkelerine sınır dışı edilmelerinin, kişilere sınır dışı edilme sebeplerinin bildirilmemesinin ve gözaltı kararına karşı herhangi bir yargı yolunun bulunmamasının, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ihlali anlamına geldiğine karar vermiştir; ayrıca, Mahkeme *Charahili / Türkiye* davasındaki kararıyla, başvuranın gözaltı koşulları nedeniyle, AİHS'nin işkencenin yasaklanmasına ilişkin 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve akademisyenlerle iştişare içinde olunması da oldukça önemlidir. Türkiye, bu alanda özellikle AB tarafından sağlanan ve devam eden ortak işbirliği projelerindeki uzmanlıktan da yararlanmalıdır. Düzensiz göçün önlenmesi ve sonuçlarının ele alınması amacıyla Türkiye'nin idari kapasitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar da devam etmektedir. Yasadışı göçle mücadele konusunda alınacak tedbirlerin tespit edilmesi, kurumlararası işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi ve operasyonel faaliyetlerin izlenmesi amacıyla Yasadışı Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu Şubat 2010'da oluşturulmuştur. Kurul, İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı başkanlığında iki ayda bir toplanmaktadır. Genelkurmay Başkanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı, Kurul'un üyeleridir.

Eylül 2010'da, Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan genelgeyle, yakalanan yasadışı göçmenlerin, vali tarafından verilen yazılı izinle, geri gönderme merkezlerinde barındırılmaları sağlanmıştır. Genelge, geri gönderme merkezlerinde kalınan süre boyunca tüm masrafların devlet tarafından karşılanacağı hususuna açıklık getiren standart bir bildirim de getirmektedir. Avukatla görüşme hakkı da açıklığa kavuşturulmuştur. Genelge, ayrıca, sınır dışı edilme ve idari gözetim kararına karşı itiraz hakkını açıkça ifade etmektedir.

Düzensiz göçmenlerin geri gönderilme usulleri tamamlanana kadar, barındırma kapasitesinin uluslararası standartlara uygun olarak artırılmasına yönelik çabalar devam etmektedir. Ağustos 2010 itibarıyla, mevcut barınma kapasitesi 2.875'tir; ulusal kaynaklarla finanse edilen ve her biri 650 kişi barınma kapasitesine sahip dört geri gönderme merkezinin (Bitlis, Van, Aydın ve Edirne) inşa/yenileme/donanım çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca, AB tarafından finanse edilen projeler yoluyla, her biri 750 kişi barınma kapasitesine sahip iki ilave geri gönderme merkezinin, Ankara ve Erzurum'da oluşturulma çalışmaları devam etmektedir.

Kamu yöneticileri, valiler, kaymakamlar, belediyeler ve kamuoyunun, düzensiz göçmenlerin haklarına ve göç yönetimine ilişkin usullere dair farkındalığının somut tedbirler yoluyla artırılması kilit önemi haiz bir konudur.

AB ve Türkiye arasında bir geri kabul anlaşması akdedilmesine yönelik müzakerelerin sonuçlandırılması yönünde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Aynı zamanda, mevcut ikili geri kabul anlaşmalarının yeterince uygulanması hususu önceliğini korumaktadır.

Yunanistan ile Türkiye arasındaki mevcut geri kabul protokolünün uygulanması konusunda, protokolün hükümlerinin daha etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik olumlu adımlar atılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Yunanistan Cumhuriyeti Kamu Düzeni Bakanlığı arasında Mayıs 2010'da ortak bir bildiri imzalanmıştır.

Türkiye, Pakistan ile geri kabul anlaşması müzakerelerini tamamlamıştır. Diğer menşe ülkelerle (Azerbaycan, Bangladeş, Beyaz Rusya, Bosna-Hersek, Makedonya, Gürcistan, Lübnan, Libya, Moldova ve Özbekistan) geri kabul anlaşmaları görüşülmektedir. Rusya ile görüşmeler de Haziran 2010'da gerçekleştirilmiştir.

Kolluk kuvvetleri tarafından yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısı 2008'de 65.737'den 2009'da 34.345'e düşmüştür. 2009 yılında, Yunanistan ve Bulgaristan kara sınırından geçen düzensiz göç akışı, 2008 yılına kıyasla % 40 azalmıştır. Yunanistan ve Türkiye deniz sınırında gerçekleşen düzensiz sınır geçişi, % 16 azalmıştır. 2010'un ilk yedi ayında, 15.397 düzensiz göçmenin yakalandığı bildirilmiştir. 2009 yılında 970'i Türk vatandaşı olmak üzere, 1.027 kaçakçı yakalanmıştır.

İltica konusunda, bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. 2009 yılında, 7.834 olan yeni sığınmacıların sayısı, 2008 yılındaki sayıya (11.248) kıyasla azalmıştır. Başvuru yapan 7.834 kişi arasında, 3.763 Iraklı (% 48), 1.981 İranlı (% 25), 1.009 Afgan (% 13) ve 295 Somalili (% 4) bulunmaktadır. Ocak 2010'da, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un Uygulanmasına Dair Yönetmelikte değişiklik yapılarak, sığınmacıların çalışma izni başvuru koşulları kolaylaştırılmıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından sığınmacı statüsü verilen kişiler için, ikamet izinlerinin geçerlilik süresine bakılmaksızın çalışma izni başvurusunda bulunma hakkı getirilmiştir.

Sığınmacılara uygulanan ikamet harçlarına ilişkin olarak, Mart 2010'da İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan bir Genelgede bu harçları açıkça kaldırmayan, ancak fiiliyatta benzer bir etki yaratan usuller düzenlenmektedir. Ayrıca, Genelge, yürürlüğe girmesinden önce tahakkuk edilen ve sığınmacılar tarafından ödenmiş olması gereken ancak tahsil edilememiş harçlar ve ilave para cezalarıyla ilgili olarak geriye dönük etki yaratmaktadır. Kendilerine ev sahipliği yapacak üçüncü bir ülkenin bulunmasına rağmen, harç ve cezaları ödeyemedikleri için Türkiye'den çıkışlarına izin verilmeyen sığınmacıların yerleştirilme beklentileri bakımından, bu Genelgenin etkin ve yeknesak bir şekilde uygulanması oldukça önemlidir.

Mart 2010'da, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, kendi işlettiği kuruluşlarda barındırılan sığınmacılara yönelik yeni bir Genelge çıkarmıştır. Genelge, verilerin korunması, sosyal güvenlik ve genel sağlık sigortası ile BMMYK personelinin bu kuruluşlara erişimini kapsamaktadır. Bu hükümlerden yararlanabilecek sığınmacılar, refakatsiz küçükler, fiziksel engelliler ve yaşlılardan oluşmaktadır.

Ayrıca, İltica ve Göç Görev Gücü, BMMYK ile yakın iştişare içinde, "İltica Kanunu" ve "İltica ve Göç Biriminin Kurulmasına İlişkin Kanun"a yönelik çalışmaları yürütmektedir.

Türkiye Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve ilgili 1967 Protokolü'ndeki coğrafi sınırlama uygulamasını sürdürdüğünden, ilerleme sınırlı olmaya devam etmektedir.

Genel olarak, Türkiye'ye temel uluslararası standartlara ve Avrupa standartlarına uygun, modern, etkili ve adil bir sistem sağlayacak önemli reformlar hâlâ erken bir aşamadadır. İltica ve göç

konusunda bir yol haritasının tamamlanması anahtar role sahiptir. Türkiye'deki kurumlar sınırlı kapasiteye sahiptir ve en önemlisi de Avrupalı olmayan sığınmacıların mülteci statülerinin belirlenmesi süreci sahiplenilmemektedir. Bu nedenle, Türkiye'de resmi bir statüsü olmamasına rağmen BMMYK fiilen, iltica usullerinin yürütülmesi ve yönetilmesinden sorumlu tek mercidir.

İlticaya ilişkin usullere eşit ve adil erişimin sağlanması, mevcut sınırlı kapasiteye rağmen, bekleme süresinin kısaltılması ve sığınmacıların adli yardıma ve BMMYK personeline erişimlerinin tam olarak sağlanması anahtar bir öncelik olmaya devam etmektedir.

Menşe ülkenin tespiti ve iltica dosya yönetim sistemlerine ilişkin çalışmalarda ilerleme sağlanması ve sivil toplum kuruluşlarının, mülteci ve göçmenlere yardım sağlanması konusunda idare ile işbirliği imkanlarının kolaylaştırılması da önemlidir. Göç ve iltica alanında çalışmalar yürüten bazı sivil toplum kuruluşları, 15 Mart 2010 tarihinde bir araya gelerek "Türkiye Mülteci Hakları Koordinasyonu"nu kurmuşlardır.

Vize politikası konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Ağustos 2010'da, Türkiye 180 gün içinde 90 gün kalış süresine izin verilmesi bakımından politikasını AB müktesebatına uyumlu hale getirmiştir. Ancak, Türkiye vize yükümlülükleriyle ilgili olarak tüm AB vatandaşlarına yeknesak bir politika uygulamamaktadır. Hâlihazırda, 12 AB üyesi devletin vatandaşlarının Türkiye'ye girmek için Türk sınırlarından alınabilen vizeye sahip olmaları gerekmektedir. Diğer 15 üye devletin vatandaşları, 90 güne kadar olan kısa kalışlar için vize yükümlülüğünden muaf tutulmaktadır.

1 Haziran 2010'da, biyometrik güvenlik özellikleri olan pasaportlar Türk vatandaşlarının kullanıma sunulmuştur. Vize uygulamaları, Konsolosluklar ve İçişleri Bakanlığı arasında elektronik ortamda gerçekleşmektedir. Yüksek güvenlik özelliklerine sahip yeni Türk vize bandrollerinin getirilmesi daha da gecikmiştir. Havaalanı transit vizelerinin getirilmesi gerekmektedir. Sınırlarda bandrol ve damga tipi vize uygulamasının aşamalı olarak kaldırılması için idari bir girişim gerçekleşmemiştir. Türkiye, Aralık 2009'da Libya ve Ürdün, Ocak 2010'da Lübnan, Mayıs 2010'da Rusya ile ve Tanzanya ile vize muafiyeti konusunda anlaşmaya varmıştır. Ekim 2009'da Suriye, Temmuz 2010'da Sırbistan ve Kamerun ile yapılan ve Temmuz 2010'da yayımlanan benzer anlaşmalar, umuma mahsus pasaport sahiplerini kapsamamaktadır. Bu ülkelerden bazıları, AB'nin negatif listesinde yer almaktadır.

Genel olarak, bu alanda AB müktesebatına uyum oldukça erken bir aşamadır.

Dış sınırlar ve Schengen konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Dış Sınırlar Görev Gücü iki ayda bir toplanmakta ve Entegre Sınır Yönetimi Ulusal Eylem Planı'nın uygulanması yönündeki çabaların bir parçası olarak, sınır yönetim sisteminin AB standartlarıyla uyumlaştırılması için taslak bir yol haritası hazırlamaktadır. Karar vericiler seviyesinde resmi bir takip mekanizması oluşturulması ve entegre sınır yönetimi hedeflerinin gerçekleştirilmesine ilişkin ilerlemenin izlenmesi amacıyla Mayıs 2010'da yayımlanan Başbakanlık Genelgesi ile, Entegre Sınır Yönetimi Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Kurul, bu alanda yeni strateji ve politikaların geliştirilmesinden de sorumludur. TBMM'de beklemekte olan ve vali yardımcılarının görevlerini genişleterek sınır birimlerinde idare amiri olarak görev yapmalarını öngören mevzuat değişikliğinin kabul edilmesinde gecikmeler yaşanmasına rağmen Entegre Sınır Yönetimine yönelik olarak verilen hizmet içi eğitim, tüm vali yardımcılarını da kapsamaktadır.

Kurumlar arası işbirliği, reform süreci kapsamında geliştirilmesi gereken anahtar bir konu olmayı sürdürmektedir. Örneğin, risk analizleri ve veri tabanlarının etkin ve koordinasyon içinde sınırlarda kullanımı, entegre sınır yönetimindeki eksik unsurlardır. Daha eğitimli personelin ve ilave sınır kontrol teçhizatının sınır geçiş noktalarına yerleştirilmesi ve profesyonelleşmiş sınır

yönetiminin hazırlanması için tedbirlerin alınması gerekmektedir. Sınır kontrol görevlerinin yeni bir sınır güvenlik kurumuna devredilmesi için çaba gösterilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, bu yeni kurum oluşturulurken, mevcut kurumların da güçlendirilmesi gerekmektedir. Mayıs 2010'da, Emniyet Genel Müdürlüğü'nde pasaportlar için uzmanlaşmış bir birimin oluşturulması bu yönde atılmış ileri bir adımdır.

FRONTEX ile bir çalışma anlaşması akdedilmesi için müzakereler sürmektedir ve söz konusu anlaşmanın sonuçlandırılması için önemli bir kaç sorunun çözülmesi gerekmektedir. Temas noktaları oluşturulmuştur ve üye devletlerle ortak operasyonlar yürütülmektedir.

Genel olarak, bu alanda AB müktesebatına uyum sağlanması için daha fazla çaba gerekmektedir.

Cezai ve hukuki konularda adli işbirliği konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Hukuki konularla ilgili olarak, Türkiye, Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinmede İşbirliği Hakkında 2007 Lahey Sözleşmesini ve Ebeveyn Sorumlulukları ve Çocuğun Korunması İçin Önlemler Hakkında Yargı Yetkisi, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliği Hakkında 1996 Lahey Sözleşmesini hâlâ onaylamamıştır. Adli yardım konusunda, suç mağdurlarına tazminat ödenmesine ilişkin bir kanun taslağı hazırlık aşamasındadır. Rapor döneminde, hukuki konularda adli işbirliği konusunda Türkiye 2.270 talep almıştır ve 1.809 talepte bulunmuştur.

Cezai konularda adli işbirliğiyle ilgili olarak, Türkiye, Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesini henüz imzalamamıştır. Türkiye, Avrupa Yargı Ağı'nın (EJN) düzenli toplantılarına katılım sağlamaktadır. Adalet Bakanlığı tarafından Eurojust ve EJN için oluşturulan internet sitesinde, temas noktalarına iletilen tüm talepler artık yayımlanmaktadır. Eurojust ile bir işbirliği anlaşması imzalanması konusunda adım atılmamıştır. Kişisel verilerin korunmasına yönelik etkili bir rejim, etkin bir uluslararası adli işbirliğinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Rapor döneminde, Türkiye, toplam 159 suçlu iadesi talebinde bulunmuştur. AB'ye üye devletler 20 suçlu iadesi talebinde bulunmuş ve bunların 3'ü kabul edilmiştir. Cezai konularda karşılıklı adli yardımla ilgili olarak, Türkiye 1.986 talep almış ve 2.190 talepte bulunmuştur.

Genel olarak, bu alanda AB müktesebatına uyum oldukça erken aşamadır.

Polis işbirliği alanında, Türkiye, temel uluslararası sözleşmelere taraftır. Türkiye, polis işbirliği alanında bir dizi ikili anlaşma (Irak ile Ekim 2009'da, Ukrayna ile Aralık 2009'da ve Suriye ile Aralık 2009'da) imzalamıştır. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin kanunun kabul edilmesindeki gecikme, uluslararası düzeyde polis işbirliğini sınırlamaktadır ve Europol ile Operasyonel İşbirliği Anlaşması'nın akdedilmesi hâlâ sorun teşkil etmektedir. Etik liderlik programı çerçevesinde, Emniyet Genel Müdürlüğü personeline yönelik eğitim verilmesine başlanmıştır. Söz konusu program, Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından hazırlanan ve etik ilkeler ve davranışları içeren bir eğitim programıdır. Polisin halkla ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlayan toplum polisi uygulaması tüm illere genişletilmekte ve kurumsallaşmaktadır.

Genel olarak, bu alanda AB müktesebatına uyum sağlanması için daha fazla çaba gerekmektedir.

Örgütlü suçlarla mücadele konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Temmuz 2010'da Başbakan tarafından, Örgütlü Suçlarla Mücadele Ulusal Stratejisi (2010-2015) ve Eylem Planı (2010-2012) imzalanmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü, 60 ilde tanık koruma birimleri kurmuştur. Ulusal parmak izi ve DNA veri tabanı oluşturulması gerekmektedir. Kolluk kuvvetleriyle ilgili güvenilir ve benzer verilerin toplanması gerekmektedir. Kurumlararası işbirliğinin hâlâ güçlendirilmesi gerekmektedir.

Rapor döneminde, insan ticaretiyle mücadele konusunda somut bir ilerleme kaydedilmemiştir. 87 insan taciri tutuklanmıştır ve insan ticareti mağduru olarak tespit edilen ve yardım edilen kişi sayısı 37'dir. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Kadın Dayanışma Vakfı ve İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı ile bir anlaşma imzalamıştır; bu kapsamda, bu STK'lar, Ankara ve İstanbul'daki insan ticareti mağdurlarına sığınma imkânı sunmakta ve her bir sığınma evi yaklaşık 240.000TL (120.000 €) mali destek almaktadır.

Kurumsal olarak, koordinasyona ilişkin görevlerde insan ticaretiyle mücadele ulusal görev gücüne yardım etmesi öngörülen destek mekanizması henüz kurulmamıştır. İnsan ticareti mağdurlarının belirlenmesi ile farklı kurumlar arasında ihtiyaç duyulan destek ve koordinasyonun sağlanması, süreçte aktif olarak yer alan tüm paydaşları kapsayan Ulusal Yönlendirme Mekanizması (UYM) çerçevesinde yürütülmektedir. UYM'nin temel özelliklerinden biri olan 157 yardım hattı için, uygun yönetim ve örgütsel düzenlemelere özellikle ihtiyaç duyulmaktadır. Ulusal mevzuatın İnsan Ticaretine Karşı Avrupa Konseyi Sözleşmesi'yle uyumlaştırılmasına yönelik ilave çalışmalar ve onaylanmasına yönelik bir takvim oluşturulması önemlidir.

Genel olarak, bu alanda AB müktesebatına uyum sağlanması için daha fazla çaba gerekmektedir.

Kara paranın aklanması ile mücadele için *Bkz. Fası 4- Sermayenin Serbest Dolaşımı.*

Terörle mücadele ile ilgili ilerlemeye yönelik olarak, ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamak ve terörle mücadeleye ilişkin politika ve stratejiler geliştirmek üzere, Mart 2010'da İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı kurulmuştur. Mali Eylem Görev Gücünün (FATF), terörizmin finansmanı ile ilgili kişilere yaptırım uygulanması yönündeki önerilerinin gerekliliklerini karşılamak üzere, terörizmin finansmanı ile mücadeleye ilişkin bir kanun hazırlanmaktadır. Türkiye, BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen listede yer alan bazı kişilerin malvarlıklarını dondurmaya yönelik kararlar almıştır. Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK), 2008 yılında terörizmin finansmanı ile ilgili 228 adet şüpheli işlem bildirimini almasına karşın, 2009 yılında bu sayı 49 olmuştur. MASAK, Hırvatistan, Bosna Hersek, Ukrayna, Japonya ve Norveç'teki emsal kuruluşlarıyla terörizmin finansmanı ve kara paranın aklanması ile mücadeleye ilişkin bilgi değişiminde bulunmak amacıyla mutabakat zabıtları imzalamıştır. Türkiye, 2010 yılında PKK'nın artan terör saldırıları ile karşı karşıya kalmıştır; bu saldırılar, terörle mücadeleye profesyonel güvenlik güçlerinin dahi edilmesine yönelik hazırlıkları hızlandırmıştır.

Türkiye, Nükleer Terörizm Eylemlerinin Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme, Terörizmin Önlenmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ile Terörizmin Finansmanı ve Suçtan Elde Edilen Gelirlerin Aklanması, Aranması, Elkonması ve Müsaderesi Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni henüz onaylamamıştır.

Genel olarak, bu alandaki AB müktesebatına uyum sağlanması yönünde daha fazla çaba sarfedilmesi gerekmektedir.

Uyuşturucuyla mücadele konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bağımlılıkla Mücadele Ulusal Politika ve Strateji Belgesi'nin (2006-2012) kabul edilmesini takiben, 63 ilde yerel eylem planları hazırlanmıştır. Kırsal kesimlerdeki uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadeleye ilişkin özel bir eylem planı Nisan 2010'da kabul edilmiştir. Bu eylem planının, bir önceki planın (2007-2009) sona ermiş olmasına rağmen İçişleri Bakanlığınca henüz kabul edilmeyen Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bağımlılıkla Mücadele Ulusal Eylem Planı'nın (2010 – 2012) uygulamasıyla koordinasyon içinde yürütülmesi gerekmektedir.

Türk kolluk kuvvetleri tarafından, 51.451 kg kenevir ile 16.391 kg eroinin ele geçirilmesiyle sonuçlanan başarılı operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Toplamda 11 kontrollü teslimat operasyonu gerçekleştirilmiştir. Bu operasyonlar sonucunda, 453,5 kg eroin, 623 gr kokain ve 2 kg afyon ele geçirilmiştir. Türkiye, Avrupa Birliği'ne giden önemli uyuşturucu kaçakçılığı güzergâhlarından biri olmaya devam etmektedir. Uyuşturucu bağımlılarının tedavisine yönelik olarak, Şubat 2010'da Gaziantep'te yeni bir tedavi merkezi açılmıştır. Tedavi Merkezleri Yönetmeliği'ne uygun olarak, Bupronorfin ile Naloksan, ikame tedavi olarak uygulanmaya başlanmıştır. Ağustos 2010'da "Uçucu Maddelerin Zararlarından İnsan Sağlığının Korunması Hakkında Yönetmelik" Sağlık Bakanlığı tarafından çıkarılmıştır. Söz konusu yönetmelik, bu maddelerin üretimi, ithalatı, ticareti, denetimi, depolanması ve kullanım alanlarını kapsamaktadır.

Türkiye'nin, Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezine (EMCDDA) katılımına ilişkin anlaşma henüz onaylanmamıştır. Türkiye, Reitox odak noktası başkanları toplantılarına gözlemci olarak katılmaya devam etmektedir. Reitox Ulusal Odak Noktası'nın (TUBİM) statüsüne ilişkin olarak, Ulusal Uyuşturucu İzleme Merkezi kurulmasına yönelik taslak mevzuat hazırlanmıştır ve kabul edilmesi gerekmektedir. TUBİM'in insan kaynakları kapasitesi 9'dan 17'ye yükseltilmiştir, ancak özellikle tüm verilerin toplanması amacıyla tahsis edilen özerk bütçesi bulunmamaktadır. TUBİM'in kapasitesi daha fazla güçlendirilmeli ve istikrarlı hale getirilmelidir. Tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin de güçlendirilmesi yolu da kullanılarak, uyuşturucu arzının ve talebinin azaltılmasına yönelik daha dengeli bir yaklaşım izlenmelidir.

Genel olarak, bu alandaki AB müktesebatıyla uyum sağlanması yönünde daha fazla çaba sarfedilmesi gerekmektedir.

Gümrük işbirliği konusunda, gümrük muhafaza kapasitesine yönelik bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Gümrük Müsteşarlığı, araç takip sistemi ve mobil denetim birimlerini güçlendirmiştir. Hamzabeyli sınır geçiş noktalarına bir tarayıcı kurulmuş, böylece bu geçiş noktalarının muhafaza kapasitesi geliştirilmiştir. Gümrük muhafaza ile diğer kolluk kuvvetleri arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi gerekmektedir. Risk esaslı denetimlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye, AB gümrüklerinde ele geçen taklit malların ana tedarikçilerinden biri olmaya devam etmekte ve ithalat ve ihracatta fikri mülkiyet hakları kontrolleri konusunda muhafaza kapasitesinden yoksundur.

Genel olarak, bu alandaki AB müktesebatıyla uyum sağlanması yönünde daha fazla çabanın sarfedilmesi gerekmektedir.

Avro sahteciliği için *Bkz. Fasıl 32- Mali Kontrol.*

Sonuç

Adalet, özgürlük ve güvenlik alanında her konuda eşit olmasa da ilerleme kaydedilmiştir. AB-Türkiye geri kabul anlaşması müzakerelerinin sonuçlandırılmasına yönelik önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Göç ve iltica konusundaki kurumsal düzenlemelerin, ilgili bütün kurumlar için açık sorumluluklar belirlemesi ve verilen görevleri etkili bir şekilde yerine getirmelerini teminen bu kurumlara gerekli kaynakların sağlanması ve vasıflarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Uyuşturucu konusunda ve gümrük işbirliği alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Dış sınırlar ve Schengen, örgütlü suçlar ve terörizm konularında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Vize politikası konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Cezai ve hukuki konularda adli işbirliği, alanında ilerleme kaydedilmemiştir. Genel olarak, hazırlanmış olan mevzuat taslaklarının kabul edilmesi ve imzalanmış olan uluslararası anlaşmaların onaylanması ivedilik arz etmektedir.

4.25. Fası 25: Bilim ve Araştırma

Bilim ve araştırma politikası alanında iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Uluslararası araştırmacıların Türkiye’de daha uzun süre kalmalarını veya daimi olarak yerleşmelerini teşvik etmek amacıyla bir dizi düzenleme yapılmıştır. Doktora çalışmalarını tamamlamış fakat halen yurtdışında yaşamakta olan Türk araştırmacıların Türkiye’ye dönmelerini teşvik etmek amacıyla yeni bir destek programı başlatılmıştır.

Türkiye Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK), Aralık 2009 tarihli toplantısında, 2011-2016 dönemi için bir ulusal bilim, teknoloji ve yenilik eylem planı hazırlamaya karar vermiştir. BTYK, Haziran toplantısında, TÜBİTAK’ın koordinasyonunda, enerji, su ve gıda alanlarında ulusal araştırma ve yenilik stratejileri geliştirmek amacıyla, kamu, özel sektör ve üniversitelerden katılan uzmanlardan oluşacak çalışma grupları kurmaya karar vermiştir.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından sağlanan ulusal destek programları kapsamında Ar-Ge harcaması, 2008 yılında 205 milyon avrodan (150 milyonu sanayi Ar-Ge’leri için) 2009 yılında 310 milyon avroya (210 milyonu sanayi Ar-Ge’leri için) çıkmıştır; bu, toplamda 50 % oranında bir artışa tekabül etmektedir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından toplam 62 adet yeni özel sektör Ar-Ge merkezi onaylanmıştır. Bu, yatırımcılara ve KOBİ’lere bir dizi teşvik ve destek mekanizması sağlamak suretiyle (vergi teşvikleri ve Ar-Ge konusundaki bazı bürokratik engellerin kaldırılması) araştırma ve teknolojik gelişme faaliyetlerini teşvik etmeyi amaçlayan, Mart 2008’de kabul edilen Ar-Ge Kanunu’nun ilk sonucudur.

Araştırmaya yapılan harcama miktarı, 2007 yılındaki 5.47 milyar avrodan 5.63 milyar avroya yükselerek GSYİH’nin % 0,73’ü seviyesine ulaşmıştır. Bu, 2013 itibarıyla % 2’ye ulaşma yönündeki ulusal hedefin oldukça altındadır. Haziran 2010’da, Avrupa Yatırım Bankası Yönetim Kurulu, Hazine Müsteşarlığı’nın ortak finansmanı ile, sürdürülebilir bir gelecek için araştırma altyapısını güçlendirmeyi amaçlayan 300 milyon avroluk bir yatırım kredisini onaylamıştır.

TÜBİTAK’ın idari kapasitesi yeni personel alınarak güçlendirilmiştir. Böylece, TÜBİTAK’ın personel sayısında yaklaşık % 15 oranında artış sağlanmıştır.

Türkiye’nin araştırma ve teknolojik gelişme alanındaki 7. Çerçeve Program’a (7. ÇP) katılımı daha da artmıştır, ancak araştırma kapasitesini ve bilimsel mükemmeliyeti artırmak için çaba gösterilmesi gerekmektedir. Türkiye’nin 7.ÇP projelerine katılımını destekleme amaçlı 2010-2011 dönemini kapsayan eylem planını güncellemek için Komisyon ile yapılan görüşmeler sürdürülmektedir.

Ortak Araştırma Merkezi (OAM) ile etkin işbirliği; Türk araştırmacıların OAM’nin atölye çalışmalarına, yüksek düzeyli toplantılarına ve OAM projeleri ile ağlarına katılmaları ve OAM kurumlarında görevlendirilmeleri suretiyle devam etmiştir.

Türkiye, Haziran 2010’da, Türk araştırma camiasının 8.ÇP’deki ulusal pozisyonunu belirlemeyi amaçlayan bir elektronik danışma süreci başlatmıştır. Sonuç, 8.ÇP hazırlıklarına katkı sağlamak amacıyla daha sonra Komisyon’a iletilecektir.

Euratom Yedinci Çerçeve Programı’na, bir Bilim ve Teknoloji Anlaşmasının akdedilmesi yoluyla ortak ülke olarak katılıma yönelik müzakereler ve hazırlıklar devam etmektedir.

Avrupa Araştırma Alanı’na (AAA) entegrasyonu ile ilgili olarak Türkiye, ulusal araştırma faaliyetlerini uyumlaştırmak suretiyle Avrupa’daki başlıca toplumsal zorlukları ele almayı amaçlayan yedi Ortak Programlama Girişimine katılmaktadır. Türkiye, Stratejik Enerji

Teknolojisi Planı'na (SET Planı) ortak ülke olarak katılmakta ve buna paralel olarak araştırma çabalarını güçlendirmeyi taahhüt etmektedir. Türkiye, bilim adamlarının sayısını daha da artırmış ve araştırmacıların hareketliliğini geliştirmiştir.

Türkiye, Avrupa Araştırma Alanı Komitesi (AAAK) de dahil, Avrupa Araştırma Alanı'ndaki bütün organlara gözlemci olarak aktif katılım sağlamaktadır.

Sonuç

Türkiye'nin bilim ve araştırma alanındaki hazırlıkları iyi durumdadır ve Avrupa Araştırma Alanı'na gelecekteki entegrasyonuna yönelik olarak iyi düzeyde ilerleme sağlamıştır. Genel olarak, Türkiye'nin Çerçeve Programlara katılımı ve başarı oranı yükselmiştir. Bununla birlikte, araştırma ve teknolojik gelişme alanındaki 7. Çerçeve Programı süresince bu oranların muhafaza etmek için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir.

4.26. Fası 26: Eğitim ve Kültür

Eğitim, mesleki eğitim ve gençlik alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye'nin reform gündeminin, Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi de dahil olmak üzere AB'nin kilit standartlarına uygun olarak uygulanması için hedefleri ve performans göstergelerini içeren 2010-2014 Stratejik Planını kabul etmiştir.

Başta mesleki eğitim ve staj alanındakiler olmak üzere, Bakanlığın hizmetlerini yeniden yapılandırmayı amaçlayan Yeşil Kitap nihai hale getirilmiştir.

Türkiye, 2010 ve 2020 için AB düzeyinde kriterlerin belirlendiği bütün alanlarda performansını artırmıştır, ancak, özellikle okulu erken bırakanların oranı ve yetişkinlerin hayat boyu öğrenmeye katılımı bakımından AB ortalamasının oldukça altındadır. Tüm eğitim düzeylerinde okula kaydolma oranları artmaya devam etmiştir. Özellikle 32 pilot ilde zorunlu okul öncesi eğitimin getirilmesiyle, okul öncesi eğitimde kayıt oranı % 39'a çıkmıştır. Aynı tedbir 2010-2011 eğitim yılında 57 ile genişletilmiş olup, 2012-2013 eğitim yılında tüm illeri kapsamı öngörülmektedir. Yükseköğretim alanında, 2009 ve 2010'da yedi yeni devlet üniversitesinin ve bir yeni özel üniversitenin kurulmasıyla Türkiye'deki toplam üniversite sayısı 154'e ulaşmıştır. 30-34 yaş aralığında yüksek eğitimi başarıyla tamamlayanların oranı 2009 yılında % 14,7'ye yükselmiştir.

Türkiye, Bolonya süreci tavsiyelerini uygulama bakımından ileri bir aşamadır. Ancak, önünde birtakım güçlükler bulunmaktadır. Bunlar, yeterliliklerin tanınması, kalite garantisi ve Avrupa Yeterlilikler Çerçevesine (AYÇ) dayanan ulusal bir yeterlilikler çerçevesinin kurulmasıdır.

Hayat Boyu Öğrenme ve Gençlik Eylem programları mevcut bütçeyi oldukça aşan hibe başvuruları almaya devam etmektedir. 2009 yılında 1200'den fazla proje başvurusu yapılmış ve 10.000'den fazla bireysel hareketlilik finanse edilmiştir. 2010 yılında, Türkiye'nin programlara mali katkısı yaklaşık 80 milyon avroya ulaşmış ve zamanında ödenmiştir.

Kültür alanında, Türk operatörler, lider başvuru sahibi olmasalar da, proje ortağı olarak Kültür Programı'na katılmaya devam etmişlerdir. Türkiye ayrıca, Avrupa Kültürel Miras Günlerine

katılmıştır. Nisan 2010'da, Mardin Üniversitesi'nde sırasıyla Kürt dili ve kültürü, Arap dili ve kültürü ve Asur dili ve kültürü bölümleri kurulmuştur.

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti faaliyetleri, organizasyondan sorumlu yapıdaki bazı kilit kişilerin istifalarına rağmen Ocak ayında başlatılmıştır. İstanbul 2010 etkinliklerinden sorumlu ajans yaklaşık 600 projeyi seçmiştir; bunların üçte ikisi şehir rehabilitasyonu/restorasyonu ile ilgiliyken geri kalanı sanatsal faaliyetleri içermektedir. Etkinlikler, geleneksel ve çağdaş sanatların bütün yönlerini kapsamaktadır. Gençlik, çocuklar, sanatçılar ve halkın geneli hedeflenmiştir.

Türkiye, UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Desteklenmesine İlişkin Sözleşme'yi henüz onaylamamıştır.

Sonuç

Özellikle eğitim alanında olmak üzere, bu fasılda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Okul kayıt oranı toplamda artmaya devam etmiş ve Türkiye ortak AB kriterleri bakımından performansını artırmayı sürdürmüştür. Kültür alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiş, ancak mevzuat uyumu konusunda ilerleme sağlanmamıştır.

4.27. Fası 27: Çevre

Yatay mevzuatta sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği'nin kapsamı genişletilmiş ve ÇED Direktifi büyük ölçüde iç hukuka aktarılmıştır. Ancak, halkın katılımına ve sınır ötesi istişarelere yönelik usuller tam olarak uyumlu hale getirilmemiş ve uygulanmamıştır. Sismik etkinliğin yüksek risklere yol açabileceği ve bugüne kadar hiçbir ÇED veya Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) çalışmasının yapılmadığı Türkiye'nin Doğu Akdeniz kıyısında inşa edilmesi planlanan Türk-Rus nükleer güç santrali projesine ilişkin olarak ulusal ve uluslararası kamuoyunun artan kaygıları bulunmaktadır. Türkiye Bulgaristan ile, iki ülkenin sınırı boyunca inşa edilecek AB destekli Nabucco boru hattı projesinin çevresel etki değerlendirmesinin sınır aşan yönlerini düzenleyen bir anlaşma akdetmek üzere görüşmelere başlamıştır. SÇD Direktifinin iç hukuka aktarılması erken aşamadır.

Hava kalitesi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bazı sıvı yakıtların kükürt muhteviyatına ilişkin mevzuat AB müktesebatıyla tamamen uyumlu hale getirilmiştir. Atık yakma yönetmeliği kabul edilmiştir. Türkiye, Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stokholm Sözleşmesi'ne taraf olmuştur. Hava Kalitesi Direktifi'nin uygulanmasına yönelik idari kapasite yeterli değildir.

Atık yönetimi konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, 2009-2013 dönemi için ulusal atık yönetimi planını kabul etmiştir. Tehlikeli atık kontrolü, gemilerden atık alınması ve atık kontrolüne ilişkin mevzuat AB müktesebatına uygun olarak değiştirilmiştir. Ömrünü tamamlamış araçlara ilişkin yeni mevzuat kabul edilmiştir. Atık Çerçeve Direktifi'ndeki biyolojik olarak parçalanabilirlerin yüzdesinin azaltılmasına ilişkin hükümleri de kapsayacak şekilde, atığın düzenli depolanması hakkında mevzuat kabul edilmiştir. Madencilik faaliyetleri ile bozulan arazilerin ıslahına ilişkin bir yönetmelik kabul edilmiştir. Bazı AB şirketleri, elektrikli ve elektronik ekipmanlarda bazı tehlikeli maddelerin kullanımını kısıtlayan yönetmeliğin uygulanmasının ticarete engel teşkil ettiği yönünde şikayette bulunmuşlardır.

Su kalitesi konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Su kirliliğinin kontrolüne ilişkin mevzuat, izin usullerini düzenlemek amacıyla değiştirilmiştir. İlgili kurumlar arasında

koordinasyonu artırmak ve AB müktesebatına daha fazla uyum için stratejiler ve politikalar geliştirmek amacıyla su kalitesi yönetimi konusunda üst düzey bir yönlendirme komitesi kurulmuştur. Su yönetimine ilişkin kurumsal çerçeve bölünmüştür ve nehir havzası düzeyinde örgütlenmemiştir. Bir dizi havza koruma eylem planı taslağı hazırlanmış olup, bu planlar ilerde nehir havzası yönetim planlarına dönüştürülecektir. Su konularıyla ilgili sınır aşan istişareler hâlâ çok erken aşamadır. Türkiye Yunanistan ile, Meriç nehir havzası yönetiminde artırılmış işbirliği öngören bir ortak deklarasyon imzalamıştır.

Doğa koruması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. TBMM'ye sevk edilen ve Türk Natura 2000 ağına faydalı katkılar sağlayabilecek birçok alanın mevcut koruma düzeyinin kaldırılmasına neden olacak Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı endişelere neden olmuştur. Ulusal biyo-çeşitlilik stratejisi ve eylem planı ile kuşlar ve habitatlara ilişkin uygulama mevzuatı henüz kabul edilmemiştir. Ülkenin doğusundaki yeni su ve enerji altyapısı inşasının, potansiyel olarak korunan flora ve fauna türleri üzerindeki olumsuz etkileri konusunda artan endişeler bulunmaktadır. Potansiyel Natura 2000 alanlarının listesi henüz derlenmemiştir. Sulak alanların korunmasına ilişkin yönetmelikte yapılan değişiklik, Sulak Alanların Uluslararası Önemi Sözleşmesi kapsamında korunan sulak alanların korunma durumunu zayıflatmıştır. Doğa korumasına ilişkin sorumluluk çeşitli yetkili kurumlar arasında açık bir şekilde paylaştırılmamıştır.

Endüstriyel kirlenmenin kontrolü ve risk yönetimi konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Endüstriyel hava kirliliğinin kontrolü hakkındaki mevzuat, izin usullerini düzenlemek amacıyla değiştirilmiştir. Büyük yakma tesisleri ve büyük endüstriyel kazaların kontrolü hakkında yönetmelikler kabul edilmiştir. Entegre izin sistemine geçilmesi erken aşamadır.

Kimyasallar konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Biyosidal ürünlere ilişkin mevzuat kabul edilmiştir. Etkili uygulama için kapasite yetersizdir.

İklim değişikliğine ilişkin olarak çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Ozon tabakasını incelten maddelerin ticareti konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye, yeni arabaların pazarlanmasıyla bağlantılı olarak, tüketicinin yakıt ekonomisi ve CO2 salınımları konusunda bilgilendirilmesi hakkındaki AB müktesebatını iç hukuka aktaran mevzuatı uygulamaya başlamıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından UNDP/GEF desteğiyle bir ulusal iklim değişikliği stratejisi kabul edilmiştir. Ayrıca, Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde bir İklim Değişikliği Dairesi kurulmuş ve kamu kurumları arasında koordinasyonu artırmak amacıyla yüksek düzeyli bir İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur. Bununla birlikte, AB'nin Sera Gazları Emisyon Ticareti Planına yönelik hazırlıklar henüz başlamamıştır. Türkiye, sera gazı envanterini sunmuş, ancak beşinci ulusal bildirimini bugüne kadar sunmamıştır. 2012 sonrası anlaşmaya ilişkin uluslararası iklim müzakerelerinde, Türkiye son zamanlarda AB pozisyonlarıyla uyumlu hareket etmeme eğilimindedir. Türkiye, kendisini Kopenhag Mutabakatı ile de ilişkilendirmemiştir. Türkiye'nin, sera gazı salımı artışını alışlageldik senaryo temelinde, 2020 için öngörülen oran muvacehesinde % 11'le sınırlamayı amaçlaması, iddialı bir hedef olarak değerlendirilemez.

Gürültü konusundaki mevzuat uyumu ileri düzeydedir. Ancak, gürültü haritalarının ve eylem planlarının hazırlanması hâlâ erken aşamadır.

İdari kapasite konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Çevre denetimlerini güçlendirmek amacıyla, çevre izin ve lisansları hakkındaki yönetmelik kabul edilmiştir. Farklı düzeydeki idari

makamlar arasındaki çalışmalarını koordine etmek için gerekli mekanizmalar oluşturulmuştur. Ulusal bir çevre ajansı kurulması yönünde ilerleme kaydedilmemiştir. Bütün düzeylerdeki ilgili kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması da dahil, idari kapasitenin daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir. Çevreyi koruma gereklilikleri, politikaların şekillendirilmesinde ve altyapı projelerinin uygulanmasında hâlâ dikkate alınmamaktadır.

Sonuç

Genel olarak, daha fazla uyum yönünde ilerleme kaydedilmiştir. Çevre alanındaki hazırlıklar erken aşamadır. Türkiye, yatay mevzuat, hava ve su kalitesi, endüstriyel kirlilik, kimyasallar ve idari kapasite konularında sınırlı ilerleme kaydetmesine karşılık, atık yönetimi konusunda iyi düzeyde ilerleme sağlamıştır. Türkiye, iklim değişikliği konusunda çok sınırlı ilerleme kaydetmiş ve doğa koruması konusunda ilerleme kaydetmemiştir. Türkiye, bu alanda, farklı düzeydeki idari makamlar arasındaki çalışmalarını koordine etmek için gerekli mekanizmalar oluşturmak suretiyle idari kapasite konusunda ilerleme kaydetmiştir. Çevre alanındaki yatırımların artırılması gerekmektedir.

4.28. Fasıll 28: Tüketicinin ve Sağlığın Korunması

Tüketicinin korunması alanında çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Tüketici hareketi hâlâ zayıftır ve Hükümet desteği almamaktadır. STK'ların politika oluşturma ve yasal düzenleme yapılması mekanizmalarına etkin katılımları ve daha iyi diyalogun sağlanması gerekmektedir, ancak Hükümetin bu yöndeki faaliyeti düşük seviyededir.

Ürün güvenliği ile ilgili konularda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Dış Ticaret Müsteşarlığı, gözetim raporlarını ve bildirimleri daha etkin hale getiren mevzuatı yayımlamıştır. 2010-2012 dönemi için ulusal bir piyasa gözetimi stratejisi kabul edilmiştir. Piyasa gözetimi faaliyetlerindeki artış devam etmiştir; Müsteşarlığın 2009 yılında gerçekleştirilen piyasa gözetim faaliyetleri hakkındaki raporu kıyaslanabilir bilginin sistematik şekilde toplanması yönünde kayda değer bir adımdır. Kısıtlı piyasa gözetimi bütçelerinden en etkin şekilde istifade edilmesine yardım edecek olan risk değerlendirme yöntemlerinin kullanımı, eylemlerin etkinliğinin değerlendirilmesi gibi, yetersiz seviyede kalmaya devam etmiştir. Piyasa denetiminin, görünürlüğün artırılması, tüketici örgütlerinin katılımı, riskli ürünler kavramına ilişkin farkındalık ve Bilgi Teknolojisi (BT) araçlarının kullanımını da içerecek şekilde denetim ajanslarının kendi içlerinde ve aralarında daha iyi koordinasyon suretiyle daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Bu fasıldaki katılım müzakereleri bakımından anahtar unsur olan genel ürün güvenliği mevzuatının revizyonu henüz yapılmamıştır (*Bkz. Fasıll 1- Malların Serbest Dolaşımı*).

Ürün güvenliği ile ilgili olmayan konularda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bu fasıldaki katılım müzakereleri bakımından anahtar unsur olan tüketicinin korunması hakkındaki kanununun kabulü de henüz gerçekleşmemiştir. Tüketicilere şikayetleri için e-başvuru hizmetleri veren tüketici portalı kullanıma açılmıştır. Tüketiciler artık şikayetlerini elektronik olarak iletebilmekte ve şikayet, tüketici hakem heyetlerine yönlendirilmektedir. Bu, tahkim sürecini hızlandırmak ve tüketici mahkemelerinin bilgiye erişimini kolaylaştırmak yönünde olumlu bir adımdır. İstisari nitelikteki Tüketici Konseyi'nin kararlarının izlenmesinin ve tüketici kanunlarının hukuki yorumunun mahkemeler ve hakem heyetleri tarafından tutarlı biçimde yapılmasının sağlanması gerekmektedir. Hakem heyetlerinin ihtisaslaşması konusunda gelişme kaydedilmesi gerekmektedir.

Halk sağlığı konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.

Yatay konulara ilişkin olarak, Sağlık Bakanlığı, 2010-2014 yıllarını kapsayan ilk stratejik planını yayımlamıştır. Söz konusu plan, sağlığa yönelik tehditlerle savaşmak, sağlık hizmetlerinin

güvenliğini ve kalitesini artırmak ve insan odaklı bir hizmet yaklaşımıyla hakkaniyet ve erişebilirlik temelinde sağlık ihtiyaçlarına cevap vermek suretiyle toplumun refahını geliştirmeyi ve güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Halihazırda aile hekimliği uzmanlarının sınırlı sayıda olması ve iyi tasarlanmış bir raporlama sisteminin bulunmamasından ötürü kısıtlanmış durumda olan aile hekimliği sisteminin başlatılması, sağlık ihtiyaçlarını daha iyi karşılamayı ve nüfusun sağlık durumunu izlemeyi amaçlamaktadır.

Tütün konusunda, Türkiye AB müktesebatı yükümlülüklerini büyük ölçüde karşılamaktadır. Sadece, tütün ürünlerinin üçüncü ülkelere ihracatına ilişkin AB hükümleri bakımından uyum gerçekleştirilmemiştir ve uygulama tedbirleri alınmamıştır. Türk makamları, üretilen bütün tütün ürünleri için kullanılması zorunlu 14 resimli uyarı belirlemiştir. Sigarayla mücadelede farkındalığı artırmak için çaba sarf edilmiştir. 2009'dan beri, kamuya açık bütün yerlerde uygulanan sigara yasağının görece başarılı uygulanmasının sonucu olarak, Türkiye, 2010 yılının ilk çeyreğinde son beş yıldaki en düşük sigara tüketim seviyesini yakalamıştır. Bununla birlikte, sigara yasağına, kişisel özgürlükler ve işletme çıkarlarına atıfla itiraz edilmiş ve Anayasa Mahkemesi'ne bu yönde bir başvuru yapılmıştır.

Bulaşıcı hastalıklar konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. AB müktesebatına uyum nispeten ileri seviyededir ve verilerin AB düzeyinde uyumluluğunun ve karşılaştırılabilirliğinin sağlanmasına yönelik olarak bildirilmesi zorunlu hastalıklar ve vaka tanımları konusunda uyumlaştırma devam etmiştir. Ancak, mevzuatın uygulanması yetersizdir; kontrol ve surveyans tedbirlerinin sistematik şekilde izlenmesi, takibi ve uygulanmasına yönelik idari yapıların güçlendirilmesi konularında ve ulusal halk sağlığı enstitüsünün kurulması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Bağırsak hastalıkları için deneme amaçlı kurulan erken uyarı ve müdahale sistemi 10 ile daha yaygınlaştırılmıştır.

Kan ve kan ürünleri konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Mevzuat uyumu ileri düzeydedir. Tanımlar ve standartlar konusunda ilave uyumlaştırma çabaları devam etmektedir. İzleme, gözetim ve denetim görevlerinin yerine getirilmesine yönelik uygulama kapasitesinin yeterliliği ve yetkili makamların tam olarak tanımlanması konularının hâlâ teyit edilmesi gerekmektedir. Bu konudaki çalışmalar devam etmektedir.

Doku ve hücreler konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu konuda bir yönetmelik kabul edilmiştir, ancak bu mevzuatın AB müktesebatına tam olarak uyumlu olup olmadığının teyit edilmesi gerekmektedir. Türkiye Kök Hücre Koordinasyon Merkezi (TÜRKÖK) henüz faaliyete geçmemiştir ve bu alandaki gözetim faaliyetlerine yönelik idari kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir. Her tür doku ve hücreye ilişkin (kas iskelet, kardiyovasküler, kornea, yardımcı üreme teknolojisi (YÜT), vb.) AB müktesebatına uyuma yönelik hazırlıklar hâlâ devam etmektedir.

Akıl sağlığı konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Akıl Sağlığı Eylem Planı nihai hale getirilmiş, fakat henüz kabul edilmemiştir. Genel olarak, bu alandaki hazırlıklar erken aşamadadır.

Kanser konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Halka yönelik tarama programlarının yürütülmesine yönelik fiziki altyapı mevcuttur. Meme ve rahim ağzı kanseri hedef gruplarının taranmasında sırasıyla %12 ve %18 oranlarına ulaşılmıştır (2015 hedefi %70'tir). Elektromanyetik alanlar yönetmeliğinin hazırlık çalışmaları sürmektedir. Ulusal Kanser Enstitüsü henüz kurulmamıştır. Bu alandaki hazırlıklar olumlu yönde ilerlemektedir.

Sonuç

Tüketicinin ve sağlığın korunması alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Tüketicinin korunması konusunda, tüketici hareketini güçlendirmeye ve tüketicinin korunmasının genel olarak düzgün bir şekilde uygulanmasını sağlamaya yönelik olarak, özellikle ürün güvenliği ile ilgili olmayan konularda, hâlâ daha fazla çabaya ihtiyaç bulunmaktadır. Paydaşlar arasındaki koordinasyon ve

işbirliği zayıftır. Halk sağlığı konusunda mevzuat uyumu bakımından iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, tütün dışındaki konularda uygulama kapasitesi hâlâ yetersizdir. İç hukuka aktarılan mevzuatın uygulanması ve ilerlemenin izlenmesi amacıyla idari yapıların ve uygulama yetkilerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Tüketicinin ve sağlığın korunması alanındaki hazırlıklar olumlu yönde ilerlemektedir.

4.29. Fasıll 29: Gümrük Birliği

Gümrük mevzuatına ilişkin olarak bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.

Türkiye, yeni Gümrük Kanunu çerçevesinde yönetmelikler kabul ederek gümrük kurallarını AB müktesebatıyla daha fazla uyumlu hale getirmiştir. Gümrük Müsteşarlığı, başta zorunlu laboratuvar testine tabi ürünleri ithal edenler olmak üzere, girişimcilerin bağlayıcı tarife bilgisi verilmesi için başvuruda bulunma haklarını sınırlayan bağlayıcı tarife bilgisi yönetmeliğini kabul etmiştir. Müsteşarlık, zorunlu laboratuvar kontrollerini sadece dökme halde ithal edilen veya gümrük tarafından tarife sınıflandırması tespit edilemeyen ürünlerle sınırlandırmak amacıyla işlenmiş tarım ürünlerine yönelik laboratuvar kontrolleri hakkındaki yönetmelikte değişiklik yapmıştır. Gümrük mevzuatı konusundaki AB müktesebatına genel uyum seviyesi, AB ile Türkiye arasındaki gümrük birliğinin de etkisiyle yüksektir. Ancak, fikri mülkiyet hakları konusundaki ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın sorumluluğundaki serbest bölgelerde kullanılan veya tüketilen mallara tanınan muafiyetler konusundaki gümrük kurallarının daha fazla uyumlaştırılması gerekmektedir. Giriş noktalarında gümrüksüz satış mağazalarına izin veren Türk vergi muafiyeti mevzuatı Türkiye'nin gümrük birliği yükümlülükleriyle uyumlu değildir.

Mal ithalatı ve ihracatının gözetimine ve tarife kotalarına ilişkin kurallara uyum sağlanmamıştır. Özellikle işlenmiş tarım ürünleri için öngörülen tarife kotalarına ilişkin mevzuat bulunmamaktadır ve az sayıdaki mevcut tarife kotalarının yönetimi AB standartlarıyla uyumlu değildir. AB menşeli olmayan ve AB'de serbest dolaşımda olan ürünler, AB'de gümrüklenmiş olmalarına, CE işareti taşımalarına ve ATR dolaşım belgesine sahip olmalarına rağmen, Türkiye'de hâlâ ürün güvenliği denetimine tabi tutulmaktadır. Bu denetimler çerçevesinde girişimciler, gümrüklenmeden önce menşe beyanı sunmaya sistematik olarak mecbur edilmektedir. Girişimcilerin gümrükleme öncesinde ürünlerin menşesini beyan etmeye mecbur tutulması gümrük birliğinin ihlali niteliğindedir.

İdari ve operasyonel kapasite konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Müsteşarlık, araç takip sistemini ve mobil denetim birimlerini güçlendirmiştir. Türk özel sektör kuruluşları ile imzalanan kamu-özel işbirliği sözleşmeleri yoluyla Müsteşarlık, bazı sınır geçiş noktalarındaki gümrük muhafaza kapasitesini daha fazla artıran tarayıcılar tedarik etmiştir. Müsteşarlık, riske dayalı analizleri, tüm gümrük birimlerinde sağlıklı ve yeknesak şekilde uygulanmasını hedefleyerek geliştirmelidir. Müsteşarlığın merkez risk analiz birimleri ile bölgesel gümrük ekipleri arasındaki geri bildirim raporlama mekanizmaları güçlendirilmelidir. Sınırlarda gümrük muhafaza birimleri ve diğer kolluk kuvvetleri arasındaki koordinasyonun geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Fiziksel denetimleri azaltmak suretiyle yasal ticareti kolaylaştırmayı amaçlayan basitleştirilmiş usullerin uygulanması gerekmektedir. Türkiye, AB gümrüklerinde el konulan taklit malların ana tedarikçilerinden biri olmaya devam etmiştir; ithalat ve ihracatta fikri mülkiyet hakları kontrolleri konusunda uygulama kapasitesi eksiktir.

AB'nin transit sistemi (NCTS) ve gümrük tarifeleri sistemi (TARIC, Kota ve Gözetim) ile bilgi teknolojileri (BT) yoluyla bağlantı kurulması yönünde daha fazla çaba harcanmıştır. Türkiye Ortak Transit Sözleşmesi'ne (OTP) katılma sürecini başlatma amacıyla transit alanında yüksek bir uyum seviyesine ulaşmıştır. Türkiye, tek noktadan kontrolleri içeren belgesiz gümrük işlemlerine

geçmeye yönelik çabalarını hızlandırmalıdır. Müsteşarlık tarafından bir BT stratejisinin kabulü konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Müsteşarlık, Pan Avrupa Akdeniz menşe kümülasyon sistemi çerçevesinde ürünlerin tercihli menşenin tespitine ilişkin kuralları belirleyen bir tebliğ yayımlamıştır.

“Gümrük Birliği”, 11 Aralık 2006 tarihinde Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesi’nde onaylanan Türkiye’ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Gümrük birliği, Türkiye’nin bu alanda gerek mevzuat gerek idari kapasite bakımından yüksek bir uyum seviyesine ulaşmasını sağlamıştır. Ancak, giriş noktalarında yer alan gümrüksüz satış mağazalarının durumu AB müktesebatıyla uyumlu değildir. Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın sorumluluğunda bulunan serbest bölgelere ve gözetim ve tarife kotalarına ilişkin mevzuatın hâlâ uyumlaştırılması gerekmektedir. AB’de serbest dolaşımda olan ürünleri ithal edenlerin gümrükleme öncesinde menşe bilgisi sunmaya mecbur tutulması gümrük birliği ile uyumlu değildir. Fiziksel kontrollerin azaltılması ve yasal ticaretin kolaylaştırılması amacıyla, riske dayalı kontrollerin ve basitleştirilmiş usullerin geliştirilmesi yönünde daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Gümrük Müsteşarlığı, fikri mülkiyet haklarının etkili biçimde uygulanmasına ve taklit mallarla mücadeleye yönelik taahhüdünün gereğini yerine getirmelidir.

4.30. Fası 30: Dış İlişkiler

Ortak ticaret politikası konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.

Türkiye’nin AB’nin ortak ticaret politikasına uyum seviyesi yüksek düzeydedir. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemine (GTS) uyum konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Irak, Türkiye’nin GTS’yi uyguladığı ülkeler listesine dahil edilmiştir. Türkiye, sanayi bileşenleri bakımından işlenmiş tarım ürünlerini de içeren bir GTS planını kabul etmiştir. Başta coğrafi kapsamı olmak üzere, AB’nin GTS’si ile daha fazla uyum sağlanması gerekmektedir.

Türkiye, dört çeşit üründe (ayakkabı, motosiklet, buharlı ütü ve elektrik süpürgesi) uyguladığı ve 2006 yılından beri yürürlükte olan korunma tedbirlerini üç yıl uzatma kararı almıştır. Türkiye son dört yıl içinde korunma tedbirlerini artan biçimde kullanmıştır.

Üçüncü ülkelerle yapılan ikili anlaşmalar konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Rapor döneminde Türkiye, Ürdün ile bir serbest ticaret anlaşması imzalamıştır.

Özellikle Doha Kalkınma Gündemine ilişkin olarak, Türkiye’nin Dünya Ticaret Örgütü’nde AB ile sağladığı koordinasyon tatmin edici seviyededir, ancak özellikle tarım ve ticaretin kolaylaştırılması alanında olmak üzere bu alanda hâlâ iyileştirme yapılması gerekmektedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) bağlamında, AB ile sağlanan koordinasyon tatmin edici seviyededir.

Orta ve uzun vadeli ihracat kredileri ve çift kullanımlı mallar konularında ilerleme kaydedilmemiştir. *Çift kullanımlı malların ihracat kontrolüne* ilişkin olarak Türkiye, Konvansiyonel Silahlar ve Çift Kullanımlı Mallar ve Teknolojilerin İhracat Kontrolüne ilişkin

Wassenaar Düzenlemesi ve Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi gibi belirli tedarikçi gruplara üyelik konusunda AB'nin tutumuna uyum sağlamamıştır.

Türkiye, **kalkınma politikası** ve **insani yardım** konularında bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Türkiye tarafından yapılan resmi kalkınma yardımı miktarı 2009 yılında 707 milyon avroya ulaşmıştır. Bu konudaki uyum seviyesi yeterli düzeydedir.

“Dış İlişkiler”, 11 Aralık 2006 tarihinde Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesi'nde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Türkiye, gümrük birliği sayesinde bu alanda yüksek bir uyum seviyesine ulaşmış olmasına rağmen, uyum henüz tamamlanmamıştır ve özellikle coğrafi kapsamına ilişkin olarak genelleştirilmiş tercihler sistemi konusunda olmak üzere pek çok alanda daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

4.31. Fası 31: Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası

Türkiye ile AB arasındaki düzenli **siyasi diyalog**, Irak, İran, Güney Kafkasya, Pakistan, Afganistan, Orta Doğu barış süreci ve Balkanlar gibi her iki tarafı da ilgilendiren uluslararası konuları kapsamayı sürdürmüştür. (*Diğer genişleme ülkeleri ve üye ülkelerle komşuluk ilişkileriyle ilgili olarak, Bkz. Bölüm 2.3 - Siyasi Kriterler*).

Ortak dış politika ve güvenlik politikası (ODGP) konusunda Türkiye, rapor döneminde, davet edildiğinde, ilgili 73 AB bildirisini ve Konsey kararından 54 tanesine uyum sağlamıştır. (%74 oranında uyum).

Irak ile ikili ilişkiler olumlu şekilde gelişmeye devam etmiştir. Türkiye, Irak makamlarıyla yakın temaslarını sürdürmüştür. Irak Cumhurbaşkanı yardımcısı Adil Abdul Mehdi ve Bölgesel Kürt Yönetimi başkanı Mesut Barzani'nin ziyaretleri de dâhil olmak üzere birkaç üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir. Türkiye, Mart ayındaki genel seçim sonrasında Irak'taki siyasi gruplarla kapsamlı istişarelerde bulunmuştur.

İran ile ilişkiler konusunda, Türkiye, İran'ı bölgede önemli bir ortak olarak görmektedir ve bu ülke ile ilişkilerini daha fazla geliştirme yönünde çaba göstermiştir. Türkiye İran'ın askeri nükleer programına karşı olduğunu teyit etmiştir. Türkiye, Brezilya ile birlikte, Tahran Araştırma Reaktörü (TAR) için bir nükleer yakıt takası anlaşması yapılması yönünde İran'la müzakere yapmıştır. Türkiye, İran'a karşı ilave yaptırımlar konusunda BM Güvenlik Konseyinde yapılan oylamada AB, ABD ve diğer ülkelerin yanında yer almamıştır.

Güney Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkiler konusunda, Ankara, Kırgızistan'da Nisan ayında yaşanan ayaklanmanın ardından kurulan geçiş hükümetine tam destek vermiş ve acil insani yardım sağlamıştır. Kazakistan'la bir stratejik ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Türkiye, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı'na (AİGK) 2012 yılına kadar başkanlık edecektir. Haziran ayında AİGK zirvesine ev sahipliği yapmıştır. İlişkilerin normalleştirilmesine yönelik olarak Ermenistan'la imzalanan protokoller hâlâ onaylanmamıştır.

Orta Doğu konusunda, Türkiye, özellikle İsrail ve Suriye arasında arabuluculuk rolü üstlenmeyi önermek suretiyle yapıcı bir rol oynamaya çaba göstermektedir. Suriye ile ilişkiler, iki ülkenin vize kısıtlamalarını karşılıklı olarak kaldırması ve iki ülke arasında bir stratejik ortaklık konseyinin kurulmasıyla kayda değer gelişme göstermiştir. Türkiye, diplomatik faaliyetler ve UNIFIL'e katılımı vasıtasıyla *Lübnan*'da istikrarın tesisine katkıda bulunmayı sürdürmektedir. Ancak, İsrail'le ilişkiler, Gazze'deki ihtilaf ve özellikle Gazze filosu olayının ardından kötüleşmiştir.

Türkiye, *Afganistan ve Pakistan*'ı yakınlaştırmaya yönelik çabalarını sürdürmüştür. Türkiye, NATO'nun Uluslararası Güvenlik Destek Gücüne (ISAF) katılmaya devam etmektedir. 31 Ekim 2009 tarihi itibarıyla Kabil bölgesinin komutasını ikinci defa üstlenmiştir. Büyükelçi Engin Soysal Pakistan'a yardımlardan sorumlu BM özel temsilcisi olarak atanmıştır. Türkiye, İstanbul'da iki adet üçlü zirve düzenlemiştir ve ayrıca Asya'nın Kalbinde Dostluk ve İşbirliği İstanbul Zirvesi'ne ev sahipliği yapmıştır. Türkiye, dördüncü Afganistan Bölgesel Konferansına (RECCA) ev sahipliği yapmıştır.

Türkiye, *Rusya ve Çin*'le ekonomik ve siyasi bağlarını yoğunlaştırmıştır. Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerde karşılıklı üst düzey ziyaretler ön plana çıkmıştır. İki ülke arasında üst düzey bir stratejik işbirliği konseyi kurulmuştur.

Türkiye, *Afrika ve Latin Amerika* ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmeye devam etmiştir. Cumhurbaşkanı ve Başbakan tarafından birkaç üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerde gerginlikler yaşanmıştır. ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nin, 1915 yılında Ermenilerin öldürülmesinin sözde soykırım olarak tanınmasına ilişkin bir tasarımı kabul etmesinin ardından Türkiye, kısa bir süre için ABD Büyükelçisini geri çekmiştir.

Kısıtlayıcı önlemler konusunda özel bir gelişme kaydedilmemiştir.

Kitle imha silahlarının *yayılmasının önlenmesine* ilişkin olarak Türkiye, Konvansiyonel Silahlar ve Çift Kullanımlı Malzeme ve Teknolojilerin İhracat Kontrolüne ilişkin Wassenaar Düzenlemesi gibi belirli tedarikçi gruplara üyelik konusundaki tutumunu AB tutumuyla uyumlaştırmamıştır. (*Çift kullanımlı mallara ilişkin olarak, Bkz. Fası 30 - Dış İlişkiler*).

Uluslararası örgütlerle işbirliği konusunda, Türkiye, 2010 yılında BM Güvenlik Konseyinde geçici üye olarak yer almaya devam etmektedir. BM destekli Medeniyetler İttifakının üçüncü forumu Mayıs ayında Rio'da yapılmıştır. Arap Ligi üyesi olmamasına rağmen, Türkiye, son iki Lig toplantısına katılmış ve Türk-Arap İşbirliği Forumu Dışişleri Bakanları üçüncü toplantısına ev sahipliği yapmıştır. Türkiye ayrıca, Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsündedir. 2010 yılında bir AK Parti milletvekili, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi başkanlığına seçilmiştir. Türkiye, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünü imzalamamıştır.

Türkiye, Somali'de BM öncülüğündeki korsanlıkla mücadele koalisyonuna katılan deniz kuvvetlerinin uluslararası görev gücü içinde yer alma süresini bir yıl uzatmıştır.

Ortak güvenlik ve savunma politikası (OGSP) konusunda, Türkiye, AB tarafından Bosna Hersek'te yürütülen askeri misyona (EUFOR/Althea) katkıda bulunmayı sürdürmektedir. Türkiye ayrıca, AB tarafından Bosna Hersek'te yürütülen polis misyonuna (EUPM) ve Kosova'daki AB hukukun üstünlüğü misyonuna (EULEX) destek vermektedir. "Berlin +" düzenlemelerinin ötesinde AB üyesi tüm devletleri kapsayacak AB-NATO işbirliği meselesinin çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Sonuç

Türkiye'nin AB ortak dış ve güvenlik politikasına uyumu devam etmiştir. Türkiye, çeşitli dış politika konularını AB ile diyalog ve istişare içinde değerlendirmiştir. “Komşularla sıfır sorun” politikası çerçevesinde Türkiye, Yunanistan ve Ermenistan (Bkz. Bölüm 2.3 - Bölgesel konular ve uluslararası yükümlülükler) ve Bölgesel Kürt Yönetimi de dâhil olmak üzere Irak ve Suriye gibi komşu ülkelerle ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik çaba sarf etmiştir. İsrail ile ilişkiler önemli ölçüde bozulmuştur. Türkiye, OGSP'ye önemli katkılarda bulunmakta ve OGSP faaliyetlerine daha fazla dâhil olmayı istemektedir. “Berlin +” düzenlemelerinin ötesinde AB üyesi tüm devletleri kapsayacak AB-NATO işbirliği meselesinin çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Türkiye, Wassenaar Düzenlemesi'ne üyelik konusundaki tutumunu AB tutumuyla uyumlaştırmamıştır.

4.32. Fası 32: Mali Kontrol

AB müktesebatına uyumun ileri düzeyde olduğu **kamu iç mali kontrolü** (KİMK) konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bütçe harcama birimleri, geçen yıl yayımlanan rehber doğrultusunda, mali yönetim ve kontrol merkezi uyumlaştırma birimine (MYK MUB), kamu iç kontrol standartlarına uyum eylem planlarını sunmaya başlamıştır.

2002 KİMK politika belgesinin ve ilgili eylem planının güncellenmesi gerekmektedir, bunu müteakip Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu'nda değişiklik yapılması gerekecektir. Bu belgelerde, yönetsel hesap verebilirlik, kontrol, denetim ve teftiş görevlerinin tarif edilmesi ve iç denetim için daimi bir merkezi uyumlaştırma biriminin (İD-MUB) kurulması gibi konuların düzenlenmesi gerekecektir. İD-MUB'nin yeri, kamu iç denetimi mesleğinin en uygun şartlar altında gelişebilmesini sağlamak açısından çok önemlidir. Maliye Bakanlığı'nın reform sürecini yönlendirme rolünün daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir.

Dış denetim konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Sayıştay Kanunu'ndaki değişiklik 2005 yılından bu yana TBMM'de beklemektedir. Bu kanun, sorumluluk alanı genişleyen kuruma hukuki ve yapısal zemin sağlayacak ve denetim uygulamalarını ilgili uluslar arası standartlarla uyumlaştıracaktır.

AB'nin mali çıkarlarının korunması konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Şüpheli yolsuzluk vakalarının değerlendirilmesi ve soruşturulmasına ilişkin olarak, Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Bürosu (OLAF) ve Başbakanlık Teftiş Kurulu (BTK) ve diğer ilgili kurumlar arasındaki operasyonel işbirliği iyi düzeydedir. Aralık 2009'de yayımlanan bir Başbakanlık genelgesiyle BTK, OLAF ile işbirliğinden ve yolsuzlukla mücadelenin koordinasyonundan sorumlu daimi yapı (AFCOS) olarak resmen tayin edilmiştir. Şubat 2010'da saydamlığın artırılması ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi stratejisi kabul edilmiştir. Görevlerini yerine getirme ve bilgi verme bağlamında AFCOS'nin operasyonel bağımsızlığının sağlanmasına ve önleme, tespit ve takip konularında yatay olarak faaliyet gösterecek bir ağı kurulmasına yönelik daha fazla çaba gösterilmesine ihtiyaç vardır.

Avrupa Topluluklarının Mali Çıkarlarının Korunmasına İlişkin Sözleşmesi'nin (PIF Konvansiyonu) ve Protokolleri'nin uygulanmasına ilişkin olarak gelişme kaydedilmemiştir. Sözleşmenin uygulanması Türk makamlarınca yeterli düzeyde izlenmemektedir. Bu alanda müktesebata uyum yönündeki hazırlıklar nispeten ileri düzeydedir.

Avronun sahteciliğe karşı korunması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Fiili olarak ulusal analiz merkezi, ulusal madeni para analiz merkezi ve ulusal merkez ofisi şeklinde hizmet veren kurumlar, AB kurumları ile sürdürülebilir işbirliğini sağlamak üzere henüz resmi olarak görevlendirilmemiştir. Türk mevzuatında, sahte paraları tedavülden çekmeyen finansal kurumlara ve madeni avrolara benzer madalyon ve hatıra paralara karşı yaptırımlara ilişkin hükümler yer almamaktadır. Bu alanda müktesebata uyum yönündeki hazırlıklar sınırlı düzeydedir.

Sonuç

Uyumun zaten oldukça ileri bir düzeyde olduğu mali kontrol alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin mevzuat mevcuttur, öte yandan, kamu iç mali kontrolü politika belgesi ve eylem planının gözden geçirilmesi gerekmektedir. Dış denetimi ilgili uluslararası standartlarla uyumlaştıracak olan Sayıştay Kanunu'ndaki değişiklik henüz kabul edilmemiştir. Türkiye'deki AFCOS, henüz operasyonel bir ağa dönüşmüştür. Avronun sahteciliğe karşı korunması konusunda Komisyon ile temaslarda bulunmak üzere daimi yapılara ihtiyaç vardır.

4.33. Fası 33: Mali ve Bütçesel Hükümler

Geleneksel öz kaynaklar konusunda özel bir gelişme kaydedilmemiştir. İlgili AB müktesebatına uyum çalışmaları, AB müktesebatıyla büyük ölçüde uyumlu olan gümrük mevzuatının da içinde olduğu bağlantılı müktesebat fasılları çerçevesinde sürdürülmektedir. Ancak, tam uyuma ve uygulamaya yönelik ilave çaba gösterilmesine ihtiyaç vardır.

Ulusal bir KDV sistemi hâlihazırda mevcuttur. Bu sistemin katılımı birlikte Türkiye'nin AB KDV öz kaynaklar sistemine uygun şekilde katkı sağlamasına imkan vermek üzere uygunluğunun daha fazla değerlendirilmesi gerekmektedir. **Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) kaynağı** konusunda, Türk mali ve istatistikî verileri Avrupa Hesap Sistemiyle (ESA 95) daha fazla uyumlaştırılmıştır. GSMH kaynağının uygun şekilde hesaplanması için, ESA 95 standartlarının tam olarak uygulanması yönünde daha fazla ilerleme kaydedilmesi gerekmektedir.

Öz kaynaklar sisteminin uygulanmasına ilişkin **idari kapasite** ve altyapı konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye'nin, öz kaynakların doğru tahsilâtına, izlenmesine, ödenmesine, kontrolüne ve AB'ye bilgi verilmesine ilişkin koordinasyon yapılarını ve uygulama kurallarını oluşturulması gerekecektir.

Sonuç

Bu fasılda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye'nin temel ilkeler ve kurumlar itibarıyla bu alandaki müktesebata uyumu ileri düzeydedir. Önümüzdeki dönemde etkin koordinasyon yapılarının, idari kapasitenin ve uygulama kurallarının geliştirilmesi gerekmektedir. Öz kaynaklara ilişkin AB müktesebatı konusundaki hazırlık durumu erken aşamadır.

İSTATİSTİKİ EK

İSTATİSTİKİ VERİ (14 Ekim 2010 itibarıyla) Türkiye

Temel Veri	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Nüfus (bin)	(1)	64.259	65.135	66.009	66.873	67.734	68.582	69.421	70.256	71.079	71.897
Ülkenin toplam yüzölçümü (km ²)	(2)	783.562	783.562	783.562	783.562	783.562	783.562	783.562	783.562	783.562	783.562
Ulusal hesaplar	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) (milyon ulusal para birimi)		166.658	240.224	350.476	454.781	559.033	648.932	758.391	843.178	950.534	953.974
GSYİH (milyon avro)		289.446	219.816	243.570	269.322	314.304	387.655	419.013	472.879	501.339	441.600
GSYİH (kişi başına avro)	(1)	4.504	3.375	3.690	4.027	4.640	5.652	6.036	6.731	7.053	6.142
GSYİH (kişi başına Satın Alma Gücü Paritesine (SGP) göre)	(1)	8.000,0	7.400,0	7.400,0	7.400,0	8.600,0	9.100,0 b	10.500,0	11.100,0	11.400,0	10.800,0
GSYİH (kişi başına SGP'ye göre, AB-27=100)	(1)	41,9	37,4	36,1	35,7	39,6	40,4b	44,3	44,6	45,4	45,8
GSYİH gerçek büyüme hızı (GSYİH hacmi büyüme hızı, ulusal para, geçen yıla göre % değişim)		6,8	-5,7	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7	0,9	-4,7
İstihdam artışı (ulusal hesaplar, geçen yıla göre % değişim)		-0,4e	-1,0e	-1,8e	-1,0e	3,0e	1,4e	1,3e	1,1e	1,8e	:
Emek verimliliği artışı: çalışan kişi başına GSYİH'de büyüme (geçen yıla göre % değişim)		7,2e	-4,7e	8,1e	6,3e	6,1e	6,9e	5,5e	3,3	-0,7e	-5,1
Birim emek maliyetinde gerçek artış (ulusal hesaplar, geçen yıla göre % değişim)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Emek verimliliği: çalışan kişi başına (SGP'ye göre çalışan kişi başına GSYİH, AB-27=100)		53,2f	49,0f	48,9f	49,6f	53,9f	58,0f	61,4f	62,5f	63,5f	63,4f
Temel sektörler itibarıyla gayrisafi katma değer (%)											
Tarım ve Balıkçılık		10,8	9,4	11,4	11,1	10,7	10,6	9,4	8,5	8,5	9,1
Sanayi		24,6	23,8	23,2	23,5	23,0	23,0	22,9	22,3	22,0	20,8
İnşaat		5,4	4,7	4,6	4,5	5,0	5,0	5,4	5,4	5,2	4,2
Hizmetler		59,2	62,1	60,8	60,8	61,3	61,3	62,4	63,7	64,3	66,0
Nihai tüketim harcamaları, GSYİH içindeki payı itibarıyla (%)		82,2	80,8	80,8	83,4	83,2	83,5	82,9	84,1	82,7	86,3
Gayrisafi sabit sermaye oluşumu, GSYİH içindeki payı itibarıyla (%)		20,4	15,9	16,7	17,0	20,3	21,0	22,3	21,4	19,9	16,8
Stok değişmesi, GSYİH içindeki payı itibarıyla (%)		0,4	-0,9	0,9	0,6	-1,0	-1,0	-0,2	-0,4	1,9	-2,0
Mal ve hizmet ihracatı, GSYİH'ye oranla (%)		20,1	27,4	25,2	23,0	23,6	21,9	22,7	22,3	23,9	23,2
Mal ve hizmet ithalatı, GSYİH'ye oranla (%)		23,1	23,3	23,6	24,0	26,2	25,4	27,6	27,5	28,3	24,3
Sanayi	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Sanayi üretim endeksi, hacim (2000=100)		:	:	:	:	:	100,0	107,8	115,3	114,2	103,2
Enflasyon oranı	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Yıllık ortalama enflasyon oranı (Harmonize TÜFE, geçen yıla göre % değişim)		53,2	56,8	47,0	25,3	10,1	8,1	9,3	8,8	10,4	6,3

Ödemeler dengesi	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ödemeler dengesi: Cari işlemler hesabı (milyon avro)		-10.741	4.198	-662	-6.643	-11.601	-17.843	-25.640	-27.954	-28.519	-10.067
Ödemeler dengesi cari hesap: Dış ticaret dengesi (milyon avro)		-23.882	-3.755	-6.758	-11.925	-18.278	-26.590	-32.699	-34.144	-36.049	-17.840
Ödemeler dengesi cari hesap: Hizmetler dengesi (milyon avro)		12.316	10.201	8.339	9.292	10.288	12.272	10.841	9.737	11.641	11.605
Ödemeler dengesi cari hesap: Gelir dengesi (milyon avro)		-4.333	-5.583	-4.816	-4.912	-4.509	-4.693	-5.301	-5.183	-5.547	-5.500
Ödemeler dengesi cari hesap: Cari transferler (milyon avro)		5.158	3.335	2.573	902	898	1.169	1.520	1.632	1.437	1.648
Resmi transferler (milyon avro)		221	224	526	257	252	485	495	590	495	853
Net doğrudan yabancı yatırım (DYY) (milyon avro)		121	3.188	993	1.080	1.612	7.208	15.340	14.550	10.688	4.359
Yurtdışına doğrudan yabancı yatırım (milyon avro)	(3)	-942	-555	-151	-424	-627	-855	-736	-1.537	-1.733	1.114
Rapor düzenlenen ülkenin AB-27'deki DYY'si (milyon avro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Rapor düzenlenen ülkedeki doğrudan yabancı yatırım (DYY) (milyon avro)	(3)	1.063	3.743	1.144	1.505	2.239	8.063	160.076	16.087	12.421	5.473
AB-27'nin rapor düzenlenen ülkedeki DYY'si (milyon avro)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Kamu maliyesi	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Genel devlet açığı/fazlası, GSYİH'ye oranla (%)		:	-33,0	-12,9	-11,3	-4,5	-0,6	-0,8	-1,0	-2,7	-6,7
Genel devlet borç stoğu, GSYİH'ye oranla (%)		:	104,4	93,0	85,1	59,2	52,3	46,1	39,4	39,5	45,4

Mali göstergeler	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tüm ekonomideki brüt dış borç, GSYİH'ye oranla (%)		44,7	57,7	56,2	47,3	41,2	35,3	39,4	38,4	37,4	43,9
Tüm ekonomideki brüt dış borç, toplam ihracata oranla (%)		427,0	362,5	359,2	304,9	254,8	231,0	247,7	232,5	210,3	265,5
Para arzı: M1 (banknot, madeni para, gecelik mevduat, milyon avro)		12.205	8.965	9.291	13.188	15.762	38.978	38.616	44.644	39.927	49.691
Para arzı: M2 (M1 artı iki yıla kadar vadeli mevduat, milyon avro)	(4)	51.591	37.253	36.325	47.398	59.415	150.152	160.193	201.366	203.840	228.237
Para arzı: M3 (M2 artı pazarlanabilir araçlar, milyon avro)	(5)	54.207	38.973	38.041	50.488	63.411	164.302	171.832	215.308	214.473	240.246
Parasal mali kuruluşların ülke mukimlerine verdikleri toplam kredi (konsolide) (milyon avro)		44.492	26.977	20.035	29.025	43.328	83.772	100.358	140.157	138.301	153.867
Faiz oranları: günlük oran, yıllık (%)		56,0	95,5	49,6	36,1	22,0	15,1	15,8	17,3	16,1	9,2
Borçlanma faiz oranı (bir yıllık vadeli), yıllık (%)	(6)	51,2	78,8	53,7	42,8	29,1	23,8	19,0	20,1	19,7	19,7
Mevduat faiz oranı (bir yıl vadeli), yıllık (%)	(7)	38,2	62,2	53,9	40,3	23,6	19,9	21,5	22,3	22,9	17,2
Avro kurları: dönem ortalaması – 1 avro = ... ulusal para		0,574	1,094	1,430	1,685	1,768	1,670	1,800	1,778f	1,896	2,151
Efektif döviz kuru endeksi (2000=100)		100,0	46,8e	40,1e	40,4e	39,3e	43,6e	39,1e	44,5e	:	:
Rezerv değerleri (altın dâhil) (milyon avro)		25.331	22.660	26.949	28.134	27.654	44.277	48.116	52.058	52.442	52.160

Dış ticaret	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
İthalat: Tüm mallar, tüm ortaklar (milyon avro)		59.444,4	46.255,8	54.478,3	60.162,6	78.528,0	93.409,5	111.096,0	123.959,4	136.441,0	100.657,6
İhracat: Tüm mallar, tüm ortaklar (milyon avro)		30.181,9	35.062,2	38.137,1	41.679,1	50.891,1	58.849,5	68.020,2	78.126,4	89.557,2	73.304,9
Ticaret dengesi: Tüm mallar, tüm ortaklar (milyon avro)		-29.262,5	-11.193,5	-16.341,3	-18.483,5	-27.636,9	-34.560,1	-43.075,8	-45.833,0	-46.883,8	-27.352,7
Dış ticaret haddi (ihracat fiyat endeksi/ithalat fiyat endeksi)	(7)	103,0	100,7	100,1	100,0	102,0	99,3	96,0	103,5	96,9	104,9
AB-27'ye yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı (%)		56,4	56,0	56,6	58,0	57,9	56,4	56,1	56,3	47,9	45,9
AB-27'den yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı (%)		52,4	47,9	49,8	50,6	49,3	45,2	42,6	40,3	37,0	40,1

Nüfus	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Doğal büyüme oranı: Doğal değişim (doğumlardan ölümler çıkarılarak) (1000 kişi başına)		14,1	13,7	13,5	13,2	12,9	12,6	12,4e	11,4b	11,4	11,2
Bebek ölüm oranı: 1000 canlı doğum başına 1 yaşından küçük çocuk ölümleri		31,5	28,4	25,6	23,1	20,9	18,9	17,5	16,7	16,0	15,3
Doğumda yaşam beklentisi: Erkek (yaşlar)		69,0	69,4	69,8	70,1	70,5	70,9	71,1	71,2	71,4	71,5
Doğumda yaşam beklentisi: Kadın (yaşlar)		73,1	73,5	73,9	74,3	74,6	75,0	75,3	75,6	75,8	76,1

İşgücü piyasası	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ekonomik faaliyet oranı (15-64): 15-64 yaş arası ekonomik olarak aktif nüfusun oranı (%)	(9)(10)	52,4	52,3	52,3	51,1	49,6	49,8	49,8	49,8	50,6	51,7
İstihdam oranı (15-64): 15-64 yaş arası istihdam edilen nüfusun oranı (%)		48,9	47,8	46,7	45,5	44,1	44,4	44,6	44,6	44,9	44,3
15-64 yaş arası istihdam edilen erkek nüfus (%)		71,7	69,3	66,9	65,9	66,4	66,9	66,8	66,8	66,6	64,6
15-64 yaş arası istihdam edilen kadın nüfus (%)		26,2	26,3	26,6	25,2	22,3	22,3	22,7	22,8	23,5	24,2
Yaşlı çalışan istihdam oranı (55-64): 55-64 yaş arası istihdam edilen nüfus (%)	(10)	36,4	35,9	35,3	32,7	29,5	27,9	27,6	27,1	27,4	28,2
Temel sektörler itibarıyla istihdam											
Tarım	(10)	36,0	37,6	34,9	33,9	29,1	25,7	24,0	23,5	23,7	24,7
Sanayi	(10)	17,7	17,5	18,5	18,2	20,0	20,8	20,9	20,8	21,0	19,4
İnşaat	(10)	6,3	5,2	4,5	4,6	4,9	5,5	5,9	5,9	5,9	5,9
Hizmetler	(10)	40,0	39,7	42,1	43,4	46,0	48,0	49,2	49,8	49,5	50,0
İşsizlik oranı: İşsiz olan işgücü oranı (%)	(9)(10)	6,5	8,4	10,3	10,5	10,8	10,6	10,2	10,3	11,0	14,0
Erkeklerde işsizlik oranı (%)	(9)(10)	6,6	8,7	10,7	10,7	10,8	10,5	9,9	10,0	10,7	13,9
Kadınlarda işsizlik oranı (%)	(9)(10)	6,3	7,5	9,4	10,1	11,0	11,2	11,1	11,0	11,6	14,3
25 yaşın altındaki kişilerin işsizlik oranı: 25 yaşın altındaki kişilerin toplam işsizlik içindeki payı (%)	(9)(10)	13,1	16,2	19,2	20,5	20,6	19,9	19,1	20,0	20,5	25,3
Uzun dönemli işsizlik oranı: 12 ay ve daha uzun süre işsiz olan işgücünün payı (%)	(9)(10)	1,3	1,7	2,9	2,5	4,2	4,2	3,7	3,1	2,9	3,5

Sosyal uyum	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ortalama aylık nominal maaş ve ücretler (ulusal para birimi)		:	:	372,1	492,0	529,4	595,4	:	:	:	:
Reel maaş ve ücret endeksi: Endeksin TÜFE'ye oranı (2000=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Okulu terk edenler: 18-24 yaş arası ilköğretimini tamamlamamış ve daha fazla eğitim ya da öğrenim görmeyen nüfus oranı (%)	(10)	58,1	58,1	55,1	52,9	52,2	50,0	49,1	47,2	45,7	44,6

Yaşam standardı	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1000 kişiye düşen özel araç sayısı	(1)(11)	68,8	69,6	69,7	70,3	79,7	84,2	88,5	92,1	95,6	98,7
1000 kişiye düşen mobil telefon servislerine abonelik sayısı	(1)	234,4	280,9	353,3	417,0	512,4	635,9	758,6	882,1	926,1	873,2

Altyapı	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Demiryolu ağı yoğunluğu (çalışır durumdaki hatlar, 1000km ² başına)		11,1	11,1	11,0	11,1	11,1	11,1	11,1	11,1	11,1	11,5
Otoyol uzunluğu (bin km)		1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	2,0	2,0	2,0	2,0

Yenilik ve araştırma	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
İnsan kaynaklarına yapılan harcama (eğitime yapılan kamu harcamaları, % GSYİH olarak)		2,6	2,3	2,8	3,0	3,0	3,1	3,0	3,3	3,0	:
Araştırma ve geliştirmeye yönelik yurtiçi harcama, % GSYİH olarak		0,6	0,7	0,7	0,6	0,7	0,8	0,8	0,7	0,7	:
Evde internet erişimi olan hanehalkı oranı (%)	(12)	:	:	:	:	7,0	8,0	:	19,7	25,4	30,0

Çevre	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Sera gazı emisyonları, CO2 eş değeri (ton, 1990=100)		159,0	149,0	153,0	162,0	167,0	176,0	187,0	203,0	196,0	:
Ekonominin enerji yoğunluğu (1000 avro GSYİH başına petrol eşdeğeri, kg)		295,2	293,2	286,8	291,5	279,2	267,1	273,3	282,0	261,5	:
Yenilenebilir kaynaklardan üretilen elektriğin toplam elektrik tüketimindeki payı (%)		24,3	19,1	25,6	25,2	30,9	24,7	25,5	19,1	17,3	:
Karayolu yük taşımacılığının ülke içi yük taşımacılığı içindeki payı (% ton-km olarak)		94,3	95,3	95,5	94,6	94,4	94,4e	94,3	:	:	:

Enerji	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tüm enerji ürünlerinin birincil üretimi (bin TOE)		26.047	24.576	24.281	23.783	24.332	24.549	26.580	27.453	29.257	:
Ham petrolün birincil üretimi (bin TOE)		2.887	2.679	2.564	2.494	2.389	2.395	2.284	2.241	2.268	:
Kömür ve linyitin birincil üretimi (bin TOE)		12.487	12.282	11.360	10.777	10.532	11.213	13.087	14.797	16.674	:
Doğal gazın birincil üretimi (bin TOE)		582	284	344	510	644	816	839	827	931	:
Tüm enerji ürünlerinde net ithalat (bin TOE)		54.291	49.536	54.234	60.505	63.232	67.266	73.256	80.596	77.413	:
Toplam yurt içi enerji tüketimi (bin TOE)		80.500	75.402	78.331	83.826	87.818	91.074	99.642	107.625	106.338	:
Elektrik üretimi (bin GWh)		124,9	122,7	129,4	140,6	150,7	162,0	176,3	191,6	198,4	194,1

Tarım	Not	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tarımsal mal ve hizmetlerin üretim endeksi, hacim (üretici fiyatları, önceki yıl=100)		104,2	93,3	108,5	98,0	101,6	106,9	:	:	:	:
Kullanımdaki toplam tarım arazisi (bin hektar)		38.757	40.967	41.196	40.645	41.210	41.223	40.496	39.505	39.073	38.935
Hayvancılık: Büyükbaş (bin baş, dönem sonu)	(13)	10.761	10.548	9.803	9.788	10.069	10.526	10.871	11.037	10.860	10.724
Hayvancılık: Domuz (bin baş, dönem sonu)		3	3	4	7	4	2	1	2	2	2
Hayvancılık: Koyun ve keçi (bin baş, dönem sonu)		35.693	33.994	31.954	32.203	31.811	31.822	32.260	31.749	29.568	26.878
Çiftliklerde süt üretimi ve kullanımı (toplam süt, bin ton)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bitkisel üretim: Hububat (pirinç dâhil) (bin ton, hasat edilen ürün)		32.108	29.426	30.686	30.658	33.957	36.471	34.642	29.256	29.287	33.577
Bitkisel üretim: Şeker pancarı (bin ton, hasat edilen ürün)		18.821	12.633	16.523	12.623	13.517	15.181	14.452	12.415	15.488	17.275
Bitkisel üretim: Sebze (bin ton, hasat edilen ürün)		22.357	21.930	23.698	24.018	23.215	24.320	24.017	25.676	27.214	26.780

: = mevcut değil
p = geçici değer
e = tahmini değer
f = öngörülen değer

- (1) Yıl ortası nüfus tahminleri
- (2) Göller dâhil.
- (3) Ülke dışında gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Yatırıma ilişkin olarak, önünde eksi işareti olan yatırım rakamı yurtdışında gerçekleştirilen yatırımların geri dönen yatırımları aştığı, pozitif yatırım rakamı ise yurtdışından geri dönen yatırımların yurtdışında gerçekleştirilen yatırımları aştığı anlamına gelmektedir. Ülkeye giren Doğrudan Yabancı Yatırıma ilişkin olarak pozitif bir yatırım rakamı ilgili ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların yurtdışına geri dönen yatırımları aştığı, negatif bir yatırım rakamı ise yurtdışına geri dönen yatırımların ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımları aştığı anlamına gelmektedir.
- (4) Aralık 2005'ten önce M2, M1'i ve vadeli mevduatı içermektedir (YTL). Aralık 2005'ten itibaren M2, M1'i ve vadeli mevduatı içermektedir. (YTL ve yabancı para); Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), ulusal para biriminde elde edilen verilerin (TRY) Avroya çevrilmesinde kullanılan satınalma paritesi; Aralık 2005'ten itibaren Katılım Bankaları, Kalkınma ve Yatırım Bankaları ve Para Piyasası Fonları miktarı para arzı verilerine ilave edilmiştir.
- (5) Aralık 2005'ten önce M3, M2'yi ve mevduat stoğunu (vadeli/vadesiz) içermektedir. Aralık 2005'ten itibaren M3, M2'yi ve repo işlemlerinden elde edilen fonları ve para piyasası fonlarını (B tipi likit fonları) içermektedir. Aralık 2005'ten itibaren Merkezi Yönetim Mevduatları ve diğer resmi mevduatlar ise vadelerine göre M1 ve M2 içerisinde gösterilmiştir; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), ulusal para biriminde elde edilen verilerin (TRY) Avroya çevrilmesinde kullanılan satınalma paritesi; Aralık 2005'ten itibaren Katılım Bankaları, Kalkınma ve Yatırım Bankaları ve Para Piyasası Fonları miktarı para arzı verilerine ilave edilmiştir.
- (6) İşletmelere bir yıldan uzun süreli krediler için aylık verilerin ortalaması.
- (7) Bir yıl veya daha uzun süreli olmak üzere, aylık verilerin ortalaması.
- (8) Paacshe endeksi olarak 2003 referans yıl olmak üzere ISIC Rev. 3'e göre hesaplanmıştır.
- (9) İşsizlik standart ILO kavramına göre tanımlanmamıştır. Daha yüksek işsizlik ve ekonomik faaliyet oranlarıyla neticelenen daha geniş bir tanım kullanılmıştır. Örneğin, standart ILO tanımı kullanıldığında, 2009 için işsizlik oranı yüzde 1,5 ve 25 yaşın altındaki kişilerin işsizlik oranı yüzde 2,6 daha düşük olacaktır.
- (10) 2004'ten itibaren yıl ortası nüfus tahminlerine göre hesaplanmıştır.
- (11) 2004'ten itibaren veri kaynağı Emniyet Genel Müdürlüğüdür.
- (12) 2007'den itibaren yıl ortası nüfus tahminlerine göre hesaplanmıştır.
- (13) Mandaların sayısı dâhil değildir.